

454,009

๙๕๑๑.๐๑

ร. ๖

ความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกที่นำไปสู่การก่อตั้ง
ประเทศบังกลาเทศ ค.ศ.1947-1971

บทคัดย่อ
ของ
นางสาวสิริมาส ศรีคง

115 กพ. 2549

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย
ตุลาคม 2548

1178235

สิริมาส ศรีคง. (2548). *ความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันตกกับปากีสถานตะวันตก*
ที่นำไปสู่การก่อตั้งประเทศบังกลาเทศ ค.ศ.1947-1971. สารนิพนธ์ ศศ.ม.
(ประวัติศาสตร์เอเชีย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชาวลี จงประเสริฐ.

สารนิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาเรื่องความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันตกกับปากีสถานตะวันตกที่นำไปสู่การก่อตั้งประเทศบังกลาเทศ ค.ศ.1947-1971

จากการศึกษาพบว่า ความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันตกกับปากีสถานตะวันตก ค.ศ.1947-1971 จนนำไปสู่การก่อตั้งประเทศบังกลาเทศมีสาเหตุแบ่งเป็นหลายประการ ประการแรกคือสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แยกออกจากกันโดยมีอินเดียคั่นกลางซึ่งสร้างความลำบากในการติดต่อสื่อสารและคมนาคม ประการที่สองคือโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ปากีสถานตะวันตกจะเป็นการผลิตภาคเกษตรกรรมและปากีสถานตะวันตกจะเป็นการผลิตภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และสภาพความเป็นอยู่ของประชากร ประการที่สามคือการมีเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลาย และประการสุดท้ายคือด้านการเมืองจากการที่รัฐบาลกลางตั้งอยู่ทางปากีสถานตะวันตกไม่ค่อยให้อิทธิพลชาวปากีสถานตะวันตกในการบริหารประเทศ และรัฐบาลให้ความสำคัญในการพัฒนาปากีสถานตะวันตกให้มีความเจริญมากกว่าปากีสถานตะวันตก ส่งผลให้ชาวปากีสถานตะวันตกไม่พอใจจนเกิดเป็นสงครามกลางเมือง

ผลของความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันตกกับปากีสถานตะวันตกก่อให้เกิดเป็นสงครามบังกลาเทศในค.ศ.1971 ชาวปากีสถานตะวันตกได้ต่อสู้จนชนะสงคราม และสถาปนาประเทศบังกลาเทศได้สำเร็จ

**CONFLICTS BETWEEN EAST PAKISTAN AND WEST PAKISTAN LEADING TO
BANGLADESH' S INDEPENDENCE, 1947-1971**

**AN ABSTRACT
BY
MISS SIRIMART SRIKONG**

**Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Arts degree in Asia History
at Srinakharinwirot University
October 2005**

Sirimart Srikong. (2005). *Conflicts Between East Pakistan and West Pakistan Leading to Bangladesh's Independence, 1947-1971*. Master's Project, M.A. (Asian History). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Project Advisor : Assist. Prof. Chovalee Chongprasert.

The purpose of this dissertation is to give an analytical account of the conflicts between East Pakistan and West Pakistan leading to Bangladesh's Independence, 1947-1971.

The outcome of this research shows that there are four majors causes bring about conflicts between East Pakistan and West Pakistan leading to Bangladesh's Independence, 1947-1971. Firstly, geographical aspect that they were separated by India territory leading to the obstacles in communication and transportation. Secondly, the difference in economic structure that East Pakistan was agricultural based economy whereas West Pakistan was industrial based economy that caused the inequality in their citizen's income and well-being.

Thirdly, the diversity in ethnics and cultures. Lastly, the political aspect that the central government who was in West Pakistan, they rarely offered the opportunity in political administration to the people in East Pakistan. In addition, the central government trended to pay more attention in developing East Pakistan. For those reasons were caused East Pakistan people's unsatisfaction which led to the civil war.

The conflicts between East Pakistan and West Pakistan led to Bangladesh War in 1971. East Pakistan won the war and, therefore, established Bangladesh in the end.

ความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันตกกับปากีสถานตะวันออกที่นำไปสู่การก่อตั้งประเทศ
บังกลาเทศ ค.ศ.1947-1971

สารนิพนธ์
ของ
นางสาวสิริมาส ศรีคง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย

ตุลาคม 2548

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์ฉบับนี้ แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชาวลี จงประเสริฐ)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชาวลี จงประเสริฐ)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สวิตรี พิสนุพงศ์)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์
(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาด บุณนาค)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีคณะสังคมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติมา สังข์เกษม)

วันที่ 14 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2548

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบ
ขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์เชาวลี จงประเสริฐ ที่กรุณาสละเวลาอันมีค่าในการให้ความรู้
ข้อเสนอแนะ และช่วยปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนสามารถทำให้สารนิพนธ์ฉบับนี้
สำเร็จสมบูรณ์ได้

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์สาวิตรี พิสนพวงศ์ แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาท บุนนาค แห่งภาควิชาประวัติ
ศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้กรุณารับเป็นกรรมการสอบสารนิพนธ์
และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อสารนิพนธ์ฉบับนี้

ขอบคุณเพื่อนๆ วิชาเอกประวัติศาสตร์ทุกท่านที่เป็นกำลังใจมาโดยตลอด

ท้ายสุดขอโน้มรำลึกถึงพระคุณของบิดา มารดา และพี่ชาย ผู้ซึ่งให้กำลังใจ รวมทั้ง
สนับสนุนในด้านการศึกษามาโดยตลอด

สิริมาศ ศรีคง

สารบัญ

บทที่		หน้า
	บทนำ	
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ง
	จุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	ง
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	ง
	ขอบเขตของการศึกษา.....	ง
	วิธีดำเนินการศึกษา	จ
	นิยามของคำต่างๆ.....	จ
	แหล่งข้อมูล.....	จ
1	การก่อตั้งประเทศปากีสถาน.....	1
	ความขัดแย้งระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิม	1
	การเข้ามาของศาสนาอิสลาม	1
	ความแตกต่างของศาสนาฮินดูกับศาสนาอิสลาม	3
	การปกครองของอังกฤษ	4
	การเกิดขบวนการชาตินิยม	5
	การต่อสู้เพื่อเอกราชของปากีสถาน.....	7
	ปัจจัยที่เร่งความขัดแย้งระหว่างชาวมุสลิมกับชาวฮินดู.....	7
	แนวทางการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวมุสลิม.....	9
	การเรียกร้องจัดตั้งปากีสถานของพรรคสันนิบาตมุสลิม	9
	การเจรจาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2	11
	การสถาปนาเอกราชของปากีสถาน.....	14
	สรุป	15

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
2	ปัญหาความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก	17
	ปัญหาภายหลังการได้รับเอกราชของปากีสถาน	17
	ปัญหาการอพยพ	17
	ปัญหาการรวมรัฐอินเดียอิสระ	18
	ปัญหาการขาดข้าราชการที่มีความสามารถในการบริหาร	19
	ความแตกต่างระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก	20
	ความแตกต่างทางสภาพภูมิศาสตร์	20
	อาณาเขตและสภาพทั่วไป	20
	ลักษณะภูมิประเทศ	24
	ความแตกต่างทางการปกครอง	27
	ความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ	29
	ด้านเกษตรกรรม	29
	ด้านอุตสาหกรรม	31
	ความแตกต่างทางสังคม	34
	ความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม	34
	ความแตกต่างทางภาษา	39
	ความแตกต่างทางด้านศาสนา	41
	ความแตกต่างทางการศึกษา	44
	ความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก	46
	สรุป	50
3	แนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออก	
	กับปากีสถานตะวันตก	51
	สภาพทางการเมืองก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ	51
	ด้านการเมือง	53
	สมัยก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก	53
	สมัยประธานาธิบดีอิสกันเดอร์ มิร์ซา	57
	สมัยประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูบ ข่าน	59

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3(ต่อ) ด้านเศรษฐกิจ.....	62
สมัยประธานาธิบดีอีส์กันเดอร์ มีร์ซา	62
สมัยประธานาธิบดีโมฮัมมัด อัยยุบ ข่าน.....	63
สมัยประธานาธิบดีเยห์ยา ข่าน	65
ด้านภาษา	65
บทบาทของพรรคสันนิบาตอะวามีในการก่อตั้งบังคลาเทศ.....	66
การสร้างควมนิยมในปากีสถานตะวันออก	66
ข้อเรียกร้องของพรรคสันนิบาตอะวามี	70
การเสื่อมความนิยมของพรรคสันนิบาตมุสลิม	71
สรุป	74
4 ความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก	75
สงครามที่นำไปสู่การก่อตั้งประเทศบังคลาเทศ.....	75
สงครามกลางเมืองในปากีสถานตะวันออก.....	75
สาเหตุของสงคราม.....	75
การต่อสู้ของชาวบังคลาเทศ.....	82
บทบาทของประเทศมหาอำนาจ	83
บทบาทของสหรัฐอเมริกา	83
บทบาทของจีน.....	85
บทบาทของโซเวียต.....	86
ผลของสงครามกลางเมือง	87
สงครามบังคลาเทศ.....	87
สาเหตุของสงคราม.....	87
การสู้รบในรบในสงครามบังคลาเทศ.....	88
ผลของสงครามบังคลาเทศ	91
การทำข้อตกลงระหว่างอินเดียและปากีสถาน	92
ข้อตกลง เดลฮี	93
สรุป	94

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 บทสรุป	96
บรรณานุกรม	100
ภาคผนวก	106
ภาคผนวก ก.....	107
ภาคผนวก ข.....	113
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์	115

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้นและประชากร.....	30
2 แสดงภาษาที่ใช้พูดกันในปากีสถานใน ค.ศ.1961	39
3 แสดงจำนวนนักเรียนนักศึกษาจำแนกตามระดับการศึกษาใน ค.ศ. 1960-1966	45
4 แสดงประมุขและหัวหน้าคณะรัฐบาล	52
5 แสดงผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญใน ค.ศ.1971	76

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ตำรวจกำลังปราบปรามการจลาจลในเมืองกัลกัตตาใน ค.ศ.1946	13
2 การเกิดน้ำท่วมในปากีสถานตะวันออก	26
3 ชนเผ่าป่าทามในบริเวณชายแดนระหว่างปากีสถานกับอัฟกานิสถาน	37
4 การเลือกตั้งประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานในการาจี	61
5 มุฮัมมัด อาลี จินนาห์และนางฟาติมา จินนาห์	68
6 เซก มูจิบูร์ ราห์มานหัวหน้าพรรคสันนิบาตอะวามี	69
7 ผู้หญิงชาวเบงกาลีเดินขบวนประท้วงการปราบปรามจลาจลของทหารใน ค.ศ.1971	80
8 ตำรวจต่อสู้กับผู้ชุมนุมประท้วงในชากาใน ค.ศ.1971	81

บัญชีแผนที่

แผนที่	หน้า
1 แสดงอาณาเขตของอินเดียและปากีสถานใน ค.ศ. 1947	16
2 แสดงอาณาเขตของปากีสถานตะวันตก.....	22
3 แสดงอาณาเขตของปากีสถานตะวันออก.....	23

บทนำ

ประเทศปากีสถาน* (Pakistan) เป็นประเทศที่สร้างขึ้นจากความต้องการของชาวมุสลิมในอินเดีย เนื่องจากชาวมุสลิมในอินเดียคิดว่าตนไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการปกครองของชาวฮินดูซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ในอินเดีย จึงต้องการเรียกร้องขอแบ่งแยกประเทศที่เป็นของชาวมุสลิมเอง ในค.ศ.1940 พรรคสันนิบาตมุสลิม (Muslim League) ซึ่งเป็นกลุ่มตัวแทนของชาวมุสลิมในอินเดียได้จัดประชุมที่เมืองละฮอร์ (Lahore) แล้วเลือกมุฮัมมัด อาลี จินนาห์ (Muhammad Ali Jinnah) เป็นประธานที่มีอำนาจในการเจรจากับอังกฤษ มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ได้ประกาศเรียกร้องให้มีการจัดตั้งปากีสถานประกาศนี้เรียกว่า “มติละฮอร์” (Lahore Resolution) โดยได้ลงมติว่าเมื่ออังกฤษให้อเอกราชแก่อินเดีย ชาวมุสลิมจะขอมีประเทศแยกออกจากชาวฮินดู ใช้ชื่อประเทศว่า “ปากีสถาน” ปากีสถาน แปลว่าดินแดนแห่งความบริสุทธิ์² ซึ่งเป็นดินแดนที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากมารวมกันซึ่งได้แก่ ชายแดนทางตะวันตกเฉียงเหนือ (Northwest Frontier Province) บาลูจิสถาน (Baluchistan) ปัญจาบตะวันตก (West Panjab) สินธุ (Sind) และเบงกอลตะวันออก (East Bengal) หลังจากอังกฤษยอมมอบเอกราชให้กับอินเดียในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ.1947 ปากีสถานก็แยกตัวออกจากอินเดีย

แต่การก่อตั้งประเทศปากีสถานได้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในประเทศปากีสถานเอง โดยความขัดแย้งเริ่มจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แยกออกเป็น 2 ส่วน คือมีปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตก ซึ่งดินแดนทั้งสองแห่งนี้อยู่ห่างกันประมาณ 1,600 กิโลเมตร โดยมีประเทศอินเดียคั่นกลาง ทำให้ลำบากต่อการติดต่อคมนาคมสื่อสารระหว่างกัน³ เกิดปัญหาการขาดเอกภาพในการปกครอง เพราะต้องตั้งเมืองหลวงในการปกครองทั้ง 2 ส่วน ได้แก่ปากีสถานตะวันออกมีเมืองธากา (Dhaka) และปากีสถานตะวันตกมีเมืองละฮอร์ แต่เมืองหลวงของประเทศคือ อิสลามาบัด (Islamabad) ตั้งอยู่ในปากีสถานตะวันตก แม้ว่าชาวเบงกาลี (Bengali) ในปากีสถานตะวันออกจะเป็นกลุ่มชนที่ใหญ่ที่สุดของปากีสถาน แต่ไม่ได้รับความเป็นธรรมใน

* ค.ศ.1937 นักศึกษาเคมบริดจ์ ชื่อเชาหรี ราห์มัด อาลี (Choudhary Rahmat Ali) ได้ตั้งชื่อประเทศปากีสถานเป็นครั้งแรกโดยให้ความหมายแก่ตัวอักษรแต่ละตัวที่ประกอบเป็นชื่อว่า P มาจากอักษรแรกของคำว่าปัญจาบ (Panjab) A มาจากคำว่าอัฟกัน (Afghan) หมายถึงชาวแคว้นชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ K มาจากคำว่า แคชเมียร์ (Kashmier) S มาจากคำว่าสินธุ (Sind) และ Tan มาจากชื่อแคว้นบาลูจิสถาน (Baluchistan)

¹ V.D. Mahajan. (1983). *History of Modern India (1919-1982)*. p.310.

² William Theodore de Bary. (1965). *Source of Indian Tradition*. p.51.

³ Robert D. Campbell. (1963). *Pakistan Emerging Democracy*. p.14.

การปกครองจากรัฐบาล เนื่องจากรัฐบาลกลางตั้งอยู่ทางดินแดนปากีสถานตะวันตก ทำให้ความเจริญต่างๆอยู่ทางปากีสถานตะวันตกเป็นส่วนมาก โดยมีการจัดสรรงบประมาณส่วนมากในการบริหารประเทศให้กับปากีสถานตะวันตกทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา จนทำให้ประชากรปากีสถานตะวันตกมีรายได้สูงกว่าประชากรปากีสถานตะวันออก ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับชาวปากีสถานตะวันออก

ส่วนในด้านประชากรมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ เพราะมีวัฒนธรรมและภาษาที่แตกต่างกัน โดยปากีสถานตะวันออกมีชาวเบงกาลีซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพวกดราวิเดียน (Dravidian) คือมีรูปร่างเล็ก ผิวดำ อาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่และพูดภาษาเบงกาลี แต่ปากีสถานตะวันตกมีประชากรหลากหลายเชื้อชาติคือมีทั้งชาวปัญจาบี (Panjabi) ซึ่งพูดภาษาปัญจาบี ชาวปาทาน (Pathan) พูดภาษาปุษตู (Pushtu) ชาวสินธี (Sindhi) พูดภาษาสินธี ชาวบาลูชี (Baluchi) พูดภาษาเบลูจี (Belugi)¹ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่มีเชื้อสายมาจากพวกอารยัน (Aryan) คือ รูปร่างสูงใหญ่ ผิวขาว และมีภาษากลางที่ใช้ในการสื่อสาร คือภาษาอูรดู (Urdu) รัฐบาลได้กำหนดให้ใช้ภาษาอูรดูเป็นภาษาประจำชาติของปากีสถานซึ่งได้สร้างความไม่พอใจให้กับชาวเบงกาลีในปากีสถานตะวันออก เพราะเป็นประชากรที่มีมากที่สุดของประเทศ แต่รัฐบาลไม่ได้กำหนดให้ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติ จนทำให้เริ่มมีกลุ่มที่ไม่พอใจรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมจากรัฐบาล รัฐบาลจึงต้องกำหนดให้ใช้ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติอีกภาษาหนึ่งใน ค.ศ.1956

ความขัดแย้งที่นำไปสู่การก่อตั้งประเทศบังกลาเทศ เริ่มส่อเค้าเมื่อมุฮัมมัด อาลี จินนาห์ ถึงแก่อสัญกรรมในปี ค.ศ.1948 เกิดการแย่งอำนาจกันเองในพรรคสันนิบาตมุสลิม ในปากีสถานตะวันออกได้เกิดพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญใน ค.ศ.1949 ได้แก่พรรคสันนิบาตอะวามิ (Awami League) โดยมีเชค มุจิบูร์ ราห์มาน (Sheik Mujibur Rahman) เป็นผู้นำที่ถือว่าเป็นตัวแทนของชาวปากีสถานตะวันออก

ความขัดแย้งทางด้านการเมืองได้รุนแรงขึ้น เนื่องจากรัฐบาลได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นเพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ค.ศ.1970 ผลปรากฏว่าพรรคที่มีคะแนนเสียงของทั้งประเทศมากที่สุด คือพรรคสันนิบาตอะวามิ² โดยได้รับคะแนนเสียงส่วนใหญ่จากชาวปากีสถานตะวันออกซึ่งมีประชากรมากที่สุดในประเทศ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าพรรคสันนิบาตอะวามิจะชนะการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ แต่ไม่สามารถจะเปิดการประชุมเพื่อทำการร่างรัฐธรรมนูญใน ค.ศ.1970 ได้ เนื่องจากพรรคประชาชน (The Pakistan People's Party) ซึ่งเป็นพรรคที่ได้คะแนนเสียงมากเป็นอันดับสองและมีฐานเสียงอยู่ทางปากีสถานตะวันตกไม่ยอมให้เปิดการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งสร้าง

¹ Rafe Uz-zaman. (1971). *Pakistan-Year-Book 1971*. p.36.

² Craig Baxter. (1978). *Government and Politics in South Asia*. p.189.

ความไม่พอใจให้กับพรรคสันนิบาตอะวามีและชาวปากีสถานตะวันออก จนได้เกิดการจลาจลขึ้น ต่อมาในวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ.1971 ชาวเบงกาลีในปากีสถานตะวันออกได้ประกาศเอกราชของ ปากีสถานตะวันออกนั้นคือการจัดตั้งประเทศบังกลาเทศ* (Bangladesh)

การประกาศเอกราชของปากีสถานตะวันออกได้ทำให้รัฐบาลที่อยู่ในปากีสถานตะวันตก ส่งทหารเข้ามาปราบปรามผู้ก่อการจลาจลชาวปากีสถานตะวันออกจนเป็นสงครามกลางเมือง มี ผู้อพยพชาวปากีสถานตะวันออกเป็นจำนวนมาก** ที่หนีภัยสงครามเข้าไปในอินเดีย อินเดีย เกรงว่าการสู้รบระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกจะกระทบต่อชายแดนอินเดีย ที่อยู่ติดกัน และรัฐบาลอินเดียต้องใช้งบประมาณในการเลี้ยงดูผู้พลัดถิ่นจากปากีสถานตะวันออก เป็นจำนวนมาก จึงทำให้อินเดียต้องส่งกองทัพอากาศเข้าไปช่วยปากีสถานตะวันออกในการรบ การสู้รบได้ขยายวงกว้างจนเกิดเป็น "สงครามบังกลาเทศ หรือเรียกว่า สงคราม 14 วัน"¹ ในวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ.1971 กองทัพอินเดียสามารถเข้ายึดดินแดนปากีสถานตะวันออก กองทัพปากีสถานตะวันตกประกาศยอมจำนนต่อกองทัพอินเดีย และทำให้ชาวปากีสถานตะวันออกจัดตั้ง ประเทศบังกลาเทศได้สำเร็จ

การศึกษาความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกที่นำไปสู่การ ก่อตั้งประเทศบังกลาเทศ ค.ศ.1947-1971 ทำให้ทราบถึงสาเหตุและความขัดแย้ง ตลอดจนผล ของความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกจนสามารถก่อตั้งประเทศ บังกลาเทศและจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียใต้ต่อไป

* บังกลาเทศ เกิดจากคำว่า บังกล + เทศ , บังกล แปลว่า แวงกอล ส่วนเทศ แปลว่า ประเทศ บังกลาเทศจึงแปลว่า ประเทศของชาวแวงกอล

** มีผู้ลี้ภัยชาวบังกลาเทศอพยพเข้าไปในอินเดียประมาณ 10 ล้านคน

¹ Robert Jackson. (1978). *South Asian Crisis : India-Pakistan-Bangla Desh*. p.106.

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกที่นำไปสู่การก่อตั้งประเทศบังกลาเทศ ปัจจุบันยังไม่มีผู้ทำการศึกษากันคว้าโดยตรง แต่มีงานที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการศึกษาดังนี้

1. เรือรบ เมืองม้น. (2534). *มหาตมะ คานธีกับการพยายามแก้ไขความขัดแย้งระหว่างฮินดูกับมุสลิม*. วิทยานิพนธ์. ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เนื้อหากล่าวถึงการพยายามแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนสองกลุ่มคือมุสลิมกับฮินดูของมหาตมะ คานธี โดยใช้หลักอหิงสา (Ahimsa) หรือการไม่ใช้ความรุนแรงเรียกร้องสิ่งที่ถูกต้องอย่างสงบ ผู้วิจัยสามารถนำงานวิจัยนี้มาศึกษาเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างมุสลิมกับฮินดูของมหาตมะ คานธี

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก ระหว่าง ค.ศ.1947 – 1971
2. เพื่อศึกษาผลของความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก ระหว่าง ค.ศ.1947 – 1971

ความสำคัญของการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก ระหว่าง ค.ศ.1947 – 1971
2. ทำให้ทราบถึงผลของความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก ระหว่าง ค.ศ.1947 – 1971

ขอบเขตของการศึกษา

ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษากันคว้าโดยเฉพาะเรื่อง สาเหตุของความขัดแย้ง ตลอดจนผลของความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกที่นำไปสู่การก่อตั้งประเทศบังกลาเทศ (ค.ศ.1947 – 1971)

วิธีดำเนินการศึกษา

การดำเนินการวิจัยสารนิพนธ์นี้จะใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ และนำเสนอในรูปแบบพรรณานิเคราะห์ โดยใช้หลักฐานทุติยภูมิ (เอกสารชั้นรอง) ทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษในการศึกษาค้นคว้าวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

คำว่า “ปากีสถาน” ในสารนิพนธ์ฉบับนี้มีความหมาย แบ่งออกเป็น 2 ยุค ดังนี้ คือ

1. ตั้งแต่หลังได้รับเอกราชใน ค.ศ.1947 – 1971 หมายถึง “ประเทศปากีสถาน” ที่รวมปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก
2. หลังจากสงครามบังกลาเทศใน ค.ศ.1971 จนถึงปัจจุบัน หมายถึง “ประเทศปากีสถาน” ที่มีแต่ปากีสถานตะวันตกเท่านั้น

แหล่งข้อมูล

1. หอสมุดแห่งชาติ (ท้าวสุกรี)
2. หอสมุดสถานทูตอินเดีย ประจำประเทศไทย
3. สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. สำนักหอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
6. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทที่ 1

การก่อตั้งประเทศปากีสถาน

ประเทศปากีสถานเป็นประเทศที่สร้างขึ้นจากความต้องการของชาวมุสลิมในอินเดียที่ต้องการจะมีประเทศเป็นของตนเอง เนื่องจากความขัดแย้งระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิมในอินเดีย อินเดียเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีประชากรที่อาศัยอยู่นับถือศาสนาต่างกัน โดยเฉพาะชาวฮินดูกับชาวมุสลิมเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ที่อาศัยอยู่ในอินเดียเป็นเวลาเกือบพันกว่าปีซึ่งแต่ละกลุ่มมีความเชื่อในศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

1. ความขัดแย้งระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิม

1.1 การเข้ามาของศาสนาอิสลาม*

ศาสนาอิสลามเกิดขึ้นช่วงคริสต์ศตวรรษที่7 ในดินแดนอาหรับบริเวณประเทศซาอุดีอาระเบียในปัจจุบัน ศาสนาอิสลามเคารพในพระอัลลอฮ์ (Allah) ซึ่งถือเป็นพระเจ้าสูงสุด มีศาสดาคือมุฮัมมัด (Muhammad) เป็นผู้นำคำสั่งสอนของพระอัลลอฮ์มาสั่งสอนแก่ประชาชน คำว่า "อิสลาม" ในภาษาอาหรับ แปลว่า สันติ ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า "มุสลิม"

พวกมุสลิมที่เข้ามาในอินเดียอาจแบ่งออกได้ 3 พวกคือ

พวกแรก ได้แก่ พวกมุสลิมเชื้อสายอาหรับ มุสลิมจากแบกแดดเป็นมุสลิมกลุ่มแรกที่เข้ามาในอินเดีย พวกนี้เข้ามาเพื่อผลประโยชน์ทางการค้ามากกว่าที่จะต้องการเข้ามาเพื่อเผยแผ่ศาสนาอิสลาม ส่วนมากจะมากำขายกับชาวอินเดียที่รัฐสินธุ ศาสนาอิสลามจึงได้เริ่มเข้ามาในอินเดียครั้งแรกผ่านทางพ่อค้าอาหรับ ในช่วงแรกความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับฮินดูเป็นไปอย่างสันติ

ต่อมาเกิดปัญหาโจรสลัดชาวสินธุได้ปล้นเรือสินค้าและฆ่าพ่อค้าชาวอาหรับ ในค.ศ.712 มุฮัมมัด บิน กาสิม (Muhammad Bin Qasim) ผู้นำชาวอาหรับได้เข้าโจมตีเจ้าผู้ครองรัฐสินธุเพื่อตอบโต้การกระทำของโจรสลัดชาวสินธุ จนสามารถยึดครองรัฐสินธุได้สำเร็จ ทหารฮินดูชาวสินธุได้เสียชีวิตประมาณ 1,000 คน และจับชาวสินธุเป็นเชลยศึกประมาณ 6,000 คน² การที่มุฮัมมัด บิน กาสิม สามารถรบชนะทหารฮินดูในรัฐสินธุได้ เนื่องจากกองทหารมุสลิมมีความเข้มแข็งและมีความสามารถในการรบมากกว่าทหารฮินดู ทหารมุสลิมมีหลากหลายกลุ่ม

* "อิสลาม" เป็นคำที่ใช้กล่าวถึงศาสนา

¹ จันทรา บุรณฤกษ์. (2521). *อิทธิพลวัฒนธรรมอิสลามในอินเดีย*. หน้า 5.

² R.C. Majumdar & P.N. Chopra. (1979). *Main Currents of Indian History*. pp.108-109.

ชนชั้น แต่อินดูถือว่าหน้าที่ในการรบเป็นของวรรณะกษัตริย์เท่านั้น ทำให้ชนชั้นในวรรณะอื่น ไม่ได้มีส่วนร่วมในการป้องกันดินแดน

พวกที่สอง คือพวกมุสลิมเชื้อสายเติร์ก ซึ่งเข้ามาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 มีเมืองหลวงคือกัซนี (Ghazni) พวกมุสลิมเติร์กต้องการเข้ามาเพื่อครอบครองดินแดนและทรัพยากรที่มีอยู่มากมายในอินเดียเพื่อนำกลับไปกัซนีโดยใช้กำลังทหาร เพื่ออ้างว่าเป็นการทำสงครามศักดิ์สิทธิ์หรือยิฮาด(Jihad)* เนื่องจากชาวมุสลิมเชื่อว่า เป็นหน้าที่ของชาวมุสลิมในการทำสงครามศักดิ์สิทธิ์ในการขยายดินแดนเพื่อเผยแผ่ศาสนาอิสลาม และเปลี่ยนคนนอกศาสนาให้มานับถือศาสนาอิสลาม ผู้ที่ตายในสงครามศักดิ์สิทธิ์จะได้ไปอยู่กับพระเจ้าบนสวรรค์และถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ พวกมุสลิมเติร์กสามารถยึดครองรัฐปัญจาบและรัฐสินธุไว้ได้ การรุกรานอินเดียในครั้งนี้เกิดการสู้รบกันอย่างรุนแรง มีการทำลายเทวรูปของศาสนาฮินดูและฆ่าชาวฮินดูจึงสร้างความโกรธแค้นให้กับชาวฮินดูอย่างมาก

พวกที่สาม พวกมุสลิมเชื้อสายอัฟกานิสถาน ภายใต้การนำของมุฮัมมัด กอรี (Muhammad Ghori) ซึ่งเป็นผู้นำที่มีความสามารถจนเข้ายึดเมืองกัซนีของพวกมุสลิมเติร์กได้ใน ค.ศ.1192 สามารถสร้างอาณาจักรของพวกมุสลิมในอินเดีย โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เดลี (Delhi)¹ การเข้ามาของพวกมุสลิมอัฟกานิสถานเพื่อต้องการผนวกอินเดียให้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรมุสลิม แตกต่างจากพวกมุสลิมเติร์กที่เข้ามาเพื่อนำทรัพยากรที่มีค่าของอินเดียกลับไปกัซนีไม่ได้คิดที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อินเดียอย่างถาวร หลังจากการสิ้นสุดอำนาจของสุลต่านแห่งเดลี อินเดียตกอยู่ภายใต้การครอบครองของพวกมุสลิมเชื้อสายเติร์กที่ก่อตั้งเป็นราชวงศ์มุกัล (Mughal) ซึ่งถือเป็นยุครุ่งเรืองของชาวมุสลิมในอินเดีย

พวกมุสลิมปกครองชาวฮินดูอย่างกดขี่ข่มเหง พวกฮินดูถูกจำกัดเสรีภาพในการประกอบพิธีทางศาสนา แต่ถ้อยคำปฏิบัติศาสนกิจต้องแลกกับการจ่ายเป็นค่าตอบแทน ให้มีการนำเก็บภาษียิซยะ* (Jizyah) จากคนที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม แม้ว่าประชาชนทุกคนจะต้องจ่ายภาษีให้กับผู้ปกครองอยู่แล้ว มีการทำลายเทวสถานและเทวรูปของพวกฮินดูและนำวัสดุเหล่านั้นมาสร้างเป็นมัสยิด จากนโยบายการปกครองที่แข็งกร้าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพยายามที่จะต่อสู้ของชาวฮินดูให้ออกจากการปกครองของชาวมุสลิม

* ยิฮาด คือ การทำสงครามศักดิ์สิทธิ์โดยใช้กำลังทหาร ในการเผยแผ่ศาสนาอิสลามและคัมภีร์อัลกุรอาน (Quran) เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน

¹ สวัสดิ์ เจริญพงศ์. (2545). *ภารตวรรษ อาณานิคมอินเดียตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงหลังได้รับเอกราช*. หน้า 127.

* ภาษีที่เก็บจากบุคคลที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นค่าตอบแทนในการคุ้มครองให้ปลอดภัยและยกเว้นการเกณฑ์ทหาร

แม้ว่าดินแดนอินเดียส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้การปกครองของชาวมุสลิม แต่มีอาณาจักรของพวกฮินดูที่มีบทบาทในการต่อสู้กับชาวมุสลิมคือ อาณาจักรมาราฐา (Marathas) ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ มีผู้นำคือ ศิวาจี (Shivaji) ได้ทำการต่อต้านพวกที่นับถือศาสนาอิสลาม ใช้ยุทธวิธีการต่อสู้แบบกองโจรมีการลอบทำร้ายและบุกเข้าปล้นทรัพย์สินพวกมุสลิม จนสามารถเอาชนะกองทัพพวกมุสลิมได้หลายครั้ง มาราฐาจึงเป็นอาณาจักรที่ชาวฮินดูภาคภูมิใจในการพยายามต่อสู้กับพวกชาวมุสลิม

นับเป็นเวลากว่าหลายร้อยปี ตั้งแต่อินเดียถูกพวกมุสลิมรุกรานมีความขัดแย้งระหว่างศาสนาฮินดูกับศาสนาอิสลาม เนื่องจากการทำสงครามแย่งชิงดินแดนกันเพื่อจะขยายอำนาจศาสนาอิสลามจึงเป็นเครื่องมือและถือเป็นกำลังใจให้กับพวกทหาร โดยพวกมุสลิมอ้างว่าการทำสงครามเพื่อแย่งชิงดินแดนเป็นการทำสงครามศักดิ์สิทธิ์เพื่อพระเจ้าและใช้เหตุผลในการทำสงครามนี้รุกรานดินแดนต่างๆเมื่อได้รับชัยชนะแล้วจึงทำลายปูชนียวัตถุของคนต่างศาสนา ว่าผู้แพ้สงครามและจับไปเป็นเชลย จึงสร้างความรู้สึกเกลียดชังให้ชาวฮินดูเป็นอย่างมาก

1.2. ความแตกต่างของศาสนาฮินดูกับศาสนาอิสลาม

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิม เกิดจากหลักความเชื่อทางศาสนา ประเพณีและมีวิถีชีวิตระหว่างศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลามที่มีความแตกต่างกันมากจนไม่สามารถที่จะปรองดองกันได้

ศาสนาฮินดู เป็นศาสนาที่มีความเก่าแก่อยู่คู่กับอินเดียมากกว่า 3,000 ปี โดยมาจากพวกอารยันที่เข้มารุกรานในอินเดียและนำความเชื่อในศาสนาที่เข้ามาด้วยโดยได้ผสมผสานกับวิถีชีวิตและความเชื่อพื้นเมืองเดิมของชาวอินเดีย จนเกิดเป็นศาสนาฮินดู

ความแตกต่างระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิมมีดังนี้

ประการแรก คือ การดำรงชีวิตประจำวัน ในเรื่องการรับประทานอาหาร โดยชาวมุสลิมจะไม่กินหมู แต่จะกินเนื้อวัว ซึ่งจะแตกต่างกับชาวฮินดูที่ไม่กินเนื้อวัวเพราะถือว่าเป็นเทพเจ้าของชาวฮินดู แต่จะกินหมูแทน เนื่องจากเมื่อชาวมุสลิมฆ่าวัวก็เหมือนกับเป็นการไม่เคารพต่อเทพเจ้าของชาวฮินดูจึงสร้างความโกรธแค้นให้กับชาวฮินดู ทางด้านพิธีกรรมทางศาสนา ชาวฮินดูมักจะชอบทำพิธีแบบยิ่งใหญ่และเอิกเกริก ส่วนชาวมุสลิมชอบทำพิธีกรรมแบบสงบเงียบ ชาวฮินดูเชื่อว่าทุกคนเกิดมาไม่เสมอภาคกัน เพราะโครงสร้างทางสังคมของศาสนาฮินดู มีระบบชนชั้นวรรณะรวมอยู่ด้วย เป็นระบบที่แบ่งแยกประชากรในสังคมออกเป็นชนชั้นต่างๆ ที่ไม่เท่ากัน จำแนกตามเชื้อสายตระกูลและอาชีพ และเป็นมรดกตกทอดสืบเนื่องกันไปของชนวรรณะจะเปลี่ยนแปลงชนวรรณะของตนไม่ได้ พวกฮินดูจะนับถือคัมภีร์พระเวท ซึ่งเป็นเสมือนข้อปฏิบัติของการใช้ชีวิตของชาวฮินดู ศาสนาฮินดูกำหนดชนชั้นวรรณะไว้ 4 ประเภท คือ วรรณะพราหมณ์ เป็นวรรณะที่สูงที่สุด ได้แก่ พวกที่มีความรู้และทำพิธีทางศาสนา วรรณะกษัตริย์ ได้แก่ พวกกษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมือง วรรณะแพศย์ ได้แก่ พ่อค้า

หรือช่างฝีมือ และวรรณคดี ได้แก่ พวกคนใช้ แต่ชาวมุสลิมถือว่าทุกคนมีสิทธิความเสมอภาคเท่ากันในสังคม

ประการที่สอง คือ ความเชื่อในเรื่องการนับถือพระเจ้า โดยศาสนาฮินดูจะมีความเชื่อด้านการนับถือพระเจ้าหลายพระองค์ เป็นพวกพหุเทวนิยม เช่น พระศิวะ (Shiva) พระวิษณุ (Vishnu) และบุชาสตร์และตันไมซึ่งถือว่าทุกแห่งหนมีเทพเจ้าคุ้มครองมนุษย์อยู่ ซึ่งแตกต่างจากศาสนาอิสลาม คือการนับถือพระเจ้าองค์เดียวหรือเอกเทวนิยมคือ พระอัลลอฮ์ และจะไม่อนุญาตให้เคารพเทพเจ้าองค์อื่นนอกจากพระอัลลอฮ์ ห้ามมีการกราบไหว้รูปเคารพ แต่สำหรับชาวฮินดูจะมีการบูชารูปเคารพ เพราะถือว่าเป็นเสมือนตัวแทนของพระเจ้า เมื่อทั้งสองศาสนาต้องอยู่ร่วมกัน และถูกปกครองโดยชาวมุสลิมทำให้เกิดความขัดแย้งกัน เพราะชาวมุสลิมถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะทำให้คนต่างศาสนาเปลี่ยนศาสนามานับถือพระเจ้าเพียงหนึ่งเดียวเหมือนกับศาสนาอิสลามของตน ตามคำบัญชาของพระเจ้าที่ถ่ายทอดให้ศาสดามุฮัมมัดเป็นผู้เผยแผ่คำสั่งสอนของพระองค์ ศาสนาฮินดูมีความเชื่อว่าการกระทำของตนเองจะเป็นตัวกำหนดว่าจะได้ไปเกิดใหม่ในที่ใดหรือเลว แต่ศาสนาอิสลามเชื่อว่า เมื่อวันสุดท้ายของโลกมาถึง พวกเขาจะต้องถูกพิพากษาโดยพระเจ้าว่าจะได้ขึ้นสวรรค์หรือลงนรก

1.3 การปกครองของอังกฤษ

เมื่อราชวงศ์มุกัลซึ่งปกครองโดยชาวมุสลิมเสื่อมอำนาจในอินเดีย อินเดียต้องตกอยู่ภายใต้การยึดครองของชาวต่างชาติ อังกฤษจะเป็นชาติที่มีบทบาทในอินเดียมากที่สุด อังกฤษได้เข้ามาในอินเดีย ค.ศ.1600 อังกฤษเข้ามาเพื่อต้องการค้าขายกับอินเดียซึ่งมีทรัพยากรมากมาย เช่น เครื่องเทศ ชา ผ้าไหม เป็นต้น อังกฤษได้ก่อตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ (The English East India Company)

หลังจากอังกฤษสามารถขยายอิทธิพลทางการค้าได้แล้ว ก็หันมาขยายอิทธิพลทางการเมืองจากการทำสงครามและการเข้าไปแทรกแซงกิจการภายใน จนสามารถทำให้อินเดียอยู่ภายใต้การปกครองได้สำเร็จ นโยบายที่ทำให้อังกฤษประสบความสำเร็จในการปกครองคือ นโยบายแบ่งแยกและปกครอง (Divide and Rule) โดยแต่ละกลุ่มคือ ชาวมุสลิมและชาวฮินดู จะต้องไม่สามัคคีกันเกิดการแข่งขันกันเองจนต้องพึ่งพาอังกฤษ ให้มีการเลือกตั้งแบบแบ่งกลุ่มชน เนื่องจากชาวมุสลิมซึ่งถือว่าตนเป็นชนกลุ่มน้อยได้ขอให้มีการแบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตมุสลิมโดยเฉพาะในบริเวณที่มีชาวมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ เพราะพวกมุสลิมกลัวว่าจะไม่ได้รับการเลือกตั้งถ้าต้องแข่งกับชาวฮินดูที่มีประชากรมากกว่าและมีเงินในการรณรงค์หาเสียงมากกว่า การเลือกตั้งแบบแบ่งแยกของประชาชนแต่ละกลุ่มจะนำไปสู่การปกครองแบบแบ่งแยกที่ทำให้ผู้นำแต่ละกลุ่มมีสิทธิ์ปกครองพวกชนกลุ่มของตนเอง จนทำให้ในระดับรัฐ ประชาชนในแต่ละรัฐจะไม่สามัคคีกัน เพราะเห็นแก่กลุ่มและศาสนาของตนเอง จนชาติจิตสำนึกในด้านชาตินิยมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศ

ตั้งแต่ยุคแรกที่อังกฤษเข้ามาในอินเดีย จนถึงประมาณ ปี ค.ศ.1870 อังกฤษมักใช้วิธีผูกมิตรกับชาวฮินดู ต่อต้านอำนาจของเจ้าผู้ครองแคว้นต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นมุสลิมจนสามารถปกครองอินเดียได้ หลังกบฏซีปอย* (Sepoy) ใน ค.ศ.1857-1858 ซึ่งพวกกบฏส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม ทำให้อังกฤษยิ่งไม่ไว้วางใจชาวมุสลิม จึงส่งเสริมชาวฮินดูมากขึ้น ให้ชาวฮินดูได้เข้ารับราชการและส่งเสริมการศึกษาให้ชาวฮินดูได้มีโอกาสเข้าศึกษาในโรงเรียนของตะวันตกที่ทันสมัย ทำให้ชาวฮินดูมีความรู้สูงกว่าชาวมุสลิม ส่งผลให้ชาวฮินดูเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่าชาวมุสลิมตามไปด้วย การที่ชาวมุสลิมไม่นิยมเข้าศึกษาในโรงเรียน เนื่องจากชาวมุสลิมในอินเดียเคร่งครัดในศาสนาอิสลามมาก จึงไม่นิยมการศึกษาแบบตะวันตก เพราะชาวมุสลิมกลัวว่าการศึกษาแบบตะวันตกไม่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาด้านศาสนา ไม่มีการสอนให้รู้จักและเข้าใจคัมภีร์อัลกุรอานของอิสลาม การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาอาจทำให้ชาวมุสลิมประพฤติตัวผิดไปจากประเพณีดั้งเดิมของอิสลามได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดต่อศาสนา¹ ชาวฮินดูภายใต้การปกครองของอังกฤษจำนวนมากจึงกลายเป็นชนชั้นกลางรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาสูง เป็นนักธุรกิจ นายธนาคาร ทนายความ ชาวฮินดูเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจและสังคมในอินเดีย ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับชาวมุสลิม เพราะเห็นว่าเป็นชนกลุ่มน้อยที่ยากจนและขาดโอกาสทางสังคม

2. การเกิดขบวนการชาตินิยม

กระแสความคิดชาตินิยมที่แพร่หลายในอินเดียในคริสต์ศตวรรษที่19 มีสาเหตุหลายประการดังนี้

ประการแรกคือ พวกที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตก ซึ่งแนวคิดประชาธิปไตยกำลังแพร่หลายในทวีปยุโรป ผู้ที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตกเมื่อกลับมามีอินเดียก็ต้องการทำให้ประเทศตนเองได้เป็นประชาธิปไตยและต้องการเป็นเอกราช จึงทำให้มีการรวมตัวกันเป็นขบวนการชาตินิยมเพื่อเรียกร้องสิทธิความเสมอภาคจากอังกฤษ

ประการที่สองคือ การพัฒนาประเทศที่ทันสมัยขึ้น ทั้งด้านการสาธารณูปโภค การสาธารณสุข การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยมาช่วยในการผลิต ทำให้สามารถ

* กบฏซีปอย เป็นกบฏครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ.1857 - 1858 ชาวอินเดียซึ่งเป็นทหารอยู่ในกองทัพอังกฤษซึ่งมีทั้งชาวมุสลิมและชาวฮินดูได้ก่อกบฏขึ้น มีการทำร้ายและฆ่าชาวยุโรป และในที่สุดก็ถูกปราบปรามโดยอังกฤษ การก่อกบฏครั้งนี้ได้ทำให้อังกฤษยกเลิกการปกครองของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ โดยโอนหน้าที่ให้รัฐบาลอังกฤษ อินเดียจึงต้องอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษโดยตรงในรูปของเครือจักรภพอังกฤษ

¹ ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. (2539). "สันนิบาตมุสลิมแห่งอินเดีย" ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: เอเชีย เล่ม 1 อักษร A-B*. หน้า 113.

ผลิตสินค้าได้มากขึ้นและนำไปสู่การส่งออกสินค้าที่ขยายตัวของประเทศ ส่งผลให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ประการที่สามคือ สิ่งตีพิมพ์ต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร หนังสือ เป็นต้น ที่มุ่งสร้างกระแสชาตินิยม พยายามฟื้นฟูเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาวอินเดียก่อนที่จะถูกอังกฤษปกครอง แสดงให้เห็นว่าอินเดียเป็นชาติที่มีอารยธรรมเก่าแก่มีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องใช้ชีวิตเหมือนกับชาวตะวันตกตามที่อังกฤษได้วางไว้

ประการสุดท้ายคือ การปฏิรูปทางศาสนาและสังคมของผู้นำชาวฮินดูกับชาวมุสลิมที่ต้องการปฏิรูปสังคมและต่อต้านความไม่ยุติธรรมในสังคม สมาคมของชาวฮินดู เช่น สมาคมพราหมโสมมาช (Brahmo Samaj) ผู้ก่อตั้งคือ ราม โมฮัน รอย (Ram Mohan Roy) ซึ่งต้องการปฏิรูปสังคมฮินดูให้มีเหตุผลและทันสมัยแบบตะวันตกและยกเลิกประเพณีที่ไม่เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ สมาคมอารยสมาช (The Arya Samaj) ตั้งขึ้นใน ค.ศ.1875 โดยสวามี ทยานันทะ สรัสวตี (Svami Dayananda Saraswati) เพื่อต้องการต่อต้านความเข้มงวดของระบบวรรณะ ต้องการส่งเสริมการศึกษาของสตรี¹ พรรคองเกรสแห่งชาติอินเดีย (Indian National Congress) ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ.1885 เพื่อต้องการดึงชนชั้นปัญญาชนของอินเดียให้เข้ามาต่อสู้ทางการเมืองในระบบที่รัฐบาลตรวจสอบได้ง่ายไม่ใช่เป็นไปในรูปแบบของสมาคมต่างๆ ที่ดูแลได้ยาก ผู้นำส่วนใหญ่ของพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียจะเป็นชาวฮินดู จึงทำให้นโยบายของพรรคออกมาในทางที่เป็นประโยชน์ต่อชาวฮินดูมากกว่ากลุ่มศาสนาอื่น² สมาคมของชาวมุสลิม เช่น ขบวนการวาฮาบี (Wahabi) ตั้งขึ้นใน ค.ศ.1820 โดยไซยิด อาหมัด ชาห์ (Sayyid Ahmad Shah) มีจุดมุ่งหมายต้องการให้ชาวมุสลิมมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน พรรคสันนิบาตมุสลิม ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1906 เพื่อให้ชาวมุสลิมได้มีส่วนร่วมในทางการเมือง

จุดมุ่งหมายของแนวคิดชาตินิยมคือ การเห็นความสำคัญของประเทศชาติเป็นหลัก แต่เมื่อแนวคิดชาตินิยมได้เข้ามาในอินเดียไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะให้ประโยชน์ตกอยู่กับประเทศและชาวอินเดียทุกคน แต่แนวคิดชาตินิยมได้เปลี่ยนเป็นการต้องการให้ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ไปตกอยู่กับกลุ่มชนของตนเองมากที่สุด เนื่องจากอินเดียมีความหลากหลายของกลุ่มชน โดยเฉพาะชาวฮินดูกับชาวมุสลิมที่มีบทบาทในการปกครองและเรียกร้องสิทธิจากอังกฤษ ในบางครั้งการเรียกร้องสิทธิจากอังกฤษของทั้งสองกลุ่มมักจะมีเป้าหมายที่ต่างกัน จึงทำให้เกิดความรู้

¹ ชาวลี จงประเสริฐ. (2528). *ประวัติศาสตร์อินเดีย*. หน้า 153 – 158.

² เรือรบ เมืองมั่น. (2534). *มหาดมะ คานธีกับการพยายามแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างฮินดูกับมุสลิม*. หน้า 21.

สึกแข่งขันกันเอง และยังทำให้ความรู้สึกชาตินิยมเปลี่ยนเป็นความรู้สึกแบบกลุ่มชนนิยม¹ จนต้องแสวงหาประโยชน์ให้กับกลุ่มของตนเอง²

3. การต่อสู้เพื่อเอกราชของปากีสถาน

3.1. ปัจจัยที่เร่งความขัดแย้งระหว่างชาวมุสลิมกับชาวฮินดู

การที่อังกฤษยังยึดใช้นโยบายแบ่งแยกและปกครอง ได้เกิดปัจจัยเร่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งของชาวมุสลิมกับชาวฮินดูมีสองประการดังนี้

ประการแรกคือ การที่อังกฤษออกกฎหมายแบ่งรัฐเบงกอล ออกเป็น 2 ส่วน ใน ค.ศ.1905 รัฐเบงกอลเป็นรัฐใหญ่ ประกอบด้วยประชากรฮินดูและมุสลิมในจำนวนใกล้เคียงกัน กระแสชาตินิยมที่มีฐานอยู่ที่เบงกอลมีความเข้มแข็งมาก อาจทำให้ทั้ง 2 กลุ่มชนที่พูดภาษาเบงกาลีเหมือนกันร่วมมือกันได้ อังกฤษจึงปฏิรูปการปกครองเสียใหม่ โดยแบ่งรัฐเบงกอลออกเป็น 2 ส่วน ทางเบงกอลตะวันตกมีชาวฮินดูเป็นชน กลุ่มใหญ่ ส่วนเบงกอลตะวันออกมีชาวมุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่* ถึงแม้อังกฤษจะสามารถสลายความเป็นเอกภาพของเบงกอลได้จริง แต่ทำให้เกิดการจลาจลเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมจนอังกฤษต้องรวมรัฐเบงกอลเข้าด้วยกันใหม่ใน ค.ศ.1911 การแบ่งเบงกอลทำให้ชาวฮินดูไม่พอใจอังกฤษเพราะทำให้ชาวฮินดูซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีมากที่สุด ในอินเดียต้องกลายเป็นชนกลุ่มน้อยในรัฐเบงกอลตะวันออก แต่ชาวมุสลิมมีความพอใจ เพราะชาวมุสลิมจะได้แยกความเป็นเอกภาพของชาวฮินดูและกลายเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ในรัฐเบงกอลตะวันออก การแบ่งรัฐเบงกอลส่งผลให้ชาวมุสลิมมีการตื่นตัวในเรื่องชาตินิยมมากขึ้น

ประการที่สองคือ การเลือกตั้งทั่วไปใน ค.ศ.1937 พรรคคองเกรสแห่งชาติอินเดียได้รับคะแนนเสียงส่วนใหญ่ในรัฐสภาแห่งชาติและสภานิติบัญญัติของรัฐ พรรคคองเกรสแห่งชาติอินเดียมีสิทธิแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลกลางและในระดับรัฐพรรคคองเกรสแห่งชาติอินเดียชนะคะแนนเสียงอย่างเด็ดขาดในรัฐมัทราส (Madras) รัฐพิหาร (Bihar) รัฐโอริสสา (Orissa) รัฐยูไนเต็ควินด์ (United Province) และรัฐเซ็นทรัลพิรวินส์ (Central Province) พรรคคองเกรสแห่งชาติอินเดียได้เสียงข้างมากจึงได้สิทธิจัดตั้งรัฐบาลซึ่งคณะรัฐมนตรีเป็นคณของพรรคคองเกรสแห่งชาติอินเดียทั้งหมด ส่วนในรัฐบอมเบย์ (Bombay) ร่วมกับพรรคอิสระในการจัดตั้งรัฐบาล นอกจากนี้ยังได้รับเลือกมากกว่าพรรคอื่นในรัฐเบงกอล รัฐอัสสัม (Assam)

¹ กลุ่มชนนิยม คือ การที่กลุ่มชนเห็นความสำคัญของการที่มีศาสนาและวัฒนธรรมเดียวกัน ทำให้แสวงหาผลประโยชน์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน

² ฟาฟิไล หยงสตาร์. (2548). ความขัดแย้งระหว่างชาวฮินดูกับมุสลิมที่นำไปสู่การก่อตั้งประเทศปากีสถาน ค.ศ.1908-1947. หน้า 47.

* เขตเบงกอลตะวันออกมีชาวมุสลิม 18 ล้านคน ชาวฮินดู 12 ล้านคน
เขตเบงกอลตะวันตกมีชาวมุสลิม 12 ล้านคน ชาวฮินดู 42 ล้านคน

รัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือซึ่งประชาชนส่วนใหญ่เป็นมุสลิม ส่วนพรรคสันนิบาตมุสลิมได้จัดตั้งรัฐบาลในรัฐสินธุ และเข้าร่วมรัฐบาลผสมในรัฐปัญจาบ¹

จากการเลือกตั้งใน ค.ศ.1937 แสดงให้เห็นว่าพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียได้รับความนิยมไว้วางใจจากชาวอินเดียทั้งประเทศมากกว่าพรรคสันนิบาตมุสลิมไม่ว่าจะเป็นรัฐที่มีชาวฮินดูเป็นส่วนใหญ่ หรือรัฐที่มีชาวมุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่ เช่น รัฐเบงกอล รัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นต้น มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ผู้นำพรรคสันนิบาตมุสลิมได้ขอมีส่วนร่วมในการจัดตั้งรัฐบาลกลาง แต่วาห์รดาล เนห์รู (Jawaharlal Nehru) ซึ่งเป็นผู้นำพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียไม่ตกลง เนื่องจากพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียถือว่าเป็นตัวแทนชาวอินเดียทุกศาสนา และมีชาวมุสลิมอยู่ในพรรคแล้ว ประกอบกับการที่ผู้แทนของพรรคสันนิบาตมุสลิมส่วนใหญ่เป็นพวกนายทุนที่เอาเปรียบชาวนา สร้างความผิดหวังให้กับพรรคสันนิบาตมุสลิม จากการที่พรรคสันนิบาตมุสลิมไม่ได้เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลผสมกับพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดีย ทำให้มุฮัมมัด อาลี จินนาห์จึงได้ดำเนินการรณรงค์ขอความร่วมมือกับพรรคมุสลิมพรรคอื่นให้รวมกันเพื่อเป็นตัวแทนของชาวมุสลิมที่แท้จริง พรรคของชาวมุสลิมจึงเหลือเพียงพรรคสันนิบาตมุสลิมเท่านั้น พรรคสันนิบาตมุสลิมได้ปลุกระดมชาวมุสลิมให้กลัวการปกครองของพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียซึ่งเป็นตัวแทนของชาวฮินดู

เมื่อสามารถรวบรวมพรรคมุสลิมให้เป็นหนึ่งเดียวกันได้ พรรคสันนิบาตมุสลิมจึงได้ยกนโยบายกลุ่มชนนิยมในการโจมตีพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียเพื่อปลุกระดมความเป็นกลุ่มชนนิยมมุสลิมให้กลับคืนมา โดยกล่าวหาว่าพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียเป็นพรรคของชาวฮินดู เนื่องจากนำสัญลักษณ์รูปธงสามสีซึ่งเป็นสีประจำของพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียมาแขวนตามสถานที่ราชการ แม้ว่าธงสามสีจะแสดงถึงฮินดู มุสลิม และกลุ่มชนอื่นๆ ในอินเดียเพื่อสื่อถึงการรวมกลุ่มกันเป็นชาติอินเดีย แต่พรรคสันนิบาตมุสลิมยังโจมตีโดยอ้างว่าเป็นธงของพวกฮินดูกลุ่มเดียว และการที่พรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียนำเพลงวันเท มาตรัม (Bande Mataram) ซึ่งเนื้อหากล่าวถึงเทพเจ้าของชาวฮินดูมาใช้ในการเปิดประชุมสภา ทำให้เหมือนกับว่าชาวมุสลิมกำลังถูกชาวฮินดูครอบงำอยู่

ความขัดแย้งระหว่างชาวฮินดูและมุสลิมได้ทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากพรรคสันนิบาตมุสลิมได้ขอพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียในเรื่องดังนี้ คือ พวกมุสลิมขออนุญาตฆ่าวัวในพิธีทางศาสนาอิสลาม ซึ่งการฆ่าวัวในพิธีทางศาสนาชาวมุสลิมในประเทศอื่นๆ จะไม่กระทำกัน ชาวฮินดูถือว่าวัวเปรียบเสมือนตัวแทนของเทพเจ้าจึงถือว่าเป็นการดูหมิ่นต่อศาสนาฮินดู ให้ยกเลิกเพลงวันเท มาตรัม ขอให้ใช้ภาษาอูรดูเป็นภาษาประจำชาติของอินเดียทั้งที่ภาษาอูรดูเป็นภาษาที่มีคนพูดน้อยมาก และให้ยกเลิกระบอบวรรณะในอินเดีย เพื่อความยุติธรรมในสังคมศาสนาอิสลามจะไม่มีแบ่งชนวรรณะ จากข้อเสนอของพรรคสันนิบาตมุสลิมเป็นการจูงใจ

¹ เชาลี จงประเสริฐ. (2528). *เล่มเดิม*. หน้า 197.

ที่จะสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นระหว่างชาวมุสลิมและชาวฮินดูซึ่งพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียไม่สามารถที่จะปฏิบัติได้ พรรคสันนิบาตมุสลิมจึงได้ดำเนินการสร้างกระแสในกลุ่มชนมุสลิมต่อไป ประกอบกับชาวมุสลิมเป็นพวกหัวเก่าไม่ค่อยได้รับการศึกษาแบบตะวันตก จึงเป็นโอกาสที่ทำให้พรรคสันนิบาตมุสลิมใช้ประเด็นทางศาสนาในการรวบรวมมวลชนชาวมุสลิม

3.2 แนวทางการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวมุสลิม

3.2.1 การเรียกร้องขอจัดตั้งประเทศปากีสถานของพรรคสันนิบาตมุสลิม

การที่พรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียประสบชัยชนะในการเลือกตั้งใน ค.ศ.1937 มีอิทธิพลในทางการเมืองอย่างมาก อังกฤษได้พยายามผลักดันพรรคสันนิบาตมุสลิมให้มีบทบาททางการเมือง พรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียมากขึ้น

พรรคสันนิบาตมุสลิมจึงได้กลายเป็นเสมือนตัวแทนของชาวมุสลิมในการต่อสู้กับชาวฮินดู แต่ถึงแม้จะสามารถมีคะแนนเสียงที่ทัดเทียมกันได้แล้ว ผู้นำพรรคสันนิบาตมุสลิมไม่หยุดอยู่เพียงเท่านี้ พรรคสันนิบาตมุสลิมได้ประกาศโครงการจัดตั้งประเทศของชาวมุสลิม

เซอร์ ซายิด อาหมัด ข่าน (Sir Sayyid Ahmad Khan) เป็นผู้ที่มีบทบาททำให้ชาวมุสลิมมีการตื่นตัวทางด้านการศึกษาและการเมือง ในค.ศ.1875 เซอร์ ซายิด อาหมัด ข่าน ได้ตั้งวิทยาลัยของพวกมุสลิมที่เมืองอะลีการ์ (Aligarh) สอนทั้งความรู้ทางศาสนาอิสลามและวิทยาการแบบตะวันตกควบคู่กันไป ต่อมาใน ค.ศ.1921 วิทยาลัยแห่งนี้ได้รับยกระดับขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยมุสลิมแห่งอะลีการ์ (Muslim University of Aligarh)¹

เซอร์ ซายิด อาหมัด ข่านยังเป็นคนแรกที่นำเสนอแนวคิดในการตั้งประเทศมุสลิมขึ้นในอินเดีย เพราะเกรงว่าถ้าต่อไปอังกฤษมอบเอกราชให้อินเดีย ชาวมุสลิมจะต้องอยู่ภายใต้การปกครองของชาวฮินดู เพราะชาวฮินดูเป็นผู้กุมอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจไว้อย่างมากมาย และจากขบวนการชาตินิยมของชาวฮินดูที่มีความเป็นปรปักษ์ต่อชาวมุสลิม จึงต้องการให้ชาวมุสลิมรักษผลประโยชน์ของตนเอง เซอร์ ซายิด อาหมัด ข่านจึงก่อตั้งทฤษฎีสองชนชาติ (The Two-National Theory) เซอร์ ซายิด อาหมัด ข่านกล่าวว่า "การเป็นชาติต้องมีศาสนาเดียวกัน มีวัฒนธรรมและสังคมที่เหมือนกัน แต่ศาสนาอิสลามและศาสนาฮินดูในอินเดียมีประเพณีความเชื่อและการปฏิบัติที่แตกต่างกันระหว่างประชาชนของประเทศ ประเทศอินเดียไม่ใช่เป็นประเทศของชาวฮินดูทั้งหมด เป็นการยากที่จะรวมชาวมุสลิมและชาวฮินดูให้รวมกัน จึงควรที่จะตั้งประเทศใหม่สำหรับชาวมุสลิม ..."²

ความคิดในการก่อตั้งประเทศของชาวมุสลิมได้รับการสานต่อ โดยมุฮัมมัด อิกบัล (Muhammad Iqbal ค.ศ.1873 – 1938) ซึ่งเป็นกวีนักกลุ่มชนนิยมที่เชื่อมั่นว่าการแยกรัฐมุสลิม

¹ ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. (2539). *เล่มเดิม*. หน้า 113.

² Mushir R. Haq. (1970). *Muslim Politic in Modern India 1857-1947*. pp.27-29.

ออกจากอินเดียเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อความเป็นหนึ่งเดียวและความบริสุทธิ์ของศาสนาอิสลาม มุฮัมมัด อิกบัลได้ประกาศในการประชุมสันนิบาตมุสลิมที่เมืองอัลลาฮาบาด (Allahabad) เมื่อปี ค.ศ.1930 ว่า “ในรัฐปัญจาบ รัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ รัฐสินธุ์ และรัฐบาลูจิสถาน (Baluchistan) ควรรวมตัวกันเป็นรัฐเดี่ยว ปกครองตนเอง ภายใต้จักรวรรดิอังกฤษหรือไม่ก็ได้ การจัดตั้งรัฐมุสลิมทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ และจะต้องเป็นจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายของชาวมุสลิม ...”¹

เนื่องจากมุฮัมมัด อิกบัลเห็นว่า ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียเป็นดินแดนที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่หนาแน่นจึงเหมาะสมที่จะรวมตัวกันเป็นประเทศอิสลาม ต่อมาใน ค.ศ.1937 นักศึกษาชาวมุสลิมในอินเดียที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ชื่อเชาหรี ราห์มัด อาลี ตั้งชื่อประเทศปากีสถานเป็นครั้งแรก โดยให้ความหมายแก่ตัวอักษรแต่ละตัวที่ประกอบเป็นชื่อว่า P มาจากอักษรแรกของคำว่า ปัญจาบ A มาจากคำว่า อัฟกัน หมายถึง ชาวรัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ K มาจากคำว่า แคชเมียร์ S มาจากคำว่า สินธุ์ และ Tan มาจากท้ายชื่อของบาลูจิสถาน คำว่า “ปากีสถาน” มีความหมายว่า “ดินแดนแห่งความบริสุทธิ์”²

ในวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ.1940 พรรคสันนิบาตมุสลิมได้ประชุมระดับสุดยอดที่เมืองละฮอร์แล้วเลือก มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ เป็นประธานที่มีอำนาจในการเจรจากับอังกฤษและพรรคคองเกรสแห่งชาติอินเดีย มุฮัมมัด อาลี จินนาห์กล่าวว่า “ชาวฮินดูและชาวมุสลิม มีความแตกต่างกันทั้งด้านศาสนา ปรัชญาการดำเนินชีวิต สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่บรรพบุรุษมีการต่อสู้กัน การรวมชาติทั้งสองเข้าด้วยกันภายใต้ประเทศอินเดีย จะนำไปสู่ความขัดแย้งของกลุ่มชน จำเป็นจะต้องแยกเป็นสองชาติ ...”³

มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ได้ประกาศเรียกร้องให้มีการจัดตั้งปากีสถานเป็นชาติครั้งแรก เรียกการประกาศครั้งนี้ว่า “มติปากีสถาน” (Pakistan Resolution) หรือ “มติละฮอร์” ตามชื่อเมือง และเสนอว่าควรเอารัฐปัญจาบ รัฐสินธุ์ รัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ รัฐบาลูจิสถาน และจะขอรวมรัฐเบงกอลตะวันออกและจังหวัดซิลเฮต (Sythet) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอัสสัมมารวมไว้ในประเทศปากีสถาน

การประกาศเรียกร้องจัดตั้งประเทศปากีสถานของชาวมุสลิม ส่งผลให้ชาวฮินดูไม่พอใจที่ชาวมุสลิมต้องการแบ่งแยกดินแดนศักดิ์สิทธิ์และเป็นหนึ่งเดียวของตนออกไป ในขณะที่เดียวกันชาวมุสลิมไม่พอใจที่ชาวฮินดูไม่ต้องการให้ชาวมุสลิมมีประเทศ ทำให้มีการเดินขบวนและชุมนุมประท้วงทั่วอินเดีย การชุมนุมได้ขยายไปจนเกิดเป็นการจลาจลมีการฆ่ากันตายระหว่างชาวฮินดูและชาวมุสลิม มีผู้เสียชีวิตจำนวน 4,000 คน ได้รับบาดเจ็บจำนวน 15,000 คน

¹ Ishawari Prasad and S.K. Subedar. (1974). *Hindu-Muslim Problems*. p.143.

² William Theodore de Bary. (1965). *op.cit* p.51.

³ V.D. Mahajan. (1983). *op.cit* p.310.

และประชาชนที่ไร้ที่อยู่อาศัยจำนวน 100,000 คน¹ การต่อสู้ได้กระจายไปทั่วประเทศ ส่วนมากมักจะเกิดในบริเวณที่จะแบ่งแยกเป็นประเทศปากีสถาน เช่น เบงกอล ปัญจาบ สินธุ บาลูจิสถาน เป็นต้น เพราะชาวฮินดูไม่ต้องการที่จะอาศัยอยู่ในดินแดนที่จะกลายเป็นปากีสถาน และในขณะเดียวกันชาวมุสลิมก็ต้องการแยกไปจากฮินดู

3.2.2 การเจรจาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติและฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะสงคราม ทำให้อังกฤษต้องการที่จะให้อังกฤษแก้อินเดียและเพื่อต้องการยุติความวุ่นวายทางการเมืองในอินเดีย คณะผู้แทนอังกฤษได้เจรจาประนีประนอมระหว่างพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียกับพรรคสันนิบาตมุสลิมให้ตั้งปากีสถาน โดยรวมรัฐตามที่พรรคสันนิบาตมุสลิมได้เสนอมา แต่ให้อยู่ในรูปสหพันธ์อินเดีย (Union of India) ประกอบด้วย 2 รัฐ คืออินเดียและปากีสถาน สหพันธ์อินเดียควรมีอำนาจด้านต่างประเทศ การป้องกันประเทศ การคมนาคมและการเก็บภาษี ส่วนอำนาจในด้านอื่นๆทั้งหมดมอบให้แก่รัฐบาลของแต่ละรัฐเป็นผู้จัดการ และรัฐมีสิทธิที่จะร่างรัฐธรรมนูญ กำหนดรูปแบบการปกครองของตนเอง ในระหว่างที่ร่างรัฐธรรมนูญยังไม่เสร็จ อังกฤษจึงจัดให้มีการตั้งรัฐบาลเฉพาะกาล

พรรคสันนิบาตมุสลิมยอมรับข้อเสนอของคณะผู้แทนอังกฤษและเสนอให้จัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาล โดยให้พรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียเป็นรัฐมนตรีได้ 5 ตำแหน่ง พรรคสันนิบาตมุสลิมได้ 5 ตำแหน่ง พรรคของชาวซิกข์ได้ 1 ตำแหน่งและพรรคอื่นๆได้ 1 ตำแหน่ง แต่ทางรัฐบาลอังกฤษปฏิเสธข้อเสนอและจะให้มีคณะรัฐมนตรี 13 คน โดยพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียเป็นรัฐมนตรีได้ 6 ตำแหน่ง พรรคสันนิบาตมุสลิมได้ 5 ตำแหน่งและพรรคของพวกชนกลุ่มน้อยอีก 2 ตำแหน่ง พรรคองเกรสแห่งชาติอินเดียยอมรับข้อตกลงในการจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลครั้งนี้ แต่พรรคสันนิบาตมุสลิมไม่ยอมรับ รัฐบาลอังกฤษได้มอบหมายให้ยวหารัลล เนห์รู จัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลอินเดียในวันที่ 6 สิงหาคม ค.ศ.1946 โดยไม่มีพรรคสันนิบาตมุสลิมเข้าร่วม ทำให้พรรคสันนิบาตมุสลิมประท้วงการจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลของยวหารัลล เนห์รู² ส่งผลให้มีการเดินขบวนประท้วงของชาวมุสลิมในวันที่ 10 สิงหาคม ค.ศ.1946 ในเมืองชากการัฐเบงกอลตะวันออก ชาวฮินดูกับชาวมุสลิมเกิดการปะทะกัน มีการฆาตกรรม ช่มชู้ผู้หญิง การชิงทรัพย์ มีผู้เสียชีวิตจำนวน 300 คน³ วันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ.1946 เกิดการจลาจลมีการเผาบ้านเรือนของชาวฮินดู มีการฆ่าฟันกันระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิมเป็นจำนวนมาก ในกัลกัตตา (Calcutta) มีผู้เสียชีวิตจำนวน 5,000 คนและได้รับ

¹ Judith M. Brown. (1985). *Modern India : The Origins of An Asian Democracy*. p.326.

² ชาวลี จงประเสริฐ.(2528). *เล่มเดิม*. หน้า 209.

³ Lawrence James. (1997). *Raj : The Making and Unmaking of British India*. p.604.

ขาดเจ็บจำนวน 1,000 คน¹ การจลาจลได้ลุกลามไปทั่วดินแดนที่จะแบ่งแยก รัฐบาลอังกฤษ
จึงต้องเข้าควบคุมสถานการณ์โดยส่งทหารเข้ามาประจำการในบริเวณเส้นแบ่งเขตแดนที่จะแยก
ระหว่างอินเดียกับปากีสถาน จำนวน 50,000 คน²

¹ P.N.Chopra ; et al. (1996). *A New Advanced History of India*. p.633.

² Tara Chand (1992). *History of the Freedom Movement in India*. p.560.

ภาพประกอบ 1 ตำรวจกำลังปราบการจลาจลในเมืองกัลกัตตาใน ค.ศ.1946

ที่มา : Francis Watson. (2002). *India : A Concise History*. p.122.

4. การสถาปนาเอกราชของปากีสถาน

จากการเจรจาระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิม รัฐบาลอังกฤษได้ตราพระราชบัญญัติให้เอกราชแก่อินเดีย ค.ศ.1947 ในวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ.1947 โดยมีสาระสำคัญคือ อินเดียและปากีสถานเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกันและรัฐบาลอังกฤษจะโอนอำนาจที่เคยเป็นของอังกฤษทั้งหมดให้แก่รัฐบาลอินเดียและรัฐบาลปากีสถาน ให้มีข้าหลวงใหญ่ซึ่งแต่งตั้งโดยรัฐบาลอังกฤษปกครองอินเดียและปากีสถานจนกว่าทั้ง 2 ประเทศจะสามารถมีรัฐธรรมนูญเป็นของตนเองและเลือกตั้งผู้นำของตนเองได้ อินเดียและปากีสถานเป็นประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ

ส่วนในการแบ่งแยกดินแดนของอินเดียและปากีสถานให้แบ่งตามเขตพื้นที่ของผู้ที่นับถือศาสนา คือ บริเวณที่มีผู้นับถือศาสนาฮินดูจะไปรวมกับอินเดียและบริเวณที่มีผู้นับถือศาสนาอิสลามจะไปรวมกับปากีสถาน แต่เนื่องจากดินแดนในรัฐปัญจาบและรัฐเบงกอลมีทั้งผู้นับถือศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม จึงต้องแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ปากีสถานประกอบด้วย รัฐบาลุจีสถาน รัฐสินธุ์ ราชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ รัฐปัญจาบตะวันตก และจังหวัดซิลเฮตในรัฐอัสสัมซึ่งมีประชากรนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ มารวมกับรัฐเบงกอลตะวันออก

อินเดียประกอบด้วย รัฐพิหาร รัฐบอมเบย์ รัฐโอริสสา รัฐมัทราส รัฐยูไนเต็ควิหาร รัฐเซนต์พัลโพวินส์ รัฐปัญจาบตะวันออก รัฐเบงกอลตะวันตกและรัฐอัสสัม

หลังจากอังกฤษประกาศใช้พระราชบัญญัติให้เอกราชแก่อินเดีย พรรคคองเกรสแห่งชาติอินเดียและพรรคสันนิบาตมุสลิมได้เริ่มความพยายามเกลี้ยกล่อมรัฐอินเดียอิสระต่างๆ ที่มีเกือบ 600 รัฐ ให้รวมเข้ากับฝ่ายตนให้มากที่สุด แต่เมื่อถึงปัจจุบัณจะพบว่ารัฐอินเดียอิสระส่วนใหญ่อยู่ในวงล้อมของอินเดีย ถ้ารวมกับปากีสถานจะไม่มีทางเชื่อมต่อกันได้หรือถ้าเป็นรัฐอิสระจะยากแก่การป้องกันรักษาเอกราช ทำให้รัฐอินเดียอิสระส่วนมากจึงตกลงรวมกับอินเดีย

รัฐอิสระที่รวมกับปากีสถานคือ รัฐบาลาวัลปุร (Bahawalpur) รัฐคัยปุระ (Khaipur) รัฐมากราน (Makran) รัฐลาส - เบลา (Las-Bela) รัฐชิตราล (Chitral) รัฐดีร์ (Dir) รัฐสวาต (Swat) รัฐแอมม์ (Amb) และรัฐฟูลรา (Phulra) ซึ่งมีดินแดนอยู่ทางตะวันตก จึงได้รวมเข้ากับปากีสถานทางตะวันตก¹

การรวมรัฐอิสระเหลือเพียง 4 รัฐเท่านั้นที่ยังไม่ตัดสินใจเข้าร่วมกับฝ่ายใด 4 รัฐได้แก่ รัฐไฮเดอราบด์ (Hyderabad) รัฐแคชเมียร์ รัฐจุนากัธ (Junagadh) และรัฐมานาวาเดอร์ (Manavader) เมื่อสามารถจัดสรรเรื่องการแบ่งดินแดนส่วนใหญ่ได้แล้ว อังกฤษได้มอบเอกราชให้กับปากีสถานและอินเดียในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ.1947

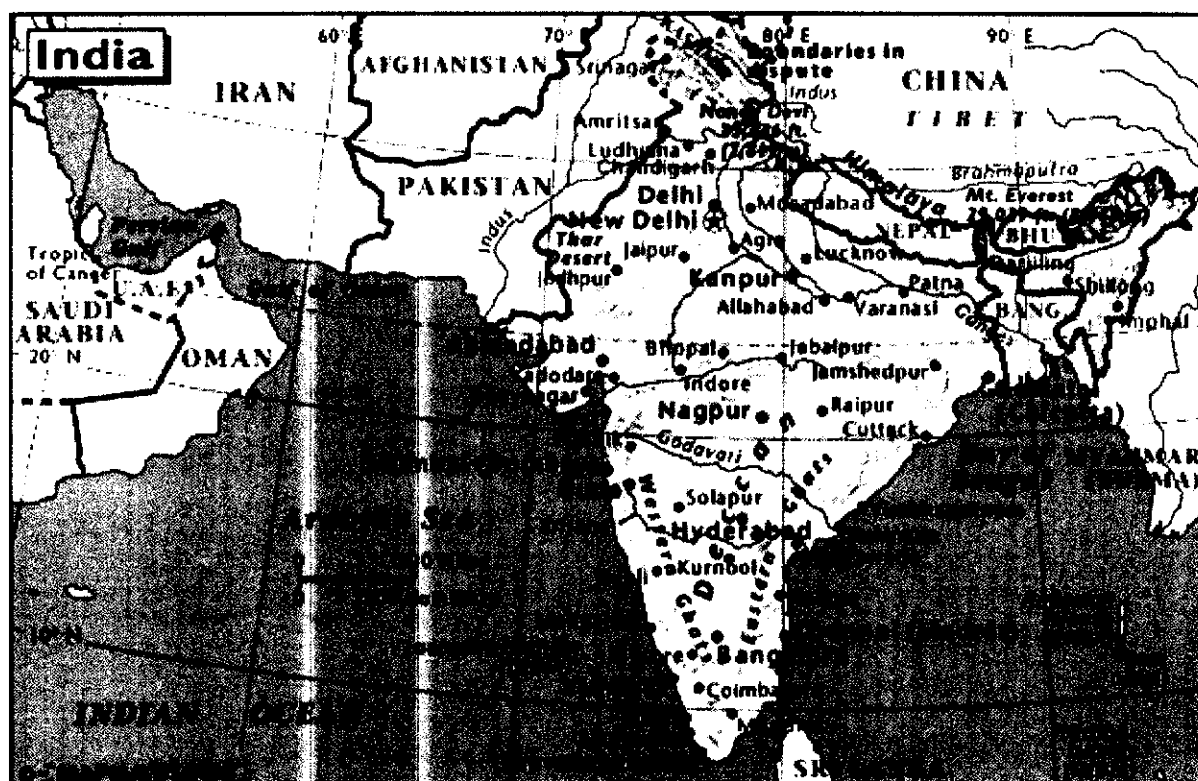
¹ Ahmed Isthiaq. (1996). *State, Nation and Ethnicity in Contemporary South Asia*. p.169.

สรุป

การที่อังกฤษยอมมอบเอกราชกับอินเดียและให้ปากีสถานแยกตัวออกจากอินเดียมีปัจจัยหลายประการทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกดังนี้

ปัจจัยภายในเกิดจากในอินเดียเอง โดยขบวนการชาตินิยมซึ่งมีทั้งขบวนการชาตินิยมของชาวฮินดู เช่น ขบวนการพรหมโมฮมาข ขบวนการปรารณาสมาข เป็นต้น และขบวนการชาตินิยมของชาวมุสลิม เช่น ขบวนการวฮาบี พรรคสันนิบาตมุสลิม เป็นต้น ซึ่งขบวนการชาตินิยมเหล่านี้เป็นตัวปลุกระดมจิตสำนึกของชาวอินเดียในการรวมตัวกันเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกันและร่วมกันเรียกร้องเอกราช ประกอบกับการพัฒนาประเทศที่ทันสมัยทำให้ประชาชนมีความรู้มากขึ้นจนเป็นตัวเร่งให้อังกฤษยอมมอบเอกราชให้อินเดียและจากเหตุการณ์ความไม่สงบภายในประเทศ เนื่องจากความขัดแย้งระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิมที่มีการจลาจลของคนทั้งสองศาสนามีการฆ่ากันเองและทำลายสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ ซึ่งสร้างความเสียหายต่อบ้านเมืองอย่างมาก จนทำให้อังกฤษไม่สามารถที่จะควบคุมสถานการณ์ได้และจะเป็นการดีกว่าที่ยอมให้ทั้งอินเดียและปากีสถานแยกประเทศเป็นของตนเองเพราะเมื่อแยกเป็นประเทศใหม่แล้วทั้งอินเดียและปากีสถานยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่ออังกฤษส่งผลประโยชน์ไปถึงด้านการค้าการลงทุนต่างๆ

ส่วนปัจจัยภายนอกคือ การที่พรรคแรงงานได้มีสิทธิเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลซึ่งพรรคแรงงานมีนโยบายที่จะให้อเอกราชแก่อินเดียโดยเร็วและจากสถานการณ์โลกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 การที่อังกฤษเข้าสู่สงครามโลกทำให้ต้องเสียงบประมาณทั้งกำลังทหาร การใช้จ่ายงบประมาณในการทำสงคราม ประกอบกับเมื่อสงครามยุติอังกฤษต้องประสบปัญหาทางด้านการเงินในประเทศที่ตกต่ำ จึงจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากอินเดีย อังกฤษจึงเสนอที่จะให้อเอกราชแก่อินเดียเป็นการแลกเปลี่ยน

แผนที่ประกอบ 1 แสดงอาณาเขตของอินเดียและปากีสถานในค.ศ.1947

ที่มา : Map of India. (Online). (2005,10 July).

Available : <http://mapquest.com/atlas/main.adp? region=india>.

บทที่ 2

ปัญหาและความแตกต่างของปากีสถานตะวันออก กับปากีสถานตะวันตก

ประเทศปากีสถานได้แยกตัวออกมาจากอินเดีย โดยมีการรวมดินแดนทางตะวันออก และตะวันตกของอินเดียซึ่งเป็นดินแดนที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ แม้จะสามารถก่อตั้งประเทศได้แล้ว แต่เกิดปัญหาความแตกต่างในเรื่องภูมิประเทศ เศรษฐกิจและสังคม ภายในประเทศระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก ซึ่งแต่ละกลุ่มมีความเชื่อและวิถีชีวิต เป็นของตนเองอย่างเหนียวแน่น จนเกิดเป็นความขัดแย้งนำไปสู่การขอแยกเป็นประเทศบังกลาเทศของชาวปากีสถานตะวันออกใน ค.ศ. 1971

1. ปัญหาภายหลังการได้รับเอกราชของปากีสถาน

1.1 ปัญหาการอพยพ

เมื่ออังกฤษได้มีมติให้แบ่งแยกเป็นอินเดียและปากีสถานแล้ว ประชาชนชาวฮินดูและชาวมุสลิมจะต้องทิ้งถิ่นฐานเดิมและอพยพไปยังดินแดนที่จะแยกเป็นอินเดียและปากีสถานตาม การแบ่งเขตแดนตามการนับถือศาสนา โดยเฉพาะในรัฐที่จะมีการแบ่งแยกประเทศ

ในรัฐปัญจาบจะต้องแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ รัฐปัญจาบตะวันออกรวมกับอินเดีย และรัฐ ปัญจาบตะวันตกรวมกับปากีสถาน ทำให้ชาวฮินดูและชาวซิกข์ จำนวน 4 ล้านคน ในรัฐปัญ จาบตะวันตกอพยพเข้ามาอยู่ในส่วนที่จะรวมเข้ากับอินเดีย และชาวมุสลิมจำนวน 5 ล้านคน ในรัฐปัญจาบตะวันออกอพยพเข้าไปรวมกับปากีสถาน¹ การอพยพได้เกิดการจลาจลมีการแย่งชิงทรัพย์สินและต่อสู้กันของกลุ่มชนในระหว่างการเดินทาง

นอกจากนั้นในรัฐเบงกอล รัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือเกิดปัญหาการอพยพด้วยเช่น กัน โดยที่ฝ่ายใดเป็นชนกลุ่มน้อยก็จะถูกทำร้าย และเมื่อมาถึงดินแดนใหม่ยังเจอปัญหาเรื่อง การแย่งที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินระหว่างผู้ที่อพยพเข้าไปใหม่กับผู้ที่ป็นเจ้าของดินแดนเดิม มี ประชาชนเสียชีวิตในการอพยพครั้งนี้ประมาณ 2 ล้านคน²

รัฐบาลอินเดียและปากีสถานจึงต้องแบกรับปัญหาผู้อพยพเป็นจำนวนมาก ในการต้อง รับภาระในด้านจัดหาอาหารให้เพียงพอ การหาที่อยู่อาศัยใหม่สำหรับผู้อพยพ การสาธารณสุข และระบบสาธารณูปโภค เพื่อรองรับกับผู้อพยพที่เข้ามาอย่างมากมาย แต่ผู้อพยพที่เข้ามาอยู่

¹ Robert D. Campbell. (1963). *op.cit.* p.23

² Chaudhri Muhammad Ali. (1967). *The Emergence of Pakistan.* p.281.

ในอินเดียส่วนมากเป็นชาวฮินดูผู้มีความรู้ มีฐานะทางเศรษฐกิจดี จึงทำให้อินเดียไม่ต้องแบกรับภาระในการเลี้ยงดูมาก แตกต่างจากปากีสถานที่ส่วนมากเป็นพวกมุสลิมที่ยากจน ไม่ได้รับการศึกษา เมื่อเข้ามาอยู่ในปากีสถานจึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่ต้องใช้งบประมาณอย่างมากในการฟื้นฟูปัญหาผู้อพยพ

1.2.ปัญหาการรวมรัฐอินเดียอิสระ

การรวมรัฐอินเดียอิสระเหลือเพียง 4 รัฐ ที่ไม่สามารถจะตกลงกันได้ว่าจะรวมกับอินเดียหรือปากีสถาน เนื่องจากมีปัญหาในเรื่องผู้ปกครองรัฐและประชาชนที่มีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน ได้แก่ รัฐแคชเมียร์ รัฐไฮเดอราบัด รัฐจุนาคัษและรัฐมานาวาเดอร์

รัฐแคชเมียร์ เป็นรัฐใหญ่ที่มีความสำคัญในด้านภูมิศาสตร์ เพราะติดกับจีนและโซเวียตและมีทรัพยากรธรรมชาติมากมายจึงเป็นที่ต้องการของอินเดียและปากีสถาน รัฐแคชเมียร์มีดินแดน 2 ส่วน ทางตอนใต้คือจัมมู (Jammu) ประชาชนส่วนใหญ่เป็นฮินดู และทางตอนเหนือคือแคชเมียร์ เป็นดินแดนส่วนใหญ่ของรัฐ ประชาชนส่วนมากเป็นมุสลิม แต่มีผู้ปกครองเป็นชาวฮินดู คือมหาราชา ฮารี สิงห์ (Hari Singh)

ในช่วงของการแบ่งรัฐปัญจาบ ชาวมุสลิมในรัฐปัญจาบตะวันออกได้อพยพไปแคชเมียร์ ซึ่งจะต้องผ่านทางจัมมูซึ่งมีพวกฮินดูอยู่เป็นส่วนใหญ่จึงเกิดการต่อสู้กันระหว่างชาวมุสลิมกับชาวฮินดู ผู้ปกครองรัฐแคชเมียร์ได้ส่งกองทัพอไปควบคุมการปะทะ แต่มีข่าวว่ากองทัพอที่ส่งไปได้ช่วยชาวฮินดูฆ่าชาวมุสลิม เมื่อชาวมุสลิมในปากีสถานทราบเรื่องจึงได้แก้แค้นด้วยการเข้ามาฆ่าชาวฮินดูในจัมมูซึ่งมีพรมแดนติดกับปากีสถาน โดยมีกองทหารปากีสถานติดตามไปด้วย มหาราชา ฮารี สิงห์ จึงขอร้องให้อินเดียช่วย แต่อินเดียไม่สามารถช่วยได้ เพราะแคชเมียร์เป็นรัฐอิสระ ทำให้มหาราชา ฮารี สิงห์ ตัดสินใจรวมรัฐแคชเมียร์กับอินเดีย กองทัพออินเดียจึงยึดเมืองศรีนคร (Srinagar) เพื่อเป็นที่มั่นในการต่อสู้กับทหารปากีสถาน อินเดียจึงได้เสนอต่อองค์การสหประชาชาติว่าปากีสถานบุกรุกรัฐแคชเมียร์ซึ่งเป็นของอินเดีย

ส่วนปากีสถานอ้างว่าประชาชนส่วนใหญ่ของรัฐแคชเมียร์เป็นชาวมุสลิมจึงต้องการรวมกับปากีสถาน องค์การสหประชาชาติมีมติแบ่งรัฐแคชเมียร์เป็น 2 ส่วน คือ ปากีสถานครอบครองพื้นที่ 1 ใน 3 ของรัฐ ในส่วนของแคชเมียร์เสรี (Azad Kashmir) และพื้นที่ตอนเหนือ (Northern Areas) ที่เหลือพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นของอินเดีย แม้ว่าจะมีการแบ่งรัฐแคชเมียร์ตามมติขององค์การสหประชาชาติ แต่ปัญหารัฐแคชเมียร์ยังไม่สงบ มีการปะทะกันระหว่างชาวฮินดูและชาวมุสลิมจนไม่สามารถรู้ได้ว่าเมื่อไรสันติภาพจะกลับมาสู่รัฐแคชเมียร์

รัฐไฮเดอราบัด เป็นรัฐที่อยู่ในวงล้อมของอินเดีย ประชาชนส่วนใหญ่เป็นฮินดู แต่ผู้ปกครองเป็นชาวมุสลิมและต้องการเป็นรัฐอิสระ ประชาชนจึงได้ก่อการจลาจลขึ้น ประกอบกับอินเดียได้พยายามใช้มาตรการทางเศรษฐกิจบีบบังคับให้ผู้ปกครองยอมรวมกับอินเดีย เมื่อเกิด

ความไม่สงบขึ้นในรัฐไฮเดอราบัด อินเดียเห็นเป็นโอกาสจึงยกกองทัพเข้ายึดรัฐไฮเดอราบัดรวมกับอินเดีย

รัฐคุนดัชและรัฐมานาวาเดอร์ เป็นรัฐที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นฮินดู แต่ผู้ปกครองรัฐทั้งสองเป็นชาวมุสลิมต้องการรวมกับปากีสถาน แต่ประชาชนต้องการรวมกับอินเดีย จึงก่อการจลาจล อินเดียจึงได้ส่งกองทัพเข้าผนวกทั้ง 2 รัฐเข้ารวมกับอินเดีย

1.3 ปัญหาการขาดข้าราชการที่มีความสามารถในการบริหาร

ในสมัยที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ชาวมุสลิมเป็นกลุ่มที่ยากจนและไม่ค่อยได้รับการศึกษาที่ทันสมัย เนื่องจากไม่นิยมไปเรียนในโรงเรียนของตะวันตก แต่จะเรียนในโรงเรียนที่เน้นการสอนทางศาสนา เพราะชาวมุสลิมกลัวว่าการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาจะทำให้เยาวชนอาจจะประพฤติผิดหลักศาสนาได้ ส่งผลให้ขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านวิทยาการที่ทันสมัย เช่น แพทย์ วิศวกร สถาปนิก เป็นต้น ทำให้กลุ่มชาวฮินดูเป็นผู้มีบทบาทในการบริหารประเทศ เพราะรัฐบาลอังกฤษมักจะจ้างชาวฮินดูเข้ารับราชการและเป็นชนชั้นปกครอง เมื่อต้องแบ่งแยกเป็นอินเดียและปากีสถาน ชาวฮินดูที่มีความสามารถจึงอพยพไปอยู่ในอินเดีย

ส่วนในดินแดนที่เป็นปากีสถานคงเหลือแต่ชาวมุสลิมที่ขาดความรู้และทักษะในการบริหาร เมื่อมาพูดถึงคุณภาพของประชากรระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกพบว่า ประชากรในปากีสถานตะวันตกมีโอกาสได้รับการศึกษามากกว่าชาวมุสลิมในปากีสถานตะวันออก ปากีสถานตะวันตกอยู่ทางด้านตะวันตกของอินเดียซึ่งดินแดนทางด้านตะวันตกในสมัยที่เป็นเมืองขึ้นของอังกฤษเป็นบริเวณที่ได้รับความเจริญ ดินแดนทางด้านตะวันตกเป็นที่ตั้งของเดลีซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศ รัฐบาลจึงเน้นการพัฒนาเพื่อสร้างความเจริญทั้งทางการศึกษา การสาธารณสุข การส่งเสริมทางการค้าและเทคโนโลยี จึงทำให้ชาวมุสลิมในปากีสถานตะวันตกเป็นผู้ที่มีความสามารถ แตกต่างจากดินแดนทางตะวันออกที่ห่างไกลความเจริญ เพราะอยู่ไกลจากเมืองหลวง ส่งผลให้ชาวมุสลิมในปากีสถานตะวันตกมีโอกาสได้เข้าทำงานทางด้านการบริหารประเทศเป็นจำนวนมากกว่าชาวมุสลิมในปากีสถานตะวันออก

ในการเข้ารับราชการในหน่วยงานสำนักเลขาธิการข้าราชการพลเรือนใน ค.ศ.1948 มีชาวปากีสถานตะวันตกได้รับราชการร้อยละ 88.9 ส่วนชาวปากีสถานตะวันออกได้รับราชการร้อยละ 11.1¹ เมื่อชาวปากีสถานตะวันตกมีโอกาสได้เข้าไปทำงานในหน่วยงานบริหารประเทศมากขึ้น ส่งผลให้ชาวปากีสถานตะวันตกกลายเป็นชนชั้นปกครองประเทศ ชาวมุสลิมในปากีสถานตะวันออกจึงต้องกลายเป็นผู้อยู่ใต้การปกครองโดยปริยาย แม้ว่าชาวปากีสถานตะวันออกจะพยายามพัฒนาศักยภาพทางด้านการศึกษาให้มากขึ้น แต่ไม่สามารถเปลี่ยนสถานะให้สูงขึ้น

¹ Rounaq Jahan. (1972). *Pakistan : Failure in national integration*. p.26

ได้เพราะชาวมุสลิมในปากีสถานตะวันตกได้กุมอำนาจตำแหน่งสำคัญในการบริหารของประเทศไว้หมดแล้ว

2.ความแตกต่างระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก

แม้ว่าประเทศปากีสถานจะตั้งขึ้นจากชาวมุสลิมที่ต้องการจะมีประเทศมุสลิมที่บริสุทธิ์จากแรงบรรดาลใจในทฤษฎี 2 ชนชาติของเซอร์ไฮยิด อาหมัด ข่าน ที่เห็นว่าการจะเป็นชาติเดียวกันได้ ประชาชนต้องมีศาสนาเหมือนกันจึงนำไปสู่การเป็นประเทศที่ประชาชนมีแต่ความสันติสุข แต่เมื่อตั้งประเทศแล้วจึงพบว่าการมีศาสนาอิสลามเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการเชื่อมความผูกพันของประชากรให้รวมอยู่ในประเทศเดียวกันไม่สามารถทำได้ เนื่องจากในทางปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องอื่นด้วยดังนี้

2.1ความแตกต่างทางสภาพภูมิศาสตร์

ปากีสถานมีชื่อเป็นทางการว่า สาธารณรัฐอิสลามปากีสถาน ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียใต้ ปากีสถานมีดินแดนแยกกันอยู่เป็น 2 ส่วน คือ ปากีสถานตะวันตกและปากีสถานตะวันออก ดินแดนทั้งสองนี้มีอินเดียนกกลางอยู่เป็นระยะทางประมาณ 1,600 กิโลเมตร ประเทศปากีสถานมีพื้นที่รวมทั้งประเทศประมาณ 5,050,980 ตารางกิโลเมตร* เป็นปากีสถานตะวันตก 4,963,778 ตารางกิโลเมตร และปากีสถานตะวันออก 87,202 ตารางกิโลเมตร¹

จากการที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แยกออกจากกัน จึงเป็นอุปสรรคในการคมนาคมติดต่อสื่อสารระหว่างกันซึ่งจะต้องใช้เรือและเครื่องบิน เป็นการยากแก่รัฐบาลในการสร้างความเป็นเอกภาพของประเทศ ปัญหาทางสภาพภูมิศาสตร์จึงเป็นเสมือนปัจจัยแรกที่ทำให้ชาวปากีสถานเริ่มเห็นถึงความรู้สึกแบ่งแยกระหว่างชาวปากีสถานตะวันออกกับชาวปากีสถานตะวันตก

2.1.1อาณาเขตและสภาพทั่วไป

ปากีสถานตะวันตก มีเนื้อที่มากกว่าปากีสถานตะวันออก มีเมืองละฮอร์เป็นเมืองหลวงของปากีสถานตะวันตก แต่มีเมืองหลวงของทั้ง 2 ภาคคือ อิสลามาบัด ตั้งอยู่ในเขตปากีสถานตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อก็คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยอัฟกานิสถาน
ทิศใต้	ติดต่อกับทะเลอาหรับ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับสาธารณรัฐอินเดีย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับประเทศอิหร่าน

* ต้นฉบับมีหน่วยเป็นตารางไมล์ แต่เพื่อความเข้าใจจึงเปลี่ยนหน่วยเป็นตารางกิโลเมตร

¹ Robert D. Campbell. (1966). *op.cit.* p.14.

ส่วนปากีสถานตะวันออก มีเมืองชากาเป็นเมืองหลวงของปากีสถานตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับรัฐอัสสัมของอินเดีย
ทิศใต้	ติดต่อกับอ่าวเบงกอล
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับประเทศพม่าและรัฐตริปุระ (Tripur) และมณีปุระ (Manipur) ของอินเดีย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับรัฐเบงกอลตะวันตกของอินเดีย ¹

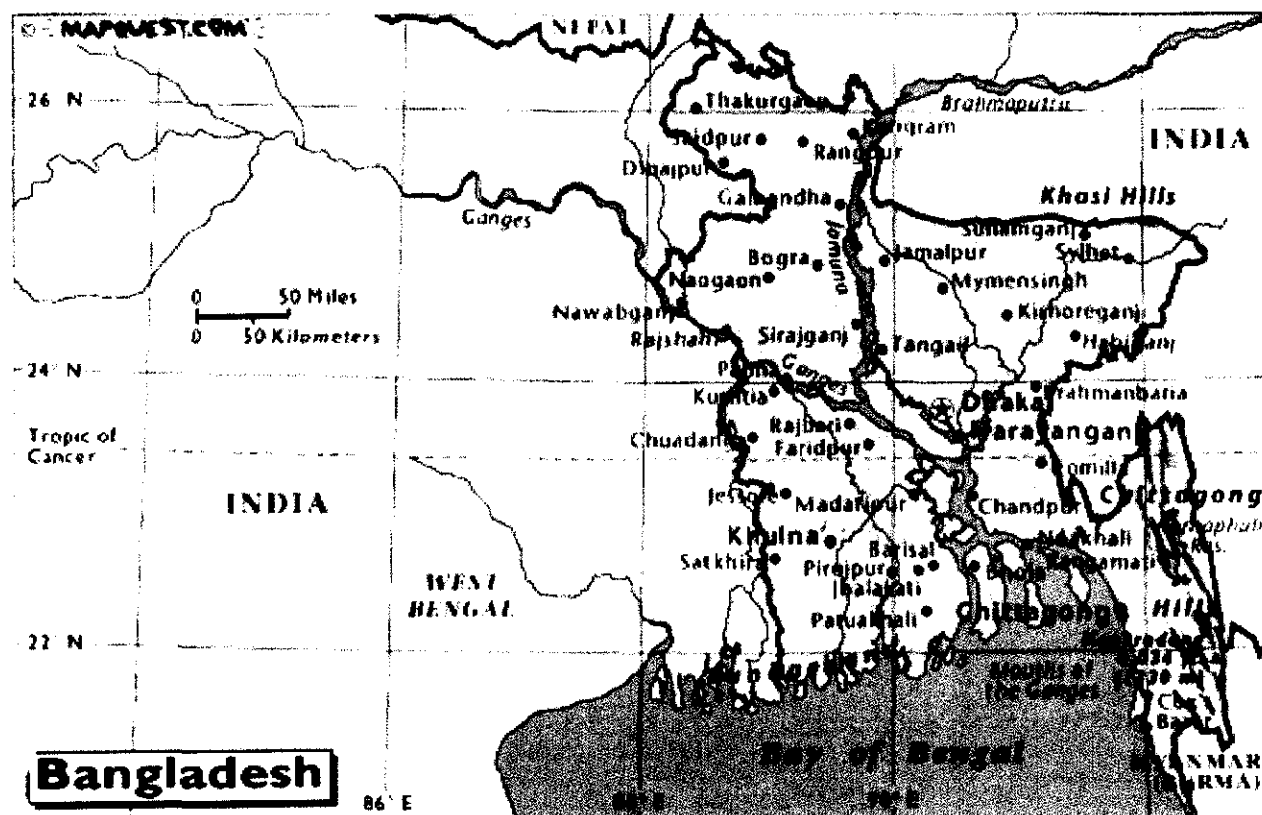
¹ Guy Wint. (1966). *Asia Handbook*. p.78-79.

แผนที่ประกอบ 2 แสดงอาณาเขตของปากีสถานตะวันตก

ที่มา : Map of Pakistan. (Online). (2005, 10 July).

Available : <http://www.mapquest.com/atlas/main.adp?region=pakistan>.

แผนที่ประกอบ 3 แสดงอาณาเขตของปากีสถานตะวันออก

ที่มา : Map of Pakistan. (Online). (2005, 10 July).

Available : <http://www.mapquest.com/atlas/main.adp?region=bangladesh>.

2.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

นอกจากปากีสถานจะเป็นประเทศที่มีดินแดนสองส่วนที่แยกออกจากกันซึ่งสร้างความลำบากในการติดต่อสื่อสารคมนาคม ยังมีสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันอีกด้วย เนื่องจากในปากีสถานตะวันตก มีเนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาซึ่งมีสภาพแห้งแล้ง แบ่งสภาพภูมิประเทศปากีสถานตะวันตกได้ดังนี้

1. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุตอนบน เป็นที่ราบต่ำแบนราบโดยจะมีน้ำจากแม่น้ำสินธุซึ่งเป็นแม่น้ำที่เกิดบริเวณเทือกเขาหิมาลัย (Himalayas) ไหลลงมาทางทิศใต้ (Tibet) ลงสู่รัฐปัญจาบและจากแม่น้ำสำคัญที่เชื่อมต่อกับอีก 5 สายของแม่น้ำสินธุไหลผ่าน¹ คือ เชลัม (Jhelum) เชนาบ (Chenab) ราวี (Ravi) บีอาส (Beas) และสัตเลจ (Sutlej) ซึ่งน้ำจากแม่น้ำเหล่านี้จะไหลมาจากทางเหนือของประเทศแล้วไหลลงมาผ่านดินที่ต่ำจนเกือบจะเป็นทางขนานกัน จากนั้นทางน้ำจะเปลี่ยนเส้นทางมาบรรจบกันและไหลลงทางใต้จุดที่แม่น้ำมาบรรจบกันจะเกิดเป็นดินดอนสามเหลี่ยม บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุตอนบนแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มากเพราะบริเวณนี้เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ได้รับแร่ธาตุที่มีประโยชน์จากการพัดพาของกระแสน้ำทำให้ปลูกพืชผลทางการเกษตรได้ดี ส่งผลให้มีประชากรอาศัยกันอย่างหนาแน่น บริเวณนี้จึงเป็นที่ตั้งของเมืองสำคัญคือ อิสลามาบัดซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศ และละฮอร์ซึ่งเป็นเมืองหลวงของปากีสถานตะวันตก

2. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุตอนใต้ เริ่มทางตอนใต้ตรงจุดซึ่งแม่น้ำสินธุและแม่น้ำสำคัญอีก 5 สายคือ เชลัม เชนาบ ราวี บีอาส และสัตเลจไหลมาเชื่อมบรรจบกันและไหลลงสู่ทางตอนใต้บริเวณรัฐสินธุไปจนถึงทะเลอาหรับ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุตอนใต้มีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

3. บริเวณเทือกเขาสูง มีภูมิอากาศแห้งแล้งซึ่งเป็นภูมิประเทศส่วนใหญ่ของปากีสถานตะวันตก บริเวณรัฐบาลูจิสถานซึ่งอยู่ทางตะวันตกของประเทศ และทางภาคเหนือซึ่งจะเต็มไปด้วยเทือกเขาที่สลับซับซ้อนคือเทือกเขาฮินดูกูช (Hindu Kush) ซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างปากีสถานกับอัฟกานิสถาน และมีช่องเขาโคเบอร์ (Khyber Pass) เป็นเส้นทางที่สำคัญในการคมนาคมและค้าขาย อยู่ในบริเวณรัฐชายแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือ จากการที่เป็นภูเขาสูงมีอากาศแห้งแล้งและดินส่วนมากเป็นดินทรายจึงไม่สามารถปลูกพืชผลทางการเกษตรได้

ส่วนสภาพภูมิประเทศในปากีสถานตะวันออก จากการที่พื้นที่ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่รอบอ่าวเบงกอล จึงเป็นที่ราบต่ำและมีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้มีแม่น้ำคงคา (Ganges) และแม่น้ำยมนา (Jamuna) ไหลมาบรรจบกัน บริเวณที่แม่น้ำไหลมาบรรจบกัน ทำให้เกิดพื้นที่เป็นรูปดินดอนสามเหลี่ยมที่มีความอุดมสมบูรณ์มากเหมาะแก่การทำการเกษตร ปากีสถานตะวันออกจึงเป็นแหล่งเพาะปลูกและเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของประเทศ และ

¹ Donald N. Wilber. (1964). *Pakistan, Yesterday and Today*. p.5.

ยังต้องส่งผลผลิตทางการเกษตรไปเลี้ยงในปากีสถานตะวันตก เพราะปากีสถานตะวันตกมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและแห้งแล้งจึงไม่สามารถเพาะปลูกได้มากนัก

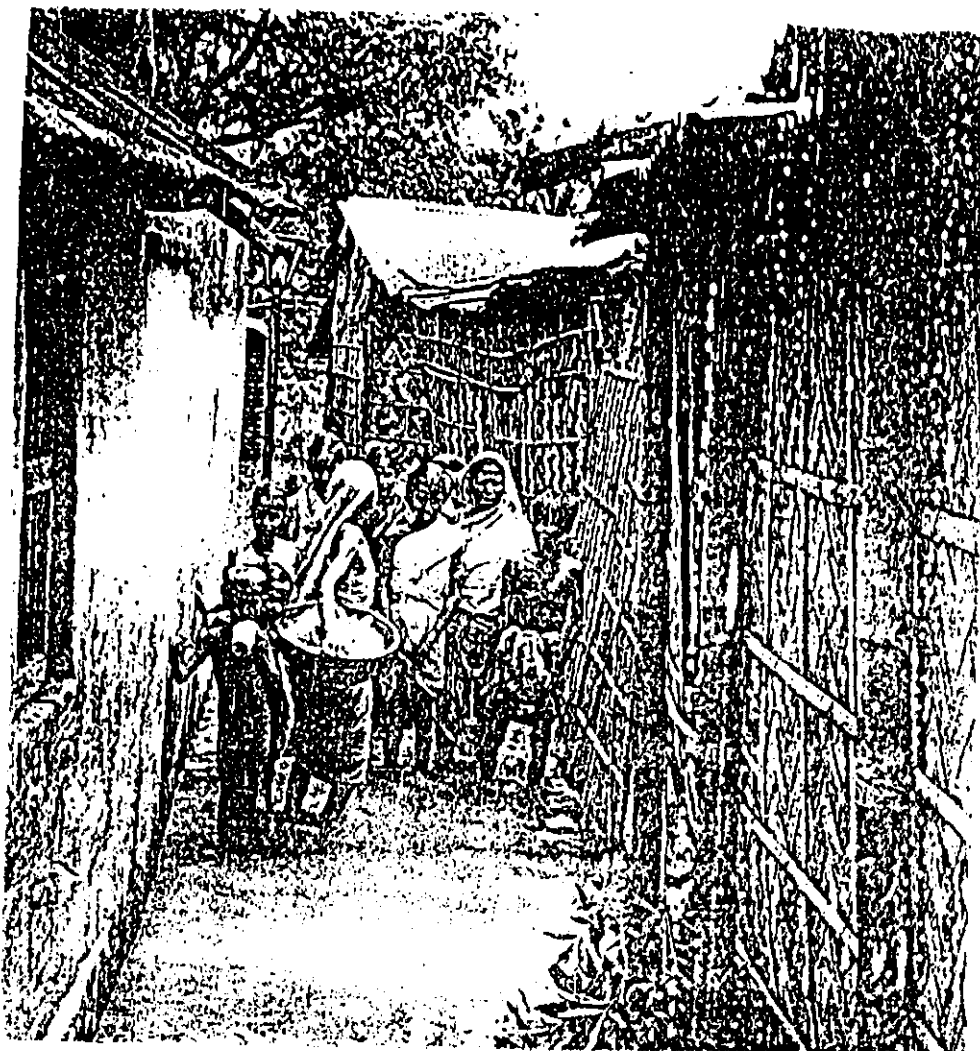
ด้านสภาพภูมิอากาศของปากีสถานตะวันออกจะมีอากาศร้อนและฝนตกหนัก เพราะอยู่ในเขตรมรสุม มักจะเกิดพายุไซโคลนเกือบทุกปี พายุไซโคลนได้สร้างความเสียหายให้กับปากีสถานตะวันออกมากมาย เกิดปัญหาน้ำท่วม ประชาชนต้องเสียชีวิต ขาดแคลนอาหาร และไร้ที่อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงเดือนมิถุนายน-ธันวาคมของทุกปี¹

เมื่อปีค.ศ.1960ผลจากพายุไซโคลนทำให้ประชาชนปากีสถานตะวันออกเสียชีวิตประมาณ 20,000 คน และมีผู้ไร้ที่อยู่อาศัยจำนวนมาก และในค.ศ.1961 ได้เกิดพายุไซโคลนอีกประชาชนปากีสถานตะวันออกเสียชีวิตจำนวน 2,000 คน และประชาชนไร้ที่อยู่อาศัยจำนวน 3,000 คน² รัฐบาลจึงต้องแบกรับภาระในการจัดสรรงบประมาณช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยเป็นจำนวนมาก

จะเห็นได้ว่าแม้ปากีสถานตะวันออกจะเป็นดินแดนที่สามารถเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรได้มาก แต่จะต้องประสบปัญหาด้านภัยธรรมชาติเกือบทุกปี จนทำให้สินค้าทางการเกษตรมีไม่เพียงพอในการบริโภค ประกอบกับรัฐบาลกลางได้นำสินค้าการเกษตรในปากีสถานตะวันออกเคลื่อนย้ายไปยังปากีสถานตะวันตก ปากีสถานตะวันออกจึงต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนอาหารอยู่ตลอดเวลา

¹ Donald N. Wiber. (1964). *op.cit* p.18.

² Public Relations Department of Bangla Desh. (1986). *Why Bangla Desh?* unpagged.

ภาพประกอบ 2 การเกิดน้ำท่วมในปากีสถานตะวันออก

ที่มา : Richard V. Weekes. (1964). *Pakistan : Birth and Growth of a Muslim Nation*. p.119.

2.2.ความแตกต่างทางการปกครอง

แม้ว่าจะสถาปนาปากีสถานได้แล้ว แต่สิ่งที่รัฐบาลต้องทำเป็นการเร่งด่วนคือ การสร้างความมั่นคงให้กับชาติ ให้มีการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นโดยพยายามประยุกต์หลักการสมัยใหม่เข้ากับหลักการของศาสนาอิสลาม มีสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญจำนวน 70 คนซึ่งเป็นคนของพรรคสันนิบาตมุสลิมทั้งหมด ในการร่างรัฐธรรมนูญและออกกฎหมายมาใช้ในการบริหารประเทศ ในช่วงแรกของการก่อตั้งประเทศ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้นำของปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตกยังไม่มี เนื่องจากผู้นำทางการเมืองทั้งสองยังร่วมมือกันดีภายใต้การดูแลของพรรคสันนิบาตมุสลิม และเชื่อมั่นในมุฮัมมัด อาลี จินนาห์ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรค ประกอบกับเกิดกรณีการสู้รบบริเวณรัฐแคชเมียร์ระหว่างปากีสถานกับอินเดียใน ค.ศ.1947-1948 จึงทำให้ปากีสถานตะวันออกไม่กล้าโต้แย้งต่อการที่ถูกผู้นำในปากีสถานตะวันตกปกครอง เพราะกลัวการรุกรานจากอินเดียซึ่งมีพรมแดนติดกัน

ความสามัคคีระหว่างผู้นำของปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตกเริ่มแตกแยกเนื่องจากมุฮัมมัด อาลี จินนาห์ซึ่งถือเป็นบิดาในการก่อตั้งประเทศได้เสียชีวิตในเดือนกันยายน ค.ศ.1948 มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ได้มีโอกาสบริหารประเทศได้เพียงปีเดียว จึงยังไม่ได้วางรากฐานในการบริหารประเทศไว้อย่างเป็นระบบ เมื่อไม่มี มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ ปากีสถานต้องประสบปัญหาการแย่งชิงอำนาจกันเองของผู้นำ เพราะมุฮัมมัด อาลี จินนาห์ไม่ได้วางแผนตั้งบุคคลใดให้เป็นทายาททางการเมืองต่อจากเขา พรรคสันนิบาตมุสลิมเริ่มอ่อนแอ และจากการที่การบริหารประเทศของรัฐบาลกลางในปากีสถานตะวันตกไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการให้โอกาสชาวปากีสถานตะวันออกมีส่วนร่วมในทางการเมือง ส่งผลให้เกิดความแตกแยกกันทางการบริหารประเทศ

ปัญหาสำคัญของปากีสถานคือ การแบ่งแยกกลุ่มชนตามท้องถิ่น แม้ว่าจะเป็นกลุ่มชนชาวมุสลิมเหมือนกัน แต่ในแต่ละกลุ่มชนมีความต้องการที่แตกต่างกัน ประชาชนชาวปากีสถานเห็นว่าการมีศาสนาเดียวกันยังไม่ได้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนให้ได้มาซึ่งจุดมุ่งหมายตามความต้องการ แต่ต้องอาศัยการรวมตัวของกลุ่มชนตามท้องถิ่นจะนำไปสู่การแสวงหาเป้าหมายที่ตรงกัน

ความแตกต่างทางการปกครองเป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้ประชากรในปากีสถานตะวันออกมีความต้องการที่จะเรียกร้องการมีส่วนร่วมและความยุติธรรมให้เท่าเทียมกับประชาชนในปากีสถานตะวันตก การปกครองที่แบ่งออกเป็นหลายรัฐ ปากีสถานตะวันตกแบ่งส่วนการปกครองออกเป็นหลายรัฐคือ รัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ รัฐสินธุ์ รัฐบาลูจิสถาน รัฐปัญจาบ แต่ละรัฐมีผู้ว่าราชการรัฐปกครอง แต่ในปากีสถานตะวันออกแบ่งเป็นรัฐเดียว เนื่องจากการมีเมืองหลวงศูนย์กลางของประเทศคือ อิสลามาบัดตั้งอยู่ทางปากีสถานตะวันตก ทำให้รัฐบาลกลางบุคคลผู้มีอำนาจในการบริหารและกำหนดนโยบายของประเทศมาจากทางปากีสถานตะวันตก

ในด้านสัดส่วนของผู้แทนราษฎรระหว่างทั้ง 2 ภูมิภาคเป็นครั้งต่อครั้ง ทั้งๆที่ปากีสถานตะวันออกมีประชากรมากกว่า ในค.ศ.1961ปากีสถานตะวันออกมีประชากรจำนวน 50,840,235 คน และปากีสถานตะวันตกมีประชากรจำนวน 39,442,439 คน¹

สำหรับด้านโอกาสในการรับราชการของประเทศ ในสำนักเลขาธิการข้าราชการพลเรือน ใน ค.ศ.1948-1958 ปากีสถานตะวันตกมีจำนวนตัวแทนเข้าไปในสำนักเลขาธิการข้าราชการพลเรือนมากกว่าปากีสถานตะวันออก ใน ค.ศ.1948 มีชาวปากีสถานตะวันออกที่เป็นตัวแทนในสำนักเลขาธิการข้าราชการพลเรือนจำนวนร้อยละ 11.1 ส่วนปากีสถานตะวันตกมีจำนวนตัวแทนในสำนักเลขาธิการข้าราชการพลเรือนจำนวนร้อยละ 88.9 ค.ศ.1952 มีชาวปากีสถานตะวันออกที่เป็นตัวแทนในสำนักเลขาธิการข้าราชการพลเรือนจำนวนร้อยละ 29.4 ส่วนปากีสถานตะวันตกมีตัวแทนในสำนักเลขาธิการข้าราชการพลเรือนจำนวนร้อยละ 70.6 และเมื่อจนถึง ค.ศ.1958 พบว่า มีชาวปากีสถานตะวันออกที่เป็นตัวแทนในสำนักเลขาธิการข้าราชการพลเรือนจำนวนร้อยละ 41.7 ส่วนปากีสถานตะวันตกมีจำนวนตัวแทนในสำนักเลขาธิการข้าราชการพลเรือนจำนวนร้อยละ 58.3 แสดงให้เห็นว่าตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ ค.ศ.1948-1958 รัฐบาลได้ให้โอกาสชาวปากีสถานตะวันตกเพื่อเข้ามาทำงานในสำนักเลขาธิการข้าราชการพลเรือนมากกว่าชาวปากีสถานตะวันออก²

ในด้านการทหารของปากีสถาน ปากีสถานตะวันตกมีบทบาททางการทหารมากกว่าปากีสถานตะวันออก ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1955 พบว่ามีผู้นำนายทหารกองทัพบกเป็นชาวปากีสถานตะวันออกจำนวน 14 คน ชาวปากีสถานตะวันตกเป็นผู้นำนายทหารกองทัพบกมีจำนวน 894 คน มีผู้นำนายทหารกองทัพอากาศเป็นชาวปากีสถานตะวันออกจำนวน 7 คน และมีชาวปากีสถานตะวันตกเป็นผู้นำนายทหารกองทัพอากาศจำนวน 593 คน มีผู้นำนายทหารกองทัพอากาศเป็นชาวปากีสถานตะวันออกจำนวน 60 คน และมีชาวปากีสถานตะวันตกเป็นผู้นำนายทหารกองทัพอากาศจำนวน 640 คน³ แสดงให้เห็นถึงความไม่ยุติธรรมในการบริหารประเทศของรัฐบาลกลางที่มีการตั้งผู้นำทางทหารชาวปากีสถานตะวันตกมากกว่าชาวปากีสถานตะวันออก ทั้งๆที่ปากีสถานตะวันออกเป็นดินแดนที่มีพลเมืองมากกว่า

ในหน่วยงานทหารระดับสูงของสำนักเลขาธิการกลางใน ค.ศ.1955 พบว่า ปากีสถานตะวันตกมีจำนวนตัวแทนในหน่วยงานทหารระดับสูงมากกว่าปากีสถานตะวันออกคือ ในหน่วยงานสำนักงานเลขาธิการกลางมีชาวปากีสถานตะวันตกที่ทำงานในสำนักเลขาธิการกลางทั้งหมด 19 คน แต่พบว่าไม่มีชาวปากีสถานตะวันออกที่ได้ทำงานในสำนักเลขาธิการกลางเลย⁴

¹ Rafe Uz-zaman. (1971). *op.cit.* p.36.

² Rounaq Jahan. (1972). *op.cit.* p.26.

³ *Ibid.* p.25.

⁴ Peter Bertocci. (1970). *Prelude to crisis Bengal and Bengal Studies in 1970.* p.3.

2.3 ความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของปากีสถานก็คล้ายๆ กับประเทศที่กำลังพัฒนา คือ เป็นเศรษฐกิจที่ผสมผสานกันระหว่างวิธีการเก่าๆ กับวิธีการสมัยใหม่ทั้งทางด้านการเกษตร การขนส่ง การค้าและอุตสาหกรรม ในขณะที่วิธีการแบบเก่าๆ ค่อยๆ หดไปและเริ่มไปใช้วิธีการสมัยใหม่ในการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีที่ทันสมัยแทน แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ

2.3.1 ด้านเกษตรกรรม

การเกษตรกรรมเป็นหัวใจหลักของปากีสถาน ประชากรมากกว่า 3 ใน 4 ของประเทศมีอาชีพทำเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพ นอกจากนี้โรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กเป็นจำนวนมากยังใช้วัตถุดิบที่ได้จากการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้สินค้าออกที่สำคัญส่วนใหญ่จึงเป็นผลผลิตจากการเกษตร ทำให้รายได้ที่สำคัญของรัฐบาลมาจากการเก็บภาษีไร่นารวมทั้งเป็นภาษีที่ได้จากผลผลิตทางการเกษตร

ตั้งแต่ได้รับเอกราช รัฐบาลปากีสถานได้พยายามที่จะสร้างเศรษฐกิจของประเทศให้เข้มแข็ง โดยการพัฒนาการเกษตรกรรม การชลประทาน การขนส่ง การสาธารณสุขโภชนาและการศึกษาให้ขยายตัวออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

แม้ว่าการเกษตรกรรมจะเป็นหัวใจของเศรษฐกิจในปากีสถานก็ตาม แต่ปรากฏว่าปากีสถานตะวันตกมีเนื้อที่ซึ่งสามารถใช้ในการเพาะปลูกได้น้อย เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ทำให้ผลผลิตจากทางด้านเกษตรกรรมของปากีสถานตะวันตกจัดว่ายังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ พืชที่ปลูกคือฝ้ายและยาสูบ¹

การที่มีสภาพภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก เพราะส่วนมากเป็นภูเขาสูง จึงมีข้อจำกัดทางด้านผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ยังมีเรื่องของการขาดแคลนแรงงานทางการเกษตร การขาดอุปกรณ์เครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการเกษตร และจากการเพิ่มของจำนวนประชากร ปากีสถานตะวันตกจึงต้องซื้อผลผลิตทางการเกษตรของปากีสถานตะวันออก ด้วยเหตุนี้ปากีสถานตะวันตกจึงได้เน้นส่งเสริมสินค้าทางด้านอุตสาหกรรมมากกว่าทางด้านเกษตรกรรม

ส่วนในปากีสถานตะวันออก เศรษฐกิจส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับเกษตรแต่เพียงอย่างเดียว ดังจะเห็นได้จากพืชเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวซึ่งเป็นอาหารหลัก ปอเป็นพืชที่ใช้สำหรับส่งเป็นสินค้าออกที่สำคัญอันดับหนึ่ง รองลงมาคือชาซึ่งปลูกมากบริเวณจังหวัดซิลเฮตและจิตตะกอง (Chittagong) ซึ่งเป็นภูเขาสูง อ้อยและสับปะรด เป็นต้น แต่เมื่อผลผลิตสินค้าการเกษตรได้แล้วจะมีการส่งกลับไปยังปากีสถานตะวันตกเพื่อแปรรูปเป็นสินค้าอุตสาหกรรมแล้วส่งกลับมาจำหน่ายในปากีสถานตะวันออก เช่น นำอ้อยจากปากีสถานตะวันออก เพื่อแปรรูปเป็นน้ำตาล ในโรงงานของปากีสถานตะวันตกและส่งน้ำตาลที่แปรรูปแล้วกลับมาขายในปากีสถานตะวันออก

¹ Robert D. Campbell. (1946). *op.cit.* p.25.

ส่งผลให้แม้ว่าปากีสถานตะวันออกจะผลิตพืชทางการเกษตรได้มาก แต่ถูกเคลื่อนย้ายวัตถุดิบให้ปากีสถานตะวันตกเพื่อนำมาแปรรูปสินค้าเป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้าให้มีมากขึ้น และนำสินค้าที่ได้กลับมายขายในปากีสถานตะวันออก จึงทำให้ปากีสถานตะวันออกต้องขาดดุลการค้ากับปากีสถานตะวันตกอยู่ตลอดเวลา เพราะสินค้าที่ส่งกลับมามีราคาแพงกว่าต้นทุนที่ซื้อไปมาก

ตาราง 1 แสดงผลิตภัณฑ์ในประเทศเบงกอลและประชากร

ภาคการผลิต	ค.ศ. 1959-1960		ค.ศ. 1964-1965	
	ปากีสถานตะวันออก	ปากีสถานตะวันตก	ปากีสถานตะวันออก	ปากีสถานตะวันตก
เกษตรกรรม	9,380	7,010	11,510	8,490
อุตสาหกรรม	500	1,420	800	3,020
อื่นๆ	5,670	8,360	7,680	12,280
ยอดรวม (ล้านรูปี)	15,550	16,790	19,990	23,790
ประชากร (ล้านคน)	54	45	61	51
รายได้ต่อคน (รูปี)	288	373	327	464

ปรับปรุงจาก : Rounaq Jahan. (1972). *Pakistan : Failure in national intergration*. p.80.

จากตาราง 1 พบว่าปากีสถานตะวันออกมีผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่แปรรูปของผลิตภัณฑ์ในประเทศเบงกอลมากกว่าปากีสถานตะวันตก ในค.ศ.1959-1960 ปากีสถานตะวันออกมีผลผลิตทางการเกษตรกรรมจำนวน 9,380 ล้านรูปี ปากีสถานตะวันตกมีผลผลิตทางการเกษตรกรรมจำนวน 7,010 ล้านรูปี และใน ค.ศ.1964-1965 ปากีสถานตะวันออกมีผลผลิตทางการเกษตรกรรมจำนวน 11,510 ล้านรูปี มากกว่าปากีสถานตะวันตกซึ่งมีผลผลิตทางการเกษตรกรรมจำนวน 8,490 ล้านรูปี แต่เมื่อดูถึงผลผลิตทางอุตสาหกรรมจะพบว่า ใน ค.ศ.1959-1960 ปากีสถานตะวันตกมีผลผลิตทางอุตสาหกรรมจำนวน 1,420 ล้านรูปี มากกว่าปากีสถานตะวันออกซึ่งมีผลผลิตทางอุตสาหกรรมจำนวน 500 ล้านรูปี และในค.ศ.1964-1965 ปากีสถานตะวันตกมีผลผลิตทางอุตสาหกรรมจำนวน 3,020 ล้านรูปี ในขณะที่ปากีสถานตะวันออกมีผลผลิตทางอุตสาหกรรมจำนวน 800 ล้านรูปี จะเห็นได้ว่าปากีสถานตะวันตกมีผลผลิตทางอุตสาหกรรมมากกว่าปากีสถานตะวันออกเป็นจำนวนมากกว่า 3 เท่า ส่วนผลรวมของผลิตภัณฑ์ในประเทศเบงกอลก็เช่นกัน ปากีสถานตะวันตกมีผลรวมของผลิตภัณฑ์ในประเทศเบงกอลมากกว่า

กว่าปากีสถานตะวันตกคือ ในค.ศ.1959-1960 ปากีสถานตะวันตกมีผลรวมของผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้นจำนวน 16,790 ล้านบาท และปากีสถานตะวันออกมีผลรวมของผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้นจำนวน 15,550 ล้านบาท ในค.ศ.1964-1965 ปากีสถานตะวันตกมีผลรวมของผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้นจำนวน 23,790 ล้านบาท และปากีสถานตะวันออกมีผลรวมของผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้นจำนวน 19,980 ล้านบาท ทั้งๆที่ปากีสถานตะวันออกมีจำนวนประชากรมากกว่าปากีสถานตะวันตก นอกจากนี้โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ที่อยู่ในปากีสถานตะวันออกเป็นของชาวปากีสถานตะวันตกที่มั่งคั่ง ดังนั้นเงินที่ได้จากการขายสินค้าให้กับชาวปากีสถานตะวันออก จึงถูกส่งกลับไปปากีสถานตะวันตก ทำให้ประชากรในปากีสถานตะวันออกมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีน้อยกว่าปากีสถานตะวันตก ปากีสถานตะวันออกต้องประสบกับปัญหาการขาดดุลการค้ากับปากีสถานตะวันตกเรื่อยมา จึงทำให้มีงบประมาณไม่พอในการพัฒนาปากีสถานตะวันออก

2.3.2 ด้านอุตสาหกรรม

การผลิตอุตสาหกรรมของปากีสถานมีการผลิตเป็นอุตสาหกรรมครอบครัวและอุตสาหกรรมโรงงาน ในปากีสถานตะวันออกส่วนมากจะผลิตอุตสาหกรรมครอบครัวซึ่งเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่ใช้สมาชิกในครอบครัวช่วยกันในการผลิต ใช้เครื่องมือในการผลิตอย่างง่ายและใช้กำลังคนน้อย ทำให้ได้สินค้าที่ไม่มากนัก เช่น ผ้าทอ เครื่องแก้ว เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น อุตสาหกรรมโรงงานที่ผลิตในปากีสถานตะวันออกมีเพียงโรงงานฟอกปอ

ปากีสถานตะวันตกส่วนมากจะผลิตเป็นอุตสาหกรรมโรงงานขนาดใหญ่ เพราะรัฐบาลต้องการส่งเสริมให้ปากีสถานตะวันตกเป็นศูนย์กลางทางอุตสาหกรรมของประเทศจึงมีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อรองรับการพัฒนาไว้อย่างมากมาย

อุตสาหกรรมโรงงานที่สำคัญของปากีสถานตะวันตกคือ โรงงานผลิตสิ่งทอ โรงงานยาสูบ โรงงานทอผ้า โรงงานผลิตอะลูมิเนียมและเครื่องทองเหลือง โรงงานผลิตสายไฟ และอุตสาหกรรมทำกระดาษ¹ การพัฒนาอุตสาหกรรมเหล่านี้ทำให้ทางปากีสถานตะวันตกได้รับรายได้จากการอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก เพราะได้ทั้งเงินจากการสั่งซื้อจากต่างประเทศและจากการขายสินค้าอุตสาหกรรมให้กับปากีสถานตะวันออก

การที่รัฐบาลส่งเสริมอุตสาหกรรมในปากีสถานตะวันตก เพราะปากีสถานตะวันตกมีปัจจัยทางทรัพยากรพวกแร่ธาตุที่ใช้ในการผลิตอุตสาหกรรม มีการทำเหมืองแร่และขุดบ่อน้ำมันปิโตรเลียม น้ำมันพบมากที่เมืองราวัลปินดี (Rawanpindee) ถ่านหินมีมากแถบเมืองเควตา (Queata) ยิปซัมและหินเกลือพบมากที่เมืองแคมเบอร์เลเตอร์ (Kamberleter) โครไมต์มีมากที่เมืองฮินดูแบก (Hindubagg) และยังมีการพบบ่อก๊าซธรรมชาติซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกของรัฐ

¹ Robert D. Campbell. (1963). *op.cit.* p. 25.

บาลูจิสถาน¹ แต่ในปากีสถานตะวันออกไม่มีทรัพยากรแร่ธาตุที่สามารถจะมาใช้ในการอุตสาหกรรม

สินค้าส่งออกที่สำคัญของปากีสถานตะวันออกจึงมีเพียงสินค้าทางการเกษตร และสินค้าส่งออกที่สำคัญของปากีสถานตะวันตกจึงเป็นสินค้าทางอุตสาหกรรม ประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเป็นคู่ค้าที่สำคัญ ปากีสถานตะวันตกมีการส่งสินค้าออกมากกว่าปากีสถานตะวันออก โดยพบว่า ในค.ศ.1967-1968 ปากีสถานตะวันตกส่งสินค้าออกจำนวน 1,864 ล้านดอลลาร์ และปากีสถานตะวันออกส่งสินค้าออกจำนวน 1,484 ล้านดอลลาร์ และในค.ศ.1968-1969 ปากีสถานตะวันตกส่งสินค้าออกจำนวน 1,763 ล้านดอลลาร์ ส่วนปากีสถานตะวันออกส่งสินค้าออกจำนวน 1,543 ล้านดอลลาร์² การส่งสินค้าออกได้มากส่งผลให้ปากีสถานตะวันตกมีการกระจายตัวทางเศรษฐกิจที่ดี เพราะเมื่ออุตสาหกรรมขยายตัว เกิดการลงทุนของภาคเอกชน ประชาชนจึงมีงานทำมากขึ้นและเกิดการกระจายรายได้ในสังคม

ดังนั้นชาวปากีสถานตะวันตกส่วนใหญ่จึงมีสภาพความเป็นอยู่และฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวปากีสถานตะวันออก มีรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลสูงกว่าปากีสถานตะวันออก จะเห็นได้ว่าระหว่างปีค.ศ.1960-1961 ประชาชนปากีสถานตะวันตกมีรายได้เฉลี่ยต่อปีคนละประมาณ 359 รูปี สูงกว่าปากีสถานตะวันออกที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีคนละประมาณ 278 รูปี และเมื่อมาถึงค.ศ.1963-1964 ปากีสถานตะวันตกประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อปีคนละประมาณ 388 รูปี ซึ่งมากกว่าปากีสถานตะวันออกที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อปีคนละประมาณ 305 รูปี ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อปีของปากีสถานทั้งประเทศที่อยู่ในระดับเฉลี่ยต่อปีคนละ 353 รูปี³

จากการสำรวจด้านการค้าระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกพบว่า ในค.ศ.1965-1968 ปากีสถานตะวันออกส่งสินค้าไปปากีสถานตะวันตกจำนวน 652 ล้านดอลลาร์ ส่วนปากีสถานตะวันตกส่งสินค้าไปปากีสถานตะวันออกจำนวน 1,209 ล้านดอลลาร์ และเมื่อค.ศ.1969-1970 ปากีสถานตะวันออกส่งสินค้าไปปากีสถานตะวันตกจำนวน 924 ล้านดอลลาร์ ส่วนปากีสถานตะวันตกส่งสินค้าไปปากีสถานตะวันออกจำนวน 1,666 ล้านดอลลาร์⁴ แสดงให้เห็นว่าปากีสถานตะวันออกมีการขาดดุลการค้ากับปากีสถานตะวันตก

ความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจและความยากลำบากของชาวปากีสถานตะวันออกได้มีมากขึ้น ชาวปากีสถานตะวันออกต้องการให้รัฐบาลกลางให้ความสนใจในการพัฒนาดินแดนทางปากีสถานตะวันออกให้เท่าเทียมกับทางปากีสถานตะวันตก แต่รัฐบาลกลางมักจะให้เหตุผลว่า

¹ Shahid Javed Burki. (1991). *Pakistan : The Continuing Search for Nationhood*. p. 32.

² Rafe Uz-zaman. (1971). *op.cit.* p.381.

³ Rounaq Jahan. (1972). *op.cit.* p.80.

⁴ Rafe Uz-zaman. (1971) *op.cit.* p.334.

ปากีสถานตะวันตกมีทรัพยากรและความเหมาะสมที่จะพัฒนามากกว่า เนื่องจากเป็นที่ตั้งของรัฐบาลกลางของประเทศจึงต้องการสร้างเป็นเมืองอุตสาหกรรมที่ทันสมัย

รัฐบาลได้ส่งเสริมการพัฒนาทางด้านการคมนาคมเพื่อรองรับกับอุตสาหกรรมที่กำลังขยายของปากีสถานตะวันตก ระบบการคมนาคมขนส่งของปากีสถานตะวันตก มีความเจริญก้าวหน้ามากกว่าปากีสถานตะวันออก โดยมีเส้นทางรถไฟ ถนนและปริมาณยานพาหนะที่มากกว่า รถไฟถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการขนส่งสินค้าและผู้โดยสารในระยะทางไกลๆ ในปากีสถานตะวันตกมีความเจริญทางการคมนาคมมีการสร้างทางรถไฟหลายสายในค.ศ.1966-1967 ปากีสถานตะวันตกมีเส้นทางรถไฟ 8,536 กิโลเมตร* และปากีสถานตะวันออกมีเส้นทางรถไฟ 2,741 กิโลเมตร สำหรับการขนส่งโดยทางถนนนั้นเจริญก้าวหน้ามาก เพราะรัฐบาลปากีสถานได้พัฒนาถนนที่สำคัญๆ อีกหลายสาย เช่น ในละฮอร์ อิสลามาบัด ราวัลปินดี เป็นต้น ในค.ศ.1966-1967 มีเส้นทางถนนในปากีสถานตะวันตก 36,013 กิโลเมตร ปากีสถานตะวันออกมีเส้นทางถนนเพียง 4,141 กิโลเมตร¹ ทั้งๆที่ปากีสถานตะวันออกมีจำนวนประชากรมากกว่าปากีสถานตะวันตก

การคมนาคมขนส่งในปากีสถานตะวันออกยังไม่ได้รับความเจริญ เนื่องจากในปากีสถานตะวันออกมีเส้นทางรถไฟที่อังกฤษได้สร้างไว้ให้แต่เดิมเพียงสายเดียวเท่านั้นคือ เส้นทางไปตะวันออกที่ไปสู่เมืองกัลกัตตา หมู่บ้านส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 75 อยู่ห่างจากทางเดินเท้าหรือถนนและห่างจากท่าเรือเป็นระยะทางมากกว่า 8 กิโลเมตร เพราะจากในระหว่างทำสงครามเพื่อแยกเป็นเอกราชออกจากอินเดียนั้น ระบบการขนส่งส่วนใหญ่ เช่น ถนน สะพาน ยานพาหนะได้ถูกทำลายไปหมด จากการที่ขาดแคลนระบบการขนส่งที่ดีนี้เอง จึงทำให้ปากีสถานตะวันออกต้องประสบกับอุปสรรคในการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นอย่างมาก²

นอกจากนั้นรัฐบาลปากีสถานได้มุ่งเน้นที่จะพัฒนาปากีสถานตะวันตกให้มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านการสาธารณสุข จากการสำรวจในค.ศ.1966 มีโรงพยาบาลในปากีสถานตะวันออกจำนวน 76 แห่ง ปากีสถานตะวันตกมีโรงพยาบาลจำนวน 393 แห่ง ศูนย์พัฒนาแม่และเด็กในปากีสถานตะวันออกจำนวน 55 แห่ง ปากีสถานตะวันตกมีศูนย์พัฒนาแม่และเด็กจำนวน 711 แห่ง แพทย์ในปากีสถานตะวันออกจำนวน 6,989 คน ปากีสถานตะวันตกมีแพทย์จำนวน 10,488 คน และมีพยาบาลในปากีสถานตะวันออกจำนวน 564 คน ปากีสถานตะวันตกมีพยาบาลจำนวน 3,438 คน³ ทั้งที่มีจำนวนพลเมืองปากีสถานตะวันออกมากกว่าปา

* ต้นฉบับมีหน่วยเป็นไมล์ แต่เพื่อความเข้าใจจึงเปลี่ยนหน่วยเป็นกิโลเมตร

¹ Rounaq Jahan. (1972). *op.cit.* p.215.

² สารบรรณโลกและเงินตรานานาชาติ ทวีปเอเชีย ตอน 1. (2524). หน้า 548.

³ Rounaq Jahan. (1972). *op.cit.* p.214.

ก็สถานตะวันตก แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของการพัฒนาดินแดนทั้ง 2 ภูมิภาคที่ไม่เท่าเทียมกัน

2.4 ความแตกต่างทางสังคม

2.4.1 ความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม

ประชากรของปากีสถานมีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ประชากรปากีสถานตะวันออกส่วนใหญ่เป็นชาวเบงกาลี จากการที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกจึงรับเอาวัฒนธรรมของอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมีพรมแดนติดกัน แตกต่างจากปากีสถานตะวันตกที่มีประชากรหลากหลายเชื้อชาติซึ่งเป็นการยากในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน เพราะแต่ละเชื้อชาติมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ปากีสถานตะวันตกมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวเอเชียตะวันตกและเอเชียกลาง เนื่องจากการที่มีพรมแดนติดต่อกัน ทำให้ชาวปากีสถานตะวันตกได้รับทอดรับเอาวัฒนธรรมของเอเชียตะวันตกและเอเชียกลาง

ปากีสถานตะวันตกประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ ทำให้ประชากรในปากีสถานตะวันตกแบ่งออกเป็น 8 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. พวกบาลูชี จะอาศัยอยู่ในดินแดนที่มีความแห้งแล้งและเต็มไปด้วยเทือกเขา ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศในรัฐบาลูจิสถาน ดินแดนส่วนนี้จะติดกับประเทศอิหร่าน จากการสำรวจ ใน ค.ศ.1961 พวกบาลูชีทั้งประเทศมีจำนวน 982,648 คน¹ ชาวบาลูชีจะพูดภาษาบาลูชี อันเป็นภาษาในตระกูลอินโด-อารยัน ในบรรดาประชากรที่อาศัยอยู่ในบาลูจิสถาน จะมีชาวบราฮูย (Brahuis) ส่วนมากอยู่บริเวณเมืองเกวทดา พูดภาษาบราฮูย (Brahui) อันเป็นภาษาในตระกูลดราวิเดียนซึ่งคล้ายกับภาษาที่ใช้อยู่ในอินเดียทางภาคใต้ พวกบาลูชีมีรูปร่างสูงใหญ่ และประกอบอาชีพการทำนาตามฤดูกาล² ส่วนทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ชาวบาลูชีจะมีวัฒนธรรมการแต่งกายคือ ผู้หญิงนุ่งกางเกงยาวถึงข้อเท้าและใส่เสื้อยาวเกือบถึงหัวเข่า มีผ้าคลุมศีรษะและมีเครื่องประดับทอง นิยมถักผมเปียสองข้างและประดับพู่ทองที่ปลายผม³

2. พวกสินธี พวกนี้อาศัยอยู่ในรัฐสินธุ์และในบริเวณทางภาคเหนือของการาจี พวกสินธีเป็นกลุ่มชนที่มีมากเป็นอันดับสาม ของประเทศ ในค.ศ.1961 มีพวกสินธีทั้งประเทศจำนวน 4,970,219 คน⁴ พวกสินธีพูดภาษาสินธี ซึ่งเป็นภาษาในตระกูลอินโด-อารยัน อีกภาษาหนึ่ง แต่เมื่อรวมเป็นส่วนหนึ่งของประเทศปากีสถานแล้วก็ยอมรับภาษาอูรดูมาเป็นภาษาพูด

¹ Rafe Uz-Zaman. (1971). *op.cit.* p.38.

² Robert D. Campbell. (1963). *op.cit.* p.24.

³ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต. (2539). *ตามเสด็จปากีสถาน*. หน้า 94.

⁴ Rafe Uz-Zaman. (1971). *op.cit.* p.38

ชาวสินธุมีวัฒนธรรมคล้ายกับชาวปัญจาบ วัฒนธรรมการแต่งกายของผู้หญิงชาวสินธุ นิยมนุ่งกางเกงรัดข้อเท้า สวมเสื้อแขนพองติดกับกระโปรงเลยเข่าและมีเครื่องประดับเป็นลูก กระพรวนที่ข้อเท้า¹

3. พวกปาทาน พวกนี้ส่วนใหญ่อยู่ในเมืองเปชวาร์ (Peshwar) และนับว่าเป็นเผ่าสำคัญ เผ่าหนึ่งอาศัยอยู่ตามพรมแดนทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศ จากการสำรวจใน ค.ศ.1961 มีพวกปาทานทั้งประเทศจำนวน 3,343,363 คน² คำว่า "ปาทาน" มาจากภาษา อินเดีย แปลว่า ผู้พูด ชาวปาทานเป็นชนเผ่าของอัฟกานิสถานที่อพยพเข้ามาอยู่ในปากีสถาน พวกปาทานนี้ยังแบ่งแยกเชื้อสายออกเป็นเผ่าต่างๆ หลายสิบเผ่า ซึ่งมีทั้งเผ่าที่อยู่บนที่ราบและ เผ่าที่อยู่บนภูเขา แบ่งเป็นพวกที่มาจากอัฟกานิสถานตะวันตก ซึ่งแยกออกเป็นเผ่าใหญ่คือ อับ ดาลิส (Abdalis) ซึ่งเข้ามาอพยพตั้งรกรากในปากีสถานบริเวณลุ่มแม่น้ำตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 พวกนี้ได้รับเอาวัฒนธรรมเปอร์เซียเข้ามาด้วย ส่วนพวกอัฟกานิสถานตะวันออกซึ่งเข้ามาช่วง หลังศตวรรษที่ 13 จะแยกเป็นเผ่ายุซฟูไซ (Yusufzai) พวกโมแมนด (Mohmand) พวกอัฟ ริดี (Afridi) เป็นต้น พวกนี้จะรับเอาวัฒนธรรมอินเดียในสมัยของราชวงศ์มุกัลซึ่งได้แผ่อณาเขต ตั้งแต่เดลีในอินเดียไปจนถึงคาบูล (Kabul) เมืองทางตะวันออกของอัฟกานิสถาน กลุ่มชน พวกนี้จะอยู่กระจัดกระจายไปทั่วดินแดนแห่งนี้ซึ่งเลยไปจนถึงประเทศอัฟกานิสถาน³

ชาวปาทานมีวัฒนธรรมและประเพณีเป็นของตนเอง มีประเพณีในการรักษาสัจจะ 3 ประการ เรียกว่า "ปุกตุนวาลี" (Puktunwali) อย่างแรกคือ นานาวาไต (Nanawatai) คือ ยอมช่วยเหลือผู้ร้ายให้มาอาศัยหลบภัย เมื่อได้รับการขอร้อง ชาวปาทานพร้อมที่จะช่วยเหลือ ให้ที่พักแม้ว่าคนนั้นจะเป็นคนร้าย ประการที่สองคือ เมลมัสติวา (Melmustiwa) คือ การต้อนรับแขกอย่างเต็มใจแม้จะเป็นศัตรู เมื่อมีผู้เดือดร้อนมาขอความช่วยเหลือก็พร้อมที่จะช่วยถึงแม้ ผู้นั้นจะเป็นศัตรูของตนเอง ประการสุดท้ายคือ บาดัล คีร์ (Badun kee) คือ รักษาศักดิ์ศรี แม้จะต้องตาย เมื่อต้องเสียเกียรติและศักดิ์ศรีก็พร้อมที่จะยอมตายดีกว่าต้องเสียศักดิ์ศรีของตนเอง⁴

นอกจากนี้พวกปาทานมีประเพณีในการแสดงมิตรไมตรีกับแขกต่างเมืองที่มาเยี่ยมคือ เมื่อมีแขกมาบ้านเจ้าของบ้านจะเลี้ยงต้อนรับแขกด้วยเนื้อแกะ เพราะถือว่าเป็นเนื้อที่มีค่าที่สุด เจ้าของบ้านจะใช้นิ้วจิ้มเข้าไปในเบ้าตาแกะแล้วควักลูกนัยน์ตาแกะส่งให้แขกกิน ซึ่งถือว่าเป็น การให้เกียรติแขกมากที่สุด ถ้าแขกไม่ยอมกินลูกตาแกะถือว่าไม่ให้เกียรติแก่เจ้าของบ้าน

¹ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต. (2539). *เล่มเดิม*. หน้า 121.

² Rafe Uz-Zaman. (1971). *op.cit.* p.36

³ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต. (2539). *เล่มเดิม*. หน้า 122-123.

⁴ *แหล่งเดิม*. หน้า 124-125.

เพราะลูกตาและนั่นถือว่าเป็นของที่หา কিনยากและดีที่สุดที่เจ้าของบ้านจะมอบให้เป็นของขวัญแก่แขก¹

พวกปาทานมีความสามารถในการรบ เพราะในสมัยโบราณการที่ต้องอยู่ร่วมกันหลายเผ่าและอยู่ในภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงจึงต้องเกิดการต่อสู้กันเพื่อแย่งที่ดินทำกินและรักษาอาณาเขตการครอบครองพื้นที่ของตนเอง ส่งผลให้ชาวปาทานเป็นเผ่าที่มีความเข้มแข็งในการต่อสู้ พวกปาทานมีความถนัดในทางเครื่องยนต์กลไก สามารถสร้างปืนขึ้นมาใช้โดยอาศัยอุปกรณ์ในโรงงานซึ่งมีอยู่เพียงไม่กี่ชิ้นและสามารถลอกเลียนแบบการทำอาวุธที่มาจากต่างประเทศได้ด้วย ประกอบกับสมัยที่อยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ พวกปาทานได้เข้ารับราชการทหารอยู่กับกองทัพอังกฤษ จึงได้เรียนรู้วิธีการทางเทคโนโลยีและการต่อสู้ทางทหารจากกองทัพอังกฤษ เมื่อก่อตั้งปากีสถานแล้ว พวกปาทานจึงได้ควบคุมตำแหน่งสำคัญๆทางการทหารของประเทศ พวกปาทานมีฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษาดีกว่าชาวเบงกาลี รัฐบาลจึงมักส่งชาวปาทานให้ไปบริหารงานในปากีสถานตะวันออก บรรดาข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนในปากีสถานตะวันออกส่วนมากจึงเป็นชาวปาทาน ชาวปาทานจึงเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในปากีสถานตะวันออก

¹ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต. (2539). *เล่มเดิม*. หน้า 150-152.

ภาพประกอบ 3 ชนเผ่าปากทานในบริเวณชายแดนระหว่างปากีสถานกับอัฟกานิสถาน

ที่มา : Richard V. Weekes. (1964). *Pakistan : Birth and Growth of a Muslim Nation*. p.96.

4. พวกมุฮัจยี (Muhajji) เป็นพวกอพยพชาวมุสลิมจากอินเดียที่เข้ามาในปากีสถานเมื่อแยกตัวออกจากอินเดีย ใน ค.ศ.1947 ส่วนมากอาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่ๆ พวกมุฮัจยีเป็นผู้ลี้ภัยที่มีอิทธิพลทางด้านธุรกิจส่วนใหญ่อยู่ในเมืองการาจีในรัฐสินธ์เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาดีและร่ำรวย เพราะส่วนมากเป็นข้าราชการและนักธุรกิจ พวกมุฮัจยีส่วนมากอยู่ในปากีสถานตะวันตก ส่งผลให้ปากีสถานตะวันตกมีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาความเจริญ

5. พวกปัญจาบี เป็นกลุ่มชนที่ใหญ่ที่สุดในปากีสถานตะวันตก และเป็นชาวปากีสถานกลุ่มใหญ่ที่สอง รองลงมาจากชาวเบงกาลีในปากีสถานตะวันออกส่วนมากอาศัยอยู่ที่รัฐปัญจาบซึ่งอยู่ทางตะวันตก และเป็นที่ตั้งของเมืองอิสลามาบัดเมืองหลวงของประเทศ จากการสำรวจใน ค.ศ.1961 มีชาวปัญจาบีทั้งประเทศจำนวน 26,196,263 คน² ชาวปัญจาบีเป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษา มีความรู้ความสามารถสูงกว่ามุสลิมกลุ่มอื่นๆ ดังนั้นเมื่อตั้งประเทศปากีสถานขึ้น ชาวปัญจาบีจึงได้ครองตำแหน่งสำคัญๆ เพราะเคยรับราชการกับอังกฤษ ทำให้มีความเชี่ยวชาญทางด้านการเมืองและการปกครอง ต่อมาเมื่อปากีสถานได้รับเอกราช ชาวปัญจาบีจึงได้ครองตำแหน่งสำคัญๆ ทางการเมืองทั้งในปากีสถานตะวันตกและปากีสถานตะวันออก

ส่วนทางด้านวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวปัญจาบี ผู้หญิงจะนุ่งกางเกงยาวรัดข้อเท้า สวมเสื้อยาวเกือบถึงหัวเข่ามีผ้าคล้องคอห้อยชายไปข้างหลังทั้งสองข้าง ซึ่งเป็นเสื้อผ้าที่ผู้หญิงชาวปัญจาบีนิยมใช้กัน นอกจากนั้นมีการใส่ตุ้มหูเป็นเครื่องประดับทำด้วยเงินลักษณะเป็นห่วงกลมใหญ่ๆ และนิยมถักเปียยาวที่กลางศีรษะ³

6. พวกแคชเมียร์ ซึ่งอพยพมาจากรัฐแคชเมียร์ของอินเดียในตอนที่ยังแยกประเทศ ชาวแคชเมียร์ส่วนมากจะอาศัยกระจายตามเมืองต่างๆ ของปากีสถาน และมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง วัฒนธรรมการแต่งกายจะนิยมสวมกางเกงขากว้างทำด้วยผ้ากำมะหยี่ สวมเสื้อคอกลมหลวมๆ ยาวแค่เข่าทับอีกทีหนึ่ง เสื้อมีแขนยาวแค่ศอกและมีเสื้อข้างในอีกชั้นหนึ่งแขนยาวถึงข้อมือ ผ้าคลุมศีรษะทำจากผ้าแพร และมีการสวมเครื่องประดับบนศีรษะคล้ายกระบังกว้างไปถึงกลางศีรษะทำด้วยทองและทับทิม ผู้หญิงนิยมถักเปียเล็กไปทั่วศีรษะ ชาวแคชเมียร์จะมีผมสีดำ ตาสีน้ำตาลมีขนตายาวและงอมโก้งอ⁴

¹ Rajat Ganguly & Ian Macduff. (2003). *Ethnic Conflict & Secessionism in South & Southeast Asia , Causes, Dynamic, Solutions.* p.100.

² Rafe Uz-Zaman. (1971). *op.cit.* p.36

³ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต. (2539). *เล่มเดิม.* หน้า 95.

⁴ *เล่มเดิม.* หน้า 96.

ปากีสถานตะวันออกมีประชากรที่มีเชื้อชาติหลักเพียงเชื้อชาติเดียวคือ ชาวเบงกาลีเป็นกลุ่มเชื้อชาติที่มีมากที่สุดในประเทศปากีสถาน จากการสำรวจ ใน ค.ศ.1961 มีชาวเบงกาลีทั้งประเทศจำนวน 50,085,669 คน¹ ชาวเบงกาลีมีลักษณะทางด้านร่างกายและวัฒนธรรมแตกต่างออกไปจากชาวมุสลิมในปากีสถานตะวันตก โดยจะมีรูปร่างเล็ก ผิวดำ จมูกไม่โด่ง มีวัฒนธรรมการรับประทานข้าวเจ้ากับปลาเป็นอาหารหลักซึ่งแตกต่างจากชาวปากีสถานตะวันตกที่มีรูปร่างสูงใหญ่เหมือนชาวยุโรป ผิวขาว จมูกโด่ง นิยมรับประทานข้าวสาลีกับเนื้อวัวและเนื้อแกะเป็นอาหารหลัก

2.4.2 ความแตกต่างทางด้านภาษา

ปากีสถานนอกจากมีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติของประชากรแล้ว จะพบว่ายังมีมีความหลากหลายทางด้านภาษาพูดของกลุ่มชนแต่ละเชื้อชาติอีกด้วย เนื่องจากแต่ละเชื้อชาติมีภาษาพูดเป็นของตนเอง ในปากีสถานตะวันตกจะมีความหลากหลายทางภาษามากกว่าปากีสถานตะวันออก

ตาราง 2 แสดงภาษาที่ใช้พูดในปากีสถานใน ค.ศ.1961

ภาษา	จำนวนประชากร			เปอร์เซ็นต์ประชากรทั้งหมด		
	ปากีสถาน	ตะวันออก	ตะวันตก	ปากีสถาน	ตะวันออก	ตะวันตก
จำนวนประชากรทั้งหมด	90,282,674	50,840,235	39,442,439	100	100	100
เบงกาลี	50,085,669	50,039,988	45,681	55.48	98.42	0.12
ปัญจาบี	26,196,263	9,677	26,186,586	29.02	0.02	66.39
ปุษตุ	3,343,363	3,507	3,339,856	3.70	0.01	8.47
สินธี	4,970,219	6,223	4,963,996	5.51	0.01	12.59
อูรดู	3,298,454	310,628	2,987,826	3.65	0.61	7.57
บาลูชี	982,648	136	982,512	1.09	-	2.49
บราฮูย	365,772	215	365,557	0.41	-	0.93
เปอร์เซีย	28,082	1,704	26,378	0.03	-	0.07
อราวิก	3,398	64	3,334	-	-	0.01
อังกฤษ	20,343	2,812	17,531	0.02	0.01	0.04
ภาษาอื่นๆ	988,463	465,281	523,182	1.09	0.92	1.32

ที่มา : Rafe Uz-Zaman. (1971). *Pakistan-Year-Book 1971*. p. 36.

¹ Rafe Uz-Zaman. (1971). *op.cit.* p.36

ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาที่มีผู้ใช้มากที่สุดมีจำนวนร้อยละ 55.48 ผู้ที่ใช้ส่วนมากจะเป็นประชากรในปากีสถานตะวันออก ภาษาที่มีผู้ใช้มากในอันดับที่สองคือ ภาษาปัญจาบมีจำนวนร้อยละ 29.02 ผู้ที่ใช้ส่วนมากจะเป็นประชากรในปากีสถานตะวันตก ภาษาที่ใช้มากเป็นอันดับสามคือ ภาษาสินธีมีจำนวนร้อยละ 5.51 นอกจากนี้ยังมีภาษาปุษตูมีจำนวนร้อยละ 3.70 ภาษาบาลูชีมีจำนวนร้อยละ 1.09 ส่วนภาษาอูรดู มีจำนวน ร้อยละ 3.65 และยังมีภาษาอื่นๆ ที่พูดกันในแต่ละท้องถิ่น¹ จากตารางแสดงความถี่ของภาษาที่ใช้พูดในปากีสถานจากความหลากหลายทางภาษาพบว่า ปากีสถานตะวันออกมีความเป็นหนึ่งเดียวทางภาษามากกว่าทางปากีสถานตะวันตก เพราะประชากรในปากีสถานตะวันออกส่วนมากจะเป็นชาวเบงกาลีซึ่งมีภาษาที่พูดคือภาษาเบงกาลี แสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นหนึ่งเดียวกันทางด้านภาษาของปากีสถาน

การที่แต่ละเชื้อชาติมีภาษาพูดเป็นของตนเองทำให้เกิดปัญหาทางด้านการปกครองแก่ปากีสถาน โดยจากการที่ชาวปาทอนมีภาษาพูดเป็นของตนเองคือ ภาษาปุษตู ทำให้พวกปาทอนรวบรวมกลุ่มชนที่พูดภาษาปุษตูและมีเชื้อชาติวัฒนธรรมเหมือนกันเพื่อรวมตัวกัน ตั้งเป็นรัฐเอกราช เรียกว่า “ปุกตูนิสถาน”(Pukhtunistan) ในค.ศ.1961 โดยตั้งขึ้นในบริเวณที่พวกปาทอนซึ่งอยู่ที่รัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือบริเวณพรมแดนระหว่างปากีสถานและอัฟกานิสถาน² แต่ถูกรัฐบาลปากีสถานปราบปรามได้

จากการที่ปากีสถานมีภาษาพูดหลายภาษานี้เองจึงต้องกำหนดภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการขึ้น รัฐบาลปากีสถานกำหนดให้ใช้ภาษาอูรดูเป็นภาษาราชการ ภาษาอูรดูเป็นภาษาที่มีการผสมผสานกันของหลายภาษาและมาจากแหล่งกำเนิดต่าง ๆ กันคือ มาจากพวกมุสลิมที่พูดภาษาตุรกีและภาษาเปอร์เซียที่เข้ามาขยายอำนาจในอินเดีย และในสมัยราชวงศ์มกุลภาษาตุรกีและภาษาเปอร์เซียได้เข้าไปผสมผสานกับภาษาฮินดี (Hindi) ซึ่งเป็นภาษาซึ่งใช้กันอยู่ในบริเวณนั้น ภาษาที่ได้จากการผสมผสานกลายเป็นภาษาใหม่เรียกว่า ภาษา “ซาบาน อี อูรดู อี โมอัลลา” (Zaban-i-urdu-imoalla) แปลว่า ภาษาซึ่งแสดงถึงความสูงส่ง เรียกกันสั้นๆ ว่า ภาษาอูรดู โดยเอาตัวอักษรอารบิกมาเป็นตัวเขียน เมื่อปากีสถานต้องเผชิญกับปัญหาความจำเป็นที่จะต้องมีภาษาของตนเองไว้เป็นภาษาประจำชาติ ปากีสถานตัดสินใจเลือกเอาภาษาอูรดูมาเป็นภาษาประจำชาติ³

เมื่อปากีสถานต้องสร้างความเป็นเอกภาพในการใช้ภาษา รัฐบาลจึงได้เลือกภาษาอูรดูเป็นภาษาประจำชาติ เนื่องจากเหตุผล 2 ประการดังนี้ ประการแรกคือ ภาษาอูรดูไม่ได้เป็นภาษาหลักของเชื้อชาติหรือเป็นภาษาที่พูดกันเป็นส่วนใหญ่ในท้องถิ่นใดโดยเฉพาะ จึงได้เลือกใช้ภาษาอูรดูเพื่อแสดงถึงความเป็นกลาง

¹ Rafe Uz-Zaman. (1971). *op.cit.* p.12.

² Robert D. Campbell. (1963). *op.cit.* p.24.

³ *สารบรรณโลกและเงินตรานานาชาติ ทวีปเอเชีย ตอน 1.* (2524). หน้า 565.

เหตุผลประการที่สองคือ ภาษาอูรดูเป็นตัวกระตุนค่านิยมและจิตสำนึกของชาวมุสลิม เพราะภาษาอูรดูเป็นภาษาซึ่งมุฮัมมัด อิกบัลซึ่งเป็นนักประพันธ์ได้ใช้ในการเขียนถ่ายทอดความคิดในเรื่องการก่อตั้งประเทศปากีสถานและเพื่อเป็นการระลึกถึงผู้นำพรรคสันนิบาตมุสลิมซึ่งเคลื่อนไหวอยู่ในรัฐอุตตรประเทศ(Uttar Pradesh) ในช่วงแรกที่ใช้ภาษาอูรดูในการสื่อสารกันในพรรคสันนิบาตมุสลิม จนสามารถก่อตั้งประเทศปากีสถานได้สำเร็จจึงได้ใช้ภาษาอูรดูเป็นภาษาประจำชาติ¹ รัฐบาลปากีสถานจึงได้ตั้งหน่วยงานทางการส่งเสริมภาษาอูรดูคือ “อันจุมัน ทารักกี-อี-อูรดู” (Anjuman Taraqqi-i-Urdu) องค์การนี้ได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐบาลในการทำงานทางด้านการพัฒนาภาษาอูรดูไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียนและการอ่านให้เป็นที่รู้จักแก่ประชาชนทั่วไป²

2.4.3 ความแตกต่างทางด้านศาสนา

ปากีสถานมีศาสนาประจำชาติคือศาสนาอิสลาม เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แต่มีศาสนาอิสลามต่างนิกายคือ ประมาณร้อยละ 90 นับถือนิกายซุนนี (Sunni) ที่เหลือส่วนใหญ่ถือนิกายชีอะฮ์ (Shia) ซึ่งได้รับความนิยมในรัฐสินธ์ นอกจากนี้มีการนับถือศาสนาอิสลามแล้วมีการนับถือศาสนาอื่นด้วย เช่น ศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธซึ่งมีอยู่มากบริเวณชายแดนที่ติดกับพม่าและรัฐอัสสัมของอินเดียในปากีสถานตะวันออก

ประชากรส่วนมากของปากีสถานนับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนนี คำว่า “ซุนนี” หมายถึง การปฏิบัติตามจารีตคือ การปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนายัมมัดตามกัมบิรอัลกูรอ่านเดม นิกายซุนนีเคารพกาหลิบ 4 องค์แรกซึ่งเป็นผู้สืบทอดศาสนาต่อจากมุฮัมมัด คือ อะบูบักร์ (Abubuk) โอมะ (Ohma) โอรมัน (Ohman) และอาลี (Ali) เพราะเชื่อว่ากาหลิบ 4 องค์นี้ได้้นำแนวทางคำสอนของศาสดามาเผยแผ่อย่างถูกต้องและใส่มวลีชาวเป็นสัญลักษณ์ ส่วนนิกายชีอะฮ์ คำว่า “ชีอะฮ์” หมายถึง สาวกหรือผู้ปฏิบัติตาม นิกายชีอะฮ์นี้แยกตัวออกจากนิกายซุนนี เนื่องจากมีความเชื่อว่าผู้นำทางศาสนาต่อจากมุฮัมมัดควรจะเป็นกาหลิบอาลีซึ่งเป็นบุตรเขยของมุฮัมมัดคนเดียวเท่านั้น ทำให้พวกชีอะฮ์จะนับถือเฉพาะกาหลิบอาลี นิกายชีอะฮ์จะใส่มวลีแสดงเป็นสัญลักษณ์และเรียกผู้นำทางศาสนาว่าอิหม่าม (Imam) มีมากในประเทศอิรักและอิหร่าน³

ศาสนาอิสลามใช้หลักในการดำเนินชีวิตคือ หลักปฏิบัติ 5 ซึ่งได้แก่ นับถือพระเจ้าองค์เดียวคือพระอัลลอฮ์ ละหมาดวันละ 5 ครั้ง ให้ทานแก่คนยากจน ถือศีลอดในเดือน

¹ Rounaq Jahan. (1972). *op.cit.* p.13

² สารบรรณโลกและเงินตรานานาชาติ ทวิปเอเชีย ตอน 1. (2524). หน้า 583.

³ คณัย ไชยโยธา. (2539). *นิกายศาสนา*. หน้า 193-197.

รอมฎอน^{*} และไปประกอบพิธีฮัจญ์แสวงบุญที่นครเมกกะ¹ นอกจากหลักการปฏิบัติ 5 ที่ชาวมุสลิมจะยึดถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังมีข้อห้ามหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่ชาวมุสลิมจะใช้ปฏิบัติคือ ห้ามเคาะประตูบ้านผู้อื่นนอกจากพระอัลลอฮ์ ห้ามกราบไหว้รูปปั้นวัตถุต่างๆ ห้ามเชื่อในเรื่องดวง ห้ามเล่นการพนัน ห้ามกินสัตว์ที่ตายเอง ห้ามเสพของมีนเมาหรือยาเสพติด ห้ามผิดลูกเมียผู้อื่น และห้ามกินดอกเบี้ย เป็นต้น² นิกายซุนนีและชีอะฮ์มีความเชื่อในบทบัญญัติเรื่องการปฏิบัติตัวตามข้อปฏิบัตินี้เหมือนกัน

แม้ว่าประเทศปากีสถานตั้งขึ้นเพื่อต้องการให้เป็นประเทศของชาวมุสลิม โดยมีการพยายามในการใช้หลักศาสนาอิสลามมาเป็นหลักในการปกครองประเทศ แต่ปากีสถานยังไม่สามารถใช้กฎหมายอิสลามได้ทั้งหมดต้องผสมผสานกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ทำให้ต้องใช้เวลาตีความกฎหมายปัจจุบันให้เข้ากับหลักของศาสนาอิสลามด้วย โดยจะผสมผสานกับหลักคัมภีร์อัลกุรอ่านและคัมภีร์ชารีอะ^{**} (Sharia) คัมภีร์ชารีอะเปรียบเสมือนเป็นกฎหมายของศาสนาอิสลาม แต่ในการนำมาใช้เป็นกฎหมายไม่สามารถนำกฎหมายชารีอะมาใช้ได้ทั้งหมดต้องมีการผสมผสานกับกฎหมายปัจจุบันให้เข้ากับสถานการณ์ เช่น กฎหมายชารีอะอนุญาตให้มีทาสได้ ซึ่งกฎหมายนี้ออกมาหลายร้อยปีแล้วซึ่งสมัยนั้นประชาชนสามารถมีทาสไว้ใช้ได้ แต่ถ้าเอามาใช้กับกฎหมายปัจจุบันก็ไม่สามารถทำได้ เพราะปัจจุบันได้มีกฎหมายเลิกทาสแล้ว³ และภายในประเทศปากีสถานมีการขัดแย้งเรื่องการตีความกฎหมายโดยพวกเคร่งศาสนาที่ต้องการให้ใช้กฎหมายชารีอะทั้งหมด และพวกหัวสมัยใหม่ที่เห็นว่าควรจะมีการตีความใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน⁴ ทำให้การเป็นประเทศที่ใช้กฎหมายอิสลามทั้งหมด จึงยังไม่สามารถทำได้

แต่แม้ว่าจะยังไม่สามารถสร้างสังคมอิสลามได้ทั้งหมด แต่ปากีสถานนำหลักการของศาสนาอิสลามมาใช้ในกฎหมายของประเทศด้วย โดยรัฐบาลได้มอบอำนาจทางการเมืองและการศาลให้แก่กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางบทบัญญัติของอิสลามให้ช่วยให้คำแนะนำด้านกฎหมาย ซึ่งได้แก่ ผู้นำทางศาสนาเรียกว่าอุลามา (Ulama) ซึ่งจะรวมถึงบุคคล 4 ประเภทคือ มอลวีส์ หรือมอว์ลาวิส (Maulvis , Mawlawis), เมอลานาส์ หรือมอว์ลานาส์ (Maulanas , Mawlanas) อิหม่าม และมุลลาล์หรือมุลลาล์ (Mullas, Mullahs) ผู้นำสองกลุ่มแรกคือมอลวีส์หรือมอว์ลาวิส และเมอลานาส์หรือมอว์ลานาส์ เป็นผู้มีผู้เชี่ยวชาญทางศาสนาอิสลามในด้านหลักการและ

^{*} เดือนรอมฎอน คือ เดือนที่มุฮัมมัดได้รับการถ่ายทอดคำสอนจากอัลลอฮ์เป็นครั้งแรก

¹ ดันย โขโยธา. (2539). *เดมเดม*. หน้า 199.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 206.

^{**} ชารีอะ เป็นภาษาอารบิก หมายถึง ถนนไปสู่แหล่งน้ำ ชารีอะ คือ ข้อบัญญัติในการปฏิบัติตัวของชาวมุสลิมในการดำรงชีวิตทุกด้านตั้งแต่เกิดจนตาย

³ *ศาสนาของโลก*. (2534). หน้า 242-243.

⁴ รสลิน ศิริยะพันธุ์. (2531, เมษายน). "ปากีสถาน" *เอเชียรายปี*: 217-218.

กฎหมายอิสลาม เติมนำสองกลุ่มนี้จะเป็นผู้ตัดสินคดีตามหลักที่กฎหมายอิสลามได้กำหนดไว้ แต่เมื่อมีการนำประมวลกฎหมายพลเรือนและกฎหมายอาญามาใช้แทนกฎหมายอิสลาม ดังนั้นผู้นำทั้งสองกลุ่มนี้จึงถูกยกเลิกไป โดยให้อิหม่ามทำหน้าที่เป็นผู้นำศาสนาของสุหฺร่าในเมือง ส่วนมุลลáhหรือมุลลáhเป็นผู้นำศาสนาของสุหฺร่าในหมู่บ้าน ผู้นำของศาสนาทั้งในเมืองและในหมู่บ้านจะทำหน้าที่ทางศาสนาเพื่อสังคมในการให้คำปรึกษาแก่ประชาชน¹

ในด้านการคลังรัฐบาลนำหลักศาสนาอิสลามมาใช้ มีการกำหนดให้มีการบริจาคทานหรือซากัท (Zakat) ชาวมุสลิมถือว่าเป็นหน้าที่ของตนในการที่บริจาคเงินและสิ่งของให้ชุมชนและคนยากจน โดยต้องบริจาคซากัทให้แก่คนยากจนทุกปี จะให้เป็นเงินทอง พืชผลทางการเกษตร รวมทั้งสัตว์ เช่น ฐฐ วัว ควาย แกะ และแพะ เป็นต้น และเป็นจำนวนแตกต่างกันไปคือบริจาคร้อยละ 10 สำหรับพืชผลทางการเกษตร ร้อยละ 1 หรือ 2 สำหรับสัตว์ ทองคำ และเงิน² เมื่อรัฐบาลได้รับบริจาคซากัทแล้วจะนำไปช่วยเหลือประชาชนที่ยากจน ซากัทจึงเปรียบเสมือนเป็นการจ่ายภาษีของประชาชนให้รัฐบาลเพื่อนำไปพัฒนาทางด้านศาสนาและชุมชน³ สำหรับด้านกฎหมายได้นำหลักของศาสนาอิสลามมาประยุกต์ใช้ในการลงโทษ

แต่การที่มีศาสนาเดียวกันยังไม่ใช่ว่าปัจจัยที่ทำให้ทั้งสองดินแดนคือ ปากีสถานตะวันตกและปากีสถานตะวันออกรวมตัวกันได้อย่างสงบสุข เพราะยังมีความแตกต่างทางด้านศาสนา ถึงแม้ว่าชาวปากีสถานตะวันตกกับชาวปากีสถานตะวันออกจะนับถือศาสนาอิสลามเหมือนกัน แต่ชาวมุสลิมในปากีสถานตะวันตกมักจะมองชาวมุสลิมในปากีสถานตะวันออกว่าไม่ใช่มุสลิมแท้ แต่เป็นผู้เปลี่ยนศาสนามาจากผู้นับถือศาสนาฮินดูเดิม

เนื่องจากประมาณ 1,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช พวกชาวอินโด-อารยันได้ขับไล่ชนเผ่าแบงก์ (Bang Tribe) ซึ่งเป็นชนเผ่าในเชื้อสายดราวิเดียนที่เข้ามารุกรานให้ออกไปจากบริเวณลุ่มแม่น้ำคงคาตอนเหนือ พวกชนเผ่าแบงก์จึงได้อพยพเพื่อไปอยู่ในดินแดนใหม่ ดินแดนที่พวกแบงก์อพยพเข้ามาเรียกว่า “เบงกอล” ในระหว่างศตวรรษที่ 3 ศาสนาพุทธได้แพร่หลายมาเบงกอลและเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช⁴ หลังจากนั้นไม่นานดินแดนเบงกอลได้ตกไปอยู่ภายใต้การปกครองของจักรวรรดิฮินดู กุปตะ (Hindu Gupta) และในศตวรรษที่ 13 พวกมุสลิมได้เข้ามาขยายอิทธิพลในเบงกอล⁵ จากการเข้ามาของพวกมุสลิมทำให้ชาวเบงกอลได้หันมานับถือศาสนาอิสลาม

¹ สารบรรณโลกและเงินตรานานาชาติ ทวีปเอเชีย ตอน 1. (2524). หน้า 571.

² ศาสนาของโลก. (2534). หน้า 245.

³ V.D. Mahajan. (1983). *op.cit.* p.371.

⁴ สารบรรณโลกและเงินตรานานาชาติ ทวีปเอเชีย ตอน 1. (2524). หน้า 552.

⁵ Barrie M. Morrison. (1970). *Political Centers and Cultural Regions in Early Bengal.*

การที่ชาวเบงกอลหรือชาวปากีสถานตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งรับเอาศาสนาอิสลามเข้ามาในศตวรรษที่ 13 นี้เอง ทำให้ชาวปากีสถานตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งว่าตนเป็นเชื้อสายมุสลิมแท้จริงก็เกิดขึ้นเนื่องจากเหตุผลประการแรกคือ การสืบเชื้อสายมาจากมุสลิมอาหรับโดยตรง ศาสนาอิสลามได้เข้ามาถึงอินเดียครั้งแรกในศตวรรษที่ 8 โดยจากการที่มุฮัมมัด บิน กาสิม ได้เข้าโจมตีรัฐสินธุจากการที่พวกมุสลิมเข้ามาในครั้งนี้นำให้ได้เผยแผ่ศาสนาอิสลามเข้ามาในดินแดนอินเดียด้วยเหตุผลประการต่อมาคือ การที่ศาสนาอิสลามได้เผยแผ่เข้ามาในรัฐสินธุเป็นครั้งแรกนี้เอง ทำให้ชาวปากีสถานตะวันตกเฉียงใต้คิดว่าตนเองเป็นมุสลิมที่บริสุทธิ์ เพราะได้รับการเผยแผ่ศาสนามาก่อนชาวปากีสถานตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งรับเอาศาสนาอิสลามเข้ามาในศตวรรษที่ 13 และยังได้รับการเผยแผ่ศาสนาจากดินแดนอาหรับซึ่งถือเป็นต้นกำเนิดของศาสนาอิสลามมาโดยตรงทางรัฐสินธุซึ่งมีพรมแดนติดกันกับอาหรับ แต่ปากีสถานตะวันตกเฉียงใต้ในการรับเอาศาสนาอิสลามมานั้นต้องรับผ่านมาจากอินเดียจึงอาจทำให้มีวัฒนธรรมฮินดูเข้ามาผสมผสานได้ ดังนั้นจึงคิดว่าตนเป็นมุสลิมที่บริสุทธิ์ ส่วนชาวปากีสถานตะวันตกเฉียงใต้เป็นพวกมุสลิมที่เพิ่งเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม

• 2.4.4 ความแตกต่างทางการศึกษา

ปากีสถานมีระบบการศึกษาคือ มีโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย นักศึกษาของปากีสถานจำนวนมากจะสนใจศึกษาในวิชาศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยไม่สนใจวิชาประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ดังนั้นประเทศปากีสถานจึงมีนักวิทยาศาสตร์ ช่างเทคนิค วิศวกร หมอ เป็นต้น ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาประเทศรัฐบาลจึงพยายามสนับสนุนให้มีการเรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้มากขึ้น

การได้รับการศึกษาของชาวปากีสถานตะวันตกมีโอกาสดำเนินการศึกษามากกว่าชาวปากีสถานตะวันออกพบว่าการสำรวจใน ค.ศ.1966 เพิ่มขึ้นจาก ค.ศ.1960 ดังนั้นระดับประถมศึกษาในปากีสถานตะวันตกมีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นร้อยละ 78.54 ปากีสถานตะวันออกมีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นร้อยละ 33.19 แสดงให้เห็นถึงการที่รัฐบาลสนับสนุนให้ประชากรปากีสถานตะวันตกได้เรียนหนังสือตั้งแต่เด็ก โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาระดับพื้นฐานมากกว่าปากีสถานตะวันออก เช่นเดียวกับการได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นในระดับอุดมศึกษา ปากีสถานตะวันตกมีจำนวนนักศึกษาเพิ่มขึ้นร้อยละ 357.18 ปากีสถานตะวันออกมีจำนวนนักศึกษาเพิ่มขึ้นร้อยละ 134.49 ปากีสถานตะวันตกได้ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมประชากรในการเรียนในระดับสูงอย่างมาก เพื่อผลิตบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในงานระดับสูงสำหรับมาพัฒนาประเทศ จากการเพิ่มขึ้นของการได้รับการศึกษาของประชากร แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลกลางให้การสนับสนุนด้านการศึกษาของประชากรในปากีสถานตะวันตกมากกว่าปากีสถานตะวันออก และประกอบกับชาวปากีสถานตะวันตกมีฐานะความเป็นอยู่และสภาพทางเศรษฐกิจที่ร่ำรวยกว่าชาวปากีสถานตะวันออกจึงมีโอกาสดำเนินการศึกษามากกว่า

ในช่วงค.ศ.1960-1965 ปากีสถานได้ส่งเสริมการพัฒนาทางด้านการศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 2 ค.ศ.1960-1965 ในสมัยประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูบ ข่าน (Muhammad Ayub Khan) ที่มุ่งส่งเสริมให้ประชากรมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้นและต้องจบการศึกษาขั้นต่ำในระดับประถมศึกษา¹ โดยในทางปฏิบัตินโยบายดังกล่าวนี้ได้ถูกนำมาใช้อย่างจริงจังในปากีสถานตะวันตกจึงส่งผลให้ผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษามีโอกาสเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาเป็นจำนวนมาก ซึ่งนโยบายดังกล่าวนี้ไม่ได้นำไปใช้อย่างจริงจังในปากีสถานตะวันออก ทำให้มีอัตราการเพิ่มของจำนวนนักเรียนนักศึกษาในระดับประถมศึกษาและระดับมหาวิทยาลัยน้อยกว่าปากีสถานตะวันตก สำหรับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและระดับวิทยาลัย แม้ว่าปากีสถานตะวันออกมีอัตราการเพิ่มของจำนวนนักเรียนนักศึกษาสูงกว่าปากีสถานตะวันตก แต่จำนวนนักเรียนนักศึกษาในสองระดับนี้ของปากีสถานตะวันตกมีมากกว่าปากีสถานตะวันออก แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมล้ำของการพัฒนาทางการศึกษาของปากีสถานอย่างชัดเจน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศที่แตกต่างกันของปากีสถานทั้งสองภูมิภาค

3. ความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก

เมื่อแนวคิดกลุ่มชนนิยมมาใช้ในปากีสถานพบว่ายังไม่ได้มีการตอบรับจากประชาชนมากนัก เนื่องจากแนวคิดกลุ่มชนนิยมคือ การที่กลุ่มชนเห็นความสำคัญของการที่มีศาสนาและวัฒนธรรมเดียวกัน จึงแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน แต่

¹ V.D. Mahajan. (1983). *op.cit.* p.376.

แนวคิดกลุ่มชนนิยมเมื่อมาใช้ในปากีสถานพบว่าไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะให้ผลประโยชน์ตกอยู่กับพวกกลุ่มชนที่มีศาสนาและวัฒนธรรมเดียวกัน แต่แนวคิดกลุ่มชนนิยมได้แปรเปลี่ยนเป็นความต้องการให้ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ไปอยู่กับกลุ่มชนตามภูมิภาคของตนเองมากที่สุด แม้ว่าปากีสถานจะมีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามเหมือนกัน แต่มีความหลากหลายของประชากรที่แบ่งเป็น 2 ภูมิภาคคือ ปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตก ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มมีสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันแสวงหาเป้าหมายที่ต่างกัน ทำให้เกิดความรู้สึกที่ต้องแข่งขันกัน แนวคิดกลุ่มชนนิยมได้แปรเปลี่ยนเป็นแนวคิดภูมิภาคนิยม จึงต้องพยายามแสวงหาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มของตนเอง

เมื่อ 2 กลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางภูมิภาคต้องมาอยู่ร่วมในประเทศเดียวกัน แต่ละกลุ่มมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันจนไม่สามารถจะไปด้วยกันได้ จึงต้องมีการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้ให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ จนทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนขึ้น

ความขัดแย้งเริ่มส่อเค้าเมื่อวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ.1948 เซค มุจิบูร์ ราห์มาน หัวหน้าพรรคสันนิบาอวามีได้ถูกจับกุมในข้อหาเปิดการอภิปรายในเรื่องการใช้ภาษาประจำชาติ เซค มุจิบูร์ ราห์มานเห็นว่ารัฐบาลควรจะให้ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติอีกภาษาหนึ่ง¹ เพราะภาษาเบงกาลีเป็นภาษาที่มีประชากรพูดมากที่สุดในประเทศ จากการสำรวจใน ค.ศ.1961 ประชากรพูดภาษาเบงกาลีจำนวนร้อยละ 55.48 แต่รัฐบาลไม่ทำให้ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติ แต่ให้ใช้ภาษาอูรดูซึ่งมีคนพูดเพียงร้อยละ 3.65 เป็นภาษาประจำชาติ² ได้เกิดความเคลื่อนไหวแสดงความไม่พอใจของประชาชนปากีสถานตะวันออกที่รัฐบาลจับตัวเซค มุจิบูร์ ราห์มานในเรื่องการแสดงความเห็นในการใช้ภาษาประจำชาติ จึงทำให้ประเด็นเรื่องการใช้ภาษาจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันของชาวปากีสถานตะวันออก

ชาวปากีสถานตะวันออกได้เรียกร้องด้านการขอใช้ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติเรื่อยมา จนเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1952 เกิดการจลาจลในปากีสถานตะวันออกมีการชุมนุมของประชาชนเพื่อต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ให้ใช้ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติ ผลจากการจลาจลมีนักศึกษาเสียชีวิตจำนวน 19 คน และประชาชนถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมากโดยตำรวจที่มาปราบปรามการจลาจล³ การปะทะกันครั้งนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้แบบใช้กำลังระหว่างชาวปากีสถานตะวันออกกับชาวปากีสถานตะวันตก และเป็นการเริ่มการเรียกร้องความยุติธรรมของประชาชนในภูมิภาคด้านตะวันออกของประเทศ

ด้านการเมืองชาวปากีสถานตะวันออกเริ่มไม่พอใจการปกครองที่แบ่งออกเป็นหลายรัฐในปากีสถานตะวันตกแบ่งส่วนการปกครองออกเป็นหลายรัฐ เช่น รัฐสินธุ์ รัฐบาลูจิสถาน

¹ Public Relations Department of Bangla Desh. (1986). *op.cit.* unpagued.

² Rafa Uz-zaman. (1971). *op.cit.* p.36.

³ Public Reations Department of Bangla Desh. (1986). *op.cit.* unpagued.

รัฐปัญจาบ เป็นต้น แต่ละรัฐมีผู้ว่าราชการรัฐปกครอง แต่ในปากีสถานตะวันออกแบ่งเป็นรัฐเดียว ปากีสถานตะวันออกจึงเปรียบเสมือนเป็นจังหวัดหนึ่งที่ต้องคอยรับฟังคำสั่งจากรัฐบาลกลางที่ อิสลามาบาดในปากีสถานตะวันตก รูปแบบการปกครองนี้จึงสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกต้องการให้แบ่งเป็น 2 รัฐและมีรัฐบาลกลางเป็นของตนเอง รัฐบาลกลางมีอำนาจในการเก็บภาษีเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง และชาวปากีสถานตะวันออกต้องการให้เลือกสภาผู้แทนราษฎรโดยอาศัยจำนวนพลเมืองเป็นหลัก รัฐบาลปากีสถานได้พยายามแก้ไขความขัดแย้งด้วยการตราพระราชบัญญัติยกเลิกการแบ่งส่วนการปกครองออกเป็นหลายรัฐ ให้เหลือเป็นการปกครองแบบรัฐใหญ่สองรัฐ คือ ปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตก ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้มีอัตราส่วนเท่ากัน แต่ชาวปากีสถานตะวันออกยังไม่พอใจ เพราะรัฐบาลกลางตั้งอยู่ทางปากีสถานตะวันตกและจำนวนคนที่รับราชการส่วนมากเป็นคนของปากีสถานตะวันตกที่เข้ามารับราชการในปากีสถานตะวันออก

ชาวปากีสถานตะวันออกจึงเริ่มมีการรวมตัวกันเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวในการมีอำนาจต่อรองกับรัฐบาลกลาง ประกอบกับพรรคสันนิบาตมุสลิมเริ่มอ่อนแอในปากีสถานตะวันออก เพราะจากการส่งตำรวจมาทำร้ายประชาชนที่ประท้วงเรื่องการใช้ภาษาในปากีสถานตะวันออก ทำให้คะแนนเสียงความนิยมของพรรคสันนิบาตมุสลิมตกลงอย่างมาก เมื่อค.ศ.1949 ในปากีสถานตะวันออกได้เกิดพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญคือพรรคสันนิบาตอะวามี จากการสนับสนุนของคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นนักวิชาการและนักศึกษามหาวิทยาลัยที่มีความเชี่ยวชาญทางการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมต้องการให้ปากีสถานตะวันออกมีความอิสระในการใช้เงินภาษีอากรที่เก็บได้ในรัฐของตนเพื่อพัฒนารัฐให้เจริญก้าวหน้าขึ้น

จากความไม่เท่าเทียมกันเรื่องรายได้และคุณภาพของประชากร ชาวปากีสถานตะวันออกจึงเริ่มเรียกร้องให้รัฐบาลกลางมอบอำนาจให้แก่รัฐบาลท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อจะได้ช่วยตนเองในการสร้างความเจริญซึ่งรัฐบาลกลางกระจายความเจริญไม่เพียงพอ ในด้านการเก็บภาษี รัฐบาลเก็บภาษีรายได้จากชาวปากีสถานตะวันออกแล้วนำไปสร้างความเจริญให้ปากีสถานตะวันตก แสดงให้เห็นถึงความไม่ยุติธรรมในการจัดสรรงบประมาณของรัฐบาล ที่ปากีสถานตะวันออกมีจำนวนประชากรมากกว่าและเป็นผู้ที่เสียภาษีมากกว่า แต่รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้น้อยกว่าปากีสถานตะวันตกที่มีพลเมืองน้อยกว่า

พรรคฝ่ายค้านในปากีสถานตะวันออกจึงได้รวมกันในรูปแบบของพรรคแนวร่วม (United Front)* กำหนดนโยบายในการหาเสียงเลือกตั้งร่วมกันและส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งคนเดี่ยวแข่งกับพรรคสันนิบาตมุสลิม พรรคแนวร่วมเสนอว่ารัฐบาลแห่งรัฐควรมีอำนาจทุกอย่างยกเว้นการต่างประเทศ การป้องกันประเทศ และเงินตราเท่านั้นที่จะเป็นหน้าที่ของรัฐบาลกลาง การประกาศ

* ซึ่งเป็นพรรคที่อยู่ร่วมกับพรรคสันนิบาตอะวามี พรรคนิซาม-อิ-อิสลาม (Nizam-ul-Islam) พรรคกริชัก สรามิก (Krishak Samik) ซึ่งเป็นพรรคของพวกผู้ใช้แรงงาน และพรรคคอมมิวนิสต์

นโยบายของพรรคแนวร่วมในครั้งนี้ได้สร้างความพอใจให้กับชาวปากีสถานตะวันออก ทำให้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเบงกอลตะวันออกในปี ค.ศ.1954 พรรคสันนิบาตมุสลิมจึงแพ้แก่พรรคแนวร่วม จากชัยชนะของพรรคแนวร่วมแสดงให้เห็นถึงการสามารถรวมตัวกันเป็นเอกภาพทางการเมืองของปากีสถานตะวันออก ตั้งแต่ปี ค.ศ.1954 พรรคสันนิบาตอะวามีได้เริ่มมีความนิยมในปากีสถานตะวันออกมากขึ้น ส่วนพรรคสันนิบาตมุสลิมเริ่มหมดความนิยมในปากีสถานตะวันออก เพราะไม่สามารถที่จะเป็นตัวแทนของชาวปากีสถานตะวันออกเพื่อตอบสนองความต้องการได้ เกิดการแตกแยกกันเองของผู้นำพรรคสันนิบาตมุสลิมจึงทำให้พรรคสันนิบาตมุสลิมในปากีสถานตะวันออกสลายตัว*

ความไม่เท่าเทียมกันทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประชากรทั้ง 2 ภูมิภาคจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องสิทธิของชาวปากีสถานตะวันออก ในการมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ

สรุป

แม้ว่าในการก่อตั้งปากีสถานจะนำหลักการแนวคิติกกลุ่มชนนิยมมาใช้ ซึ่งแนวคิติกกลุ่มชนนิยม เกิดจากการที่กลุ่มชนมีศาสนา เชื้อชาติและวัฒนธรรมเดียวกันร่วมมือกันเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง แต่เมื่อนำมาใช้ในปากีสถานจะต้องคำนึงถึงปัจจัยในด้านความแตกต่างในหลายประการ ประการแรกคือ ภูมิภาคที่แยกออกเป็น 2 ส่วน ซึ่งสร้างความลำบากในการติดต่อคมนาคมและการสื่อสาร ประการที่สองคือ ในด้านการเมืองซึ่งรัฐบาลกลางในปากีสถานตะวันตกไม่ได้ให้ออกาสชาวปากีสถานตะวันออกมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศเท่าที่ควรทั้งในด้านการเข้ารับราชการและการทหาร ประการที่สามคือ สภาพทางเศรษฐกิจของปากีสถานตะวันออกที่เป็นการผลิตภาคเกษตรกรรม และปากีสถานตะวันตกจะเป็นการผลิตภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และสภาพความเป็นอยู่ของประชากร ประการที่สี่คือ การได้รับการศึกษาของประชากรซึ่งชาวปากีสถานตะวันตกมีโอกาสได้รับการศึกษามากกว่าชาวปากีสถานตะวันออก ประการสุดท้ายคือ การมีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม

จากการที่มีสภาพความแตกต่างกันระหว่าง 2 ภูมิภาคในปากีสถาน แนวคิติกกลุ่มชนนิยมจึงได้เปลี่ยนแปลงเป็นความต้องการให้ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกไปอยู่กับภูมิภาคของตนเองให้มากที่สุด จึงทำให้เกิดการแข่งขันกันเองจนกลายเป็นแนวคิดภูมิภาคนิยมไปในที่สุด

เมื่อแต่ละกลุ่มต่างต้องการเรียกร้องผลประโยชน์ให้กับภูมิภาคของตนจึงได้เกิดความขัดแย้งขึ้น ความขัดแย้งทางด้านภาษาเป็นประเด็นแรกที่ชาวปากีสถานตะวันออกต้องการเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐบาล เพราะชาวปากีสถานตะวันออกต้องการให้รัฐบาลกำหนดให้ภาษา

* พรรคที่แยกตัวออกมาจากพรรคสันนิบาตมุสลิม คือ พรรคเนชันแนล อวามี (National Awami)

เบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติอีกภาษาหนึ่ง จึงได้เกิดการชุมนุมประท้วงและนำไปสู่การจลาจลใน ค.ศ.1952 การรวมตัวกันชุมนุมของชาวปากีสถานตะวันออกในครั้งนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพยายามเรียกร้องความยุติธรรมจากรัฐบาลและนำไปสู่การเรียกร้องเรื่องอื่นๆต่อไป

บทที่ 3

แนวทางในการแก้ไขความขัดแย้งระหว่าง ปากีสถานตะวันตกกับปากีสถานตะวันออก

ในช่วงค.ศ.1947-1956 ซึ่งเป็นช่วงที่ปากีสถานยังไม่มีรัฐธรรมนูญใช้ ปากีสถานมีพรรคการเมืองที่มีบทบาทสำคัญ 2 พรรคคือ พรรคสันนิบาตมุสลิมซึ่งมีฐานเสียงอยู่ในปากีสถานตะวันตก และพรรคสันนิบาตอะวามีซึ่งมีฐานเสียงอยู่ในปากีสถานตะวันออก ทั้ง 2 พรรคการเมืองต่างมีนโยบายในการพัฒนาปากีสถาน แต่มีเป้าหมายที่แตกต่างกันคือ พรรคสันนิบาตมุสลิมต้องการให้ปากีสถานมีความเป็นหนึ่งเดียวโดยการบริหารประเทศจากการสั่งการของรัฐบาลกลางในปากีสถานตะวันตก ส่วนพรรคสันนิบาตอะวามีเห็นว่าควรแบ่งเป็น 2 รัฐโดยที่รัฐบาลในแต่ละรัฐมีอำนาจในการบริหารรัฐของตนเอง การที่มีเป้าหมายที่แตกต่างกันของพรรคแกนนำทั้ง 2 พรรค จึงนำไปสู่การแตกแยกในประเทศ

1.สภาพทางการเมืองก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ

ในระยะเริ่มแรกปากีสถานได้นำพระราชบัญญัติรัฐบาลแห่งอินเดียค.ศ.1935 เป็นหลักในการบริหารประเทศ โดยให้มีรัฐบาลกลางและรัฐบาลของรัฐ รัฐบาลกลางมีข้าหลวงใหญ่เป็นผู้นำสูงสุดของประเทศ นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีมีหน้าที่บริหารประเทศ และมีการแบ่งการปกครองเป็นรัฐคือ สินห์ ปัญจาบ บาลูจิสถาน ชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือและเบงกอลตะวันออก

อังกฤษได้แต่งตั้งให้มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่แห่งปากีสถานเพื่อดูแลด้านการบริหารของประเทศ ขณะนั้นตำแหน่งสูงสุดของปากีสถานยังใช้คำว่าข้าหลวงใหญ่ เพราะปากีสถานเป็นสมาชิกเครือจักรภพอังกฤษ มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ได้แต่งตั้งลียากัต อาลี ข่าน (Liaquat Ali Khan) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศ แต่มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ที่ถือว่าเป็นผู้ที่ริเริ่มก่อตั้งปากีสถานปกครองประเทศได้ไม่นานได้เสียชีวิตในเดือนกันยายน ค.ศ.1948 หลังจากที่ดำรงตำแหน่งผู้นำประเทศได้เพียงปีเดียว

บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งเป็นข้าหลวงใหญ่ต่อจากมุฮัมมัด อาลี จินนาห์ คือคาวจา นาซิมุดดิน (Khawaja Nazimuddin) ดำรงตำแหน่งใน ค.ศ.1948-1951 เป็นชาวเบงกอลตะวันออก แต่คาวจา นาซิมุดดินไม่มีบารมีเทียบเท่ามุฮัมมัด อาลี จินนาห์ทำให้ไม่สามารถคุมอำนาจได้มากนัก อำนาจที่แท้จริงจึงไปตกอยู่ที่นายกรัฐมนตรีลียากัต อาลี ข่านซึ่งเป็นผู้นำประเทศที่มีความสามารถ หลังจากบริหารประเทศได้ 3 ปี ลียากัต อาลี ข่านถูกลอบสังหาร ข้าหลวงใหญ่คนที่ 3 คือโกลัม มุฮัมมัด (Ghulam Muhammad) ดำรงตำแหน่งใน ค.ศ.1951-1955 มี

นายกรัฐมนตรีคือ กาวาจา นาซิมุดดิน ซึ่งเคยเป็นข้าหลวงใหญ่ และเมื่อออกจากตำแหน่ง ข้าหลวงใหญ่จึงมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งใน ค.ศ.1951-1953¹ เนื่องจากใน ค.ศ.1953 กาวาจา นาซิมุดดินป่วยไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ โคลัม มุฮัมมัดจึงได้แต่งตั้งให้ มุฮัมมัด อาลี โบกา (Muhammad Ali Boga) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนกาวาจา นาซิมุดดินใน ค.ศ.1953-1955²

ตาราง 4 แสดงประมุขและหัวหน้าคณะรัฐบาล

ผู้นำ	ตำแหน่ง	ระยะเวลา
มุฮัมมัด อาลี จินนาห์	ข้าหลวงใหญ่	สิงหาคม1947-กันยายน 1948
ลียากัต อาลี ข่าน	นายกรัฐมนตรี	สิงหาคม 1947-ตุลาคม 1951
กาวาจา นาซิมุดดิน	ข้าหลวงใหญ่	กันยายน 1948-ตุลาคม 1951
โคลัม มุฮัมมัด	ข้าหลวงใหญ่	ตุลาคม 1951- สิงหาคม 1955
กาวาจา นาซิมุดดิน	นายกรัฐมนตรี	ตุลาคม 1951-เมษายน 1953
มุฮัมมัด อาลี โบกา	นายกรัฐมนตรี	เมษายน 1953-สิงหาคม 1955
อิสกันเดอร์ มิร์ซา (Iskander Mirza)	ประธานาธิบดี	สิงหาคม 1955-ตุลาคม 1958
เชาธรี มุฮัมมัด อาลี (Chaudury Muhammad Ali)	นายกรัฐมนตรี	สิงหาคม1955-กันยายน 1956
ฮุซเซน ซาฮิด ซูห์ราวาร์ดี (H.S.Suhrawardy)	นายกรัฐมนตรี	กันยายน 1956-ตุลาคม 1957
จันดริการ์ (Chundrigar)	นายกรัฐมนตรี	ตุลาคม 1957-ธันวาคม 1957
ไฟรอส ข่าน Noon (Firoz Khan Noon)	นายกรัฐมนตรี	ธันวาคม 1957-ตุลาคม 1958
โมฮัมมัด อัยยูบ ข่าน (Mohammad Ayub Khan)	ประธานาธิบดี	ตุลาคม 1958-มีนาคม 1969
ยะห์ยา ข่าน (Yahya Khan)	ประธานาธิบดี	มีนาคม 1969-ธันวาคม 1971
ซุลฟิการ์อาลี บุตโต (Zulfiqar Ali Bhutto)	ประธานาธิบดี	ธันวาคม1971-กรกฎาคม 1977

ที่มา : Craig Baxter. (1978). *Government and Politics in South Asia*. p. 194.

ปีแรกของการสถาปนาปากีสถาน ผู้ที่ได้ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ซึ่งเป็นประมุขของประเทศคือ มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ มีนายกรัฐมนตรีคือ ลียากัต อาลี ข่าน ข้าหลวงใหญ่คนที่สองคือ กาวาจา นาซิมุดดิน ดำรงตำแหน่งใน ค.ศ.1948-1951 ข้าหลวงใหญ่คนที่สามคือ โค

¹ Craig Baxter. (1978). *Government and Politics in South Asia*. p.194.

² Herbert Feldman. (1961). *Pakistan : An Introduction*. p.9.

ลัม มุฮัมมัดดำรงตำแหน่งในค.ศ.1951-1955 เมื่อปากีสถานมีรัฐธรรมนูญฉบับแรกในค.ศ.1956 กำหนดให้ประธานาธิบดีเป็นตำแหน่งประมุขของประเทศแทนตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ ประธานาธิบดีคนแรกของปากีสถานคือ อิสกันดอร์ มีร์ซา ดำรงตำแหน่งใน ค.ศ.1955-1958 ประธานาธิบดีคนที่สองคือ โมฮัมมัด อัยยุบ ข่านดำรงตำแหน่งใน ค.ศ.1958-1969 ประธานาธิบดีคนที่สามคือ ยะห์ยา ข่าน ดำรงตำแหน่งใน ค.ศ.1969-1971 และประธานาธิบดีคนต่อมาคือ ชุสฟีการ์ อาลี บุคโตดำรงตำแหน่งในค.ศ.1971 ซึ่งเป็นปีที่มีการทำสงครามบังกลาเทศ เพื่อแยกเป็นประเทศเอกราชของชาวปากีสถานตะวันออกและหลังจากจบสงครามบังกลาเทศในเดือนธันวาคมค.ศ.1971 ประธานาธิบดีชุสฟีการ์ อาลี บุคโตได้ดำรงตำแหน่งต่อมาจนถึงค.ศ.1977

2.การแก้ไขความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก

2.1 ด้านการเมือง

2.1.1 สมัยก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก

สิ่งที่ต้องทำเป็นการเร่งด่วนของปากีสถานคือ การร่างรัฐธรรมนูญเพื่อใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศ ในระหว่างที่ใช้พระราชบัญญัติรัฐบาลแห่งอินเดีย ค.ศ.1935 รัฐบาลปากีสถานได้จัดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญถาวร ในปีค.ศ.1949มีการแก้ไขกฎหมายการปกครองเพื่อให้กฎหมายของปากีสถานมีลักษณะเป็นรัฐอิสลามมากยิ่งขึ้น

รัฐอิสลามคือ การนำเอาหลักการของกฎเกณฑ์ในศาสนาอิสลามมาใช้เป็นกฎหมายและสร้างวัฒนธรรมแก่ชาวปากีสถานให้เป็นแบบอิสลาม ให้มีผู้ปกครองเป็นชาวมุสลิม ศาสนาอิสลามไม่ยกเว้นเรื่องศาสนากับรัฐ แต่จะรวมเข้าด้วยกัน ศาสนาอิสลามจะรวมเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิม เพราะมีตั้งแต่การปฏิบัติศาสนา กฎหมาย คีลธรรม สังคม และการเมือง ความหมายจึงรวมถึงการพูดถึงระบบการเมือง เศรษฐกิจและกฎหมายของศาสนาอิสลาม¹

กฎหมายอิสลามยึดหลักการปฏิบัติตามคัมภีร์อัลกุรอ่าน* คัมภีร์ซุนนะ** (Sunna) และ ชารีอะซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ควบคุมดูแลการกระทำและการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิม เป็นความมุ่งหมายในชีวิต ให้มีอุลามาซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาอิสลาม มาทำหน้าที่ดูแลการร่างกฎหมายที่ผ่านทางส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้ถูกต้องตามหลักกฎหมายอิสลาม² ให้มี

¹ Craig Baxter. (1978) *op.cit.* p.171.

* อัลกุรอ่าน แปลว่า สาธยาย ร่ายมนต์หรืออ่านโองการ เป็นเรื่องของศาสดามุฮัมมัดทรงได้รับการประทานโองการจากพระอัลลอฮ์ ในเรื่องของหลักการปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

** ซุนนะ เป็นคัมภีร์ของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนนี ใช้เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

² Hugh Tinker. (1967). *India and Pakistan : A Political Analysis.* p.176.

การบริจาตซากัฏ ห้ามนเล่นการพนัน ห้ามเสพยาเสพติด และห้ามดื่มแอลกอฮอล์ กำหนดให้มีศาลอิสลามดูแลด้านการลงโทษให้เป็นไปตามบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอาน ด้านการศึกษากำหนดให้มีการสอนอัลกุรอานในโรงเรียน¹ รัฐบาลใช้ศาสนาอิสลามเป็นเครื่องเตือนใจและควบคุมอำนาจทางการเมือง เพื่อใช้ศาสนาอิสลามเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวมุสลิม²

หลักการขั้นพื้นฐานของรัฐอิสลามมีหลายประการดังนี้³ ประการแรกคือ เคารพในพระอัลลอฮ์องค์เดียวเท่านั้นและพระอัลลอฮ์ทรงมีอำนาจอธิปไตยสูงสุด ประการที่สองคือ กฎหมายที่ดินจะต้องยึดถือตามคัมภีร์อัลกุรอานและคัมภีร์ซุนนะะเป็นหลัก และจะต้องไม่ออกกฎหมายที่ขัดแย้งกับคัมภีร์อัลกุรอานและคัมภีร์ซุนนะะ ประการที่สามคือ รัฐจะต้องยึดถืออุดมการณ์ของศาสนาอิสลามเป็นหลักโดยไม่ยึดติดกับภูมิศาสตร์ เชื้อชาติและภาษา ประการที่สี่คือ รัฐจะต้องสร้างความเป็นเอกภาพและเสมอภาคให้ชาวมุสลิมทั่วโลก ช่วยแก้ไขและสร้างความเข้าใจอันดีในเรื่องความแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติ ภาษาหรือเขตแดนในหมู่ชาวมุสลิม เพื่อรักษาสังคมมุสลิมให้มั่นคง ประการที่ห้าคือ รัฐจะต้องมีมาตรการลงโทษคนที่กระทำความผิดตามหลักของคัมภีร์อัลกุรอานและคัมภีร์ซุนนะะ ส่งเสริมทางด้านวัฒนธรรมและการศึกษาของอิสลามให้สอดคล้องกับสภาพสังคม ประการสุดท้ายคือ เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะจัดหาสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและการศึกษาให้แก่ประชาชนทุกคน ผู้ยากไร้ คนไม่มีงานทำและ ผู้ป่วย โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางศาสนาหรือเชื้อชาติ

สิทธิของพลเมืองตามหลักการรัฐอิสลามมีดังนี้⁴

ประการแรกคือ ประชาชนมีสิทธิทุกอย่างตามที่กฎหมายอิสลามระบุไว้ในการได้รับความคุ้มครองในชีวิตและทรัพย์สิน ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพบปะสังสรรค์และการประกอบอาชีพ ความเสมอภาคในด้านการได้รับบริการทางสาธารณะ

ประการที่สองคือ ด้านการนับถือศาสนา ประชาชนทุกคนในประเทศมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของตนได้ มีสิทธิที่จะศึกษาทางด้านศาสนา และจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายเหมือนกับประชาชนชาวมุสลิม

ส่วนประชาชนที่เป็นชาวมุสลิมมีเสรีภาพในการนับถือศาสนานิกายต่างๆที่ได้รับการรับรองอย่างเต็มที่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย แม้ว่าชาวปากีสถานส่วนมากจะนับถือนิกายซุนนี แต่ก็ให้ความเสมอภาคในการนับถือนิกายอื่นๆกับประชาชน ผู้นำนิกายมีสิทธิที่จะสั่งสอนทาง

¹ Craig Baxter. (1978). *op.cit.* p.172-175.

² Masudul Hasan. (1979). *Pakistan : The Call of Islam.* p.3.

³ จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2541). *ปอเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย=Sources of Indian Tradition.*

เล่ม 2 ภาค 5-6. หน้า 943-944.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 944-945.

ศาสนาแก่ประชาชนภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยสิทธิของบุคคล และจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับประมวลพระธรรมนูญ

ประการที่สามคือ สำหรับด้านกฎหมาย ประชาชนทุกคนมีสิทธิได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย เมื่อประชาชนทำผิดจะต้องได้รับการสอบสวนจากเจ้าหน้าที่โดยอาศัยพยานหลักฐาน และมีโอกาสในการแก้ข้อกล่าวหาได้

เมื่อพิจารณาในด้านสิทธิของพลเมืองตามหลักการรัฐอิสลามจะเห็นว่า รัฐอิสลามมีการให้เสรีภาพแก่ประชาชนตามหลักของสิทธิประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานเหมือนกับรัฐธรรมนูญของประเทศตะวันตก ตามหลักสากลที่ให้ความเสมอภาคและเสรีภาพในการนับถือศาสนาของประชาชนและประชาชนทุกคนมีสิทธิได้รับการคุ้มครองจากกฎหมาย เพื่อความยุติธรรมในสังคม

สิทธิการปกครองของรัฐตามหลักการรัฐอิสลามมีดังนี้

ประการแรกคือ ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ชายชาวมุสลิม ซึ่งเป็นบุคคลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนโดยเสียงข้างมาก เป็นผู้มีการศึกษาดี มีความเมตตากรุณาและมีความยุติธรรม ผู้ปกครองมีหน้าที่หลักในการรับผิดชอบต่อบ้านเมืองและจะต้องไม่เป็นเผด็จการ แต่จะใช้อำนาจผ่านทางคณะผู้บริหารในการดูแลบริหารประเทศ ปากีสถานมีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลและมีคณะรัฐมนตรีซึ่งรับอำนาจจากประธานาธิบดีซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดของประเทศ

ประการที่สองคือ ผู้ปกครองไม่มีสิทธิที่จะเลิกใช้รัฐธรรมนูญหรือดัดแปลงบางส่วนตามใจตนเอง แต่จะต้องบริหารประเทศโดยยึดถือความเห็นของคณะที่ปรึกษาเป็นหลัก คณะบุคคลที่มีสิทธิเลือกผู้ปกครองมีสิทธิที่จะลงคะแนนเสียงถอดถอนผู้ปกครองได้ถ้าผู้ปกครองปฏิบัติตัวไม่ถูกต้อง การตีความตามรัฐธรรมนูญซึ่งขัดแย้งกับคัมภีร์อัลกุรอานและซุนนะฮ์ถือว่าไม่เหมาะสม

ประการที่สามคือ ด้านสิทธิของพลเมือง ผู้ปกครอง สมาชิกคณะรัฐบาลและข้าราชการมีสิทธิเท่าเทียมกันกับประชาชนทั่วไปตามกฎหมายและจะไม่เป็นบุคคลที่เหนือกฎหมาย

ประการที่สี่คือ ด้านการบริหาร อำนาจตุลาการจะต้องแยกจากอำนาจบริหารและเป็นอิสระจากการบริหาร เพราะการบริหารจะได้ไม่ไปมีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายตุลาการ ส่วนภูมิภาคของประเทศจะถือเป็นหน่วยการปกครองของรัฐหนึ่งๆ หน่วยการปกครองจะต้องไม่เป็นหน่วยทางเชื้อชาติ ภาษาหรือเผ่าพันธุ์ แต่จะเป็นอาณาบริเวณทางด้านการบริหาร ซึ่งอาจได้รับอำนาจในการปกครองตนเองภายใต้อำนาจจากรัฐบาล เพื่อความสะดวกในการปกครอง แต่หน่วยการปกครองเหล่านี้จะไม่มีสิทธิที่จะแยกดินแดน

จากสิทธิของผู้ปกครองตามหลักการของรัฐอิสลาม แสดงให้เห็นถึงการปกครองที่ยึดหลักประชาธิปไตย เห็นความสำคัญในการให้ประชาชนซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ของประเทศมีสิทธิ

¹ จานังค์ ทองประเสริฐ. (2541). เล่มเดิม. หน้า 945-946.

เลือกตั้งผู้ปกครองของตนเองได้ เมื่อบุคคลใดมีเสียงข้างมากจะได้เป็นผู้ปกครองประเทศ ผู้ปกครองจะบริหารบ้านเมืองโดยการกระจายหน้าที่ให้กับคณะผู้บริหารประเทศซึ่งให้ได้มีส่วนร่วมในการบริหารไม่ให้อยู่ในมือของคนใดคนหนึ่ง รัฐอิสลามยังมีข้อกำหนดให้ผู้ปกครองต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและจะไม่มีสิทธิเหนือคนทั่วไปซึ่งสอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลามที่ระบุว่า ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคม

การที่รัฐบาลพยายามแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของศาสนาอิสลามได้ก่อให้เกิดผลสะท้อนถึงความแตกแยกและนำไปสู่การจลาจลในปี ค.ศ.1953 พวกเคร่งศาสนาต้องการให้กฎหมายอิสลามใช้ตามบัญญัติตามคัมภีร์อัลกุรอานทั้งหมด ส่วนพวกสมัยใหม่ที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตกต้องการให้ใช้หลักอิสลามประยุกต์กับกฎหมายสมัยใหม่ ประกอบกับในประเทศมีพวกมุสลิมซุนนีและชีอะฮ์ซึ่งมีหลักในการตีความคัมภีร์อัลกุรอานแตกต่างกัน จึงทำให้เกิดการขัดแย้งเรื่องการตีความ ส่งผลให้รัฐบาลต้องใช้มาตรการที่เข้มงวดในการรักษาความสงบสุขของประเทศ

ในระหว่างที่ทำการร่างรัฐธรรมนูญ ผู้นำทางการเมืองของปากีสถานตะวันออกได้เรียกร้องให้มีการจัดการปกครองของประเทศเป็นแบบสหพันธ์รัฐ* รัฐบาลของรัฐมีอิสระในด้านการปกครองภายในและการจัดเก็บภาษีในดินแดนของตนเอง และขอมีผู้แทนในสภานิติบัญญัติของรัฐบาลกลางมากกว่าปากีสถานตะวันตก เพราะปากีสถานตะวันออกมีประชากรมากกว่า แต่บรรดาผู้นำของรัฐบาลกลางในปากีสถานตะวันตกซึ่งต้องการให้มีรัฐบาลกลางที่เข้มแข็ง ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอเรียกร้องดังกล่าว มีเพียงยอมให้ปากีสถานตะวันออกมีสิทธิส่งผู้แทนไปนั่งในสภานิติบัญญัติของรัฐบาลกลางได้เท่ากับของปากีสถานตะวันตกเท่านั้น

จากการที่ปากีสถานเป็นประเทศที่ตั้งใหม่และยังไม่มั่นคง รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายในการบริหารประเทศในการสร้างกองทัพให้เข้มแข็งเนื่องจากปัญหาการเกิดกรณีพิพาทกับอินเดียหลายครั้ง โดยเฉพาะเรื่องรัฐแคชเมียร์ จึงทำให้ปากีสถานจึงต้องใช้จ่ายงบประมาณของประเทศไปในการพัฒนากองทัพ และยังต้องแสวงหากำลังอาวุธรวมทั้งประเทศพันธมิตรทางทหารควบคู่กันไปด้วย ในค.ศ.1954 ปากีสถานและสหรัฐอเมริกาจึงได้ทำความตกลงช่วยเหลือทางทหารและกฎบัตรต่อต้านคอมมิวนิสต์ (Mutual Defense Assistance Agreement and Anti-Communist) เพื่อสร้างความสัมพันธ์และรับการสนับสนุนทางการทหารจากสหรัฐอเมริกา¹ ต่อมาในปีเดียวกันปากีสถานได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มขององค์การสนธิ

* รัฐต่างๆหลายรัฐที่รวมตัวกันเป็นประเทศ โดยรัฐธรรมนูญรัฐบาลกลางเป็นผู้บริหารประเทศในกิจการต่างๆ ตามที่ได้กำหนดในรัฐธรรมนูญ ส่วนรัฐแต่ละรัฐจะมีอำนาจบริหารกิจการภายในเฉพาะกิจการของรัฐเท่านั้น

¹ ศรีตระกูล เวลาคี. (2542). บทบาทของสหประชาชาติในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างอินเดีย-ปากีสถาน: ศึกษากรณีปัญหาจัมมู-แคชเมียร์ (พ.ศ.490-2542). หน้า 59.

สัญญาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้* (South East Asia Treaty Organization หรือ Seato) และใน ค.ศ.1955 ได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสนธิสัญญากลาง** (Central Treaty Organization) หรือเซ็นโต (Cento) การที่ปากีสถานสมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์การทหารนั้น เพื่อเอาใจสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เพราะต้องการได้รับการช่วยเหลือทางทหารจากทั้งสองประเทศ¹

2.1.2 สมัยประธานาธิบดีอิสกันเดอร์ มีร์ซา

รัฐบาลปากีสถานได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกใน ค.ศ.1956 สถาปนาการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐ¹ รัฐธรรมนูญกำหนดให้ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ ประธานาธิบดีจะต้องเป็นชาวมุสลิม รัฐธรรมนูญได้กำหนดเรียกชื่อปากีสถานเป็น “สาธารณรัฐอิสลามปากีสถาน”² รัฐธรรมนูญเป็นของประชาชนทุกคน ประชาชนมีสิทธิโดยชอบธรรมในการเลือกตัวแทนประชาชนเพื่อปกครองประเทศ มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ยึดหลักความเสมอภาค ความอิสระภาพและสังคมที่อยู่ดีพร้อมตามหลักศาสนาอิสลาม³ และยกเลิกการแบ่งชนชั้นวรรณะ ให้สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาและทางกฎหมาย

เพื่อแก้ปัญหาการเรียกร้องของปากีสถานตะวันออกที่เห็นว่าปากีสถานตะวันออกเปรียบเสมือนเป็นเพียงจังหวัดหนึ่งของปากีสถาน เพราะก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญค.ศ.1956 ปากีสถานแบ่งการปกครองเป็นรัฐซึ่งแบ่งเป็นปากีสถานตะวันตกประกอบด้วย รัฐปัญจาบ รัฐบาลูจิสถาน รัฐสินธุ์ และรัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ ส่วนปากีสถานตะวันออกมีเพียงรัฐเดียวคือเบงกอลตะวันออก รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยรวมเอารัฐต่างๆ ในปากีสถานตะวันตกเข้าเป็นรัฐใหญ่ ยกเลิกการแบ่งส่วนการปกครองเป็นรัฐ กำหนดการปกครองเป็นแบบสหพันธรัฐ (Federation of two States) ที่ประกอบด้วยรัฐใหญ่ 2 รัฐ คือ เขตปากีสถานตะวันออกกับเขตปากีสถานตะวันตก

ส่วนด้านอำนาจการบริหารประเทศให้มีตำแหน่งประธานาธิบดีแทนตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ ผู้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีคืออิสกันเดอร์ มีร์ซา ประธานาธิบดีอยู่ในฐานะเป็นผู้บัญชา

* เป็นองค์การที่ส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจและพันธมิตรทางทหาร เพื่อป้องกันภัยจากคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก แต่ถูกยกเลิกใน ค.ศ.1977

** เป็นองค์การเพื่อป้องกันภัยจากคอมมิวนิสต์และส่งเสริมความก้าวหน้าในด้านต่างๆ เพื่อนำมาซึ่งความสงบสุขในภูมิภาคตะวันออกกลาง แต่ถูกยกเลิกใน ค.ศ.1977

¹ Hasan-Askari, Rizvi. (1993). *Pakistan and the Geostategic Environment : A Study of Foreign Policy*. p.71.

² ระบอบการปกครองที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข มาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งแต่ไม่ใช่กษัตริย์ ระบอบการปกครองที่ถือว่าประชาชนมีสิทธิร่วมในการปกครองเท่ากัน

³ Donald N, Wilber. (1964). *op.cit.* p.153.

⁴ V.D. Mahajan. (1983). *op.cit.* p.360.

การทหารสูงสุดและสามารถที่จะยับยั้งกฎหมายที่ผ่านสภาได้ ประธานาธิบดีบริหารประเทศโดยใช้อำนาจผ่านทางนายกรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล และมีคณะรัฐมนตรีทำหน้าที่บริหารบ้านเมือง ส่วนในระดับรัฐมีตำแหน่งผู้ว่าราชการปกครอง แต่ละรัฐมีคณะรัฐมนตรีเป็นฝ่ายบริหารและมีรัฐสภาเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ทางด้านสภาผู้แทนราษฎร มีสมาชิกแบ่งเป็นอัตราส่วนครึ่งต่อครึ่ง

แต่รัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ประกาศใช้เมื่อ ค.ศ.1956 เป็นรัฐธรรมนูญที่ชาวปากีสถานตะวันออกไม่ค่อยพอใจนัก เพราะแม้ว่าจะได้รูปแบบการปกครองประเทศเป็นแบบสหพันธ์รัฐ แต่เป็นรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจแก่รัฐบาลกลางในปากีสถานตะวันตกมากเกินไปในการบริหารปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตก ในเรื่องการตั้งผู้ว่าราชการให้ปกครองทั้งสองภาค และมีอำนาจสามารถยุบรัฐบาลของทั้งปากีสถานตะวันออกและตะวันตกได้เสมอ เมื่อเห็นว่ารัฐบาลของรัฐไม่สามารถบริหารบ้านเมืองให้มีประสิทธิภาพ และอำนาจส่วนใหญ่ยังคงไปอยู่กับประธานาธิบดีในการเป็นผู้นำทางทหารและสามารถยับยั้งกฎหมายที่ผ่านสภาได้ ถ้าไม่เห็นชอบ

แต่ก็ไม่ถือว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่ยุติธรรมแก่ชาวปากีสถานตะวันออกทีเดียว เพราะชาวปากีสถานตะวันออกสามารถส่งผู้แทนไปนั่งในสภานิติบัญญัติในการร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลกลางได้เท่ากับปากีสถานตะวันตกแต่เนื่องจากผู้แทนของปากีสถานตะวันออกในสภานิติบัญญัติแห่งชาตินั้นแตกแยกกันเอง ทำให้ปากีสถานตะวันออกมีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลกลางได้เพียงครั้งเดียวภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรียุษเซน ซาฮิต ซูห์ราวาร์ดีหัวหน้าพรรคสันนิบาตอะวามี ซึ่งมีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลกลางใน ค.ศ.1956-1957 โดยมีชาวปากีสถานตะวันออกเป็นเสียงข้างมากได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ปากีสถานตะวันตกซึ่งมีพื้นฐานทางการเมืองที่เข้มแข็งกว่าจึงสามารถควบคุมอำนาจในการบริหารประเทศไว้ได้

แม้ว่าจะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกในค.ศ.1956 แต่รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคสันนิบาตมุสลิมถูกโจมตีหนักจากสมาชิกสภาที่มีทั้งจากปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตก พรรคฮินดูโจมตีรัฐธรรมนูญว่าจำกัดสิทธิของผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอิสลาม พรรคสันนิบาตอะวามีคัดค้านรัฐธรรมนูญเห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้มุ่งรักษาผลประโยชน์ของชาวปากีสถานตะวันตก และรัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจที่ปากีสถานตะวันออกมีแต่คนยากจนและด้อยความเจริญ

จากการที่มีหลายฝ่ายไม่เห็นด้วยกับรัฐธรรมนูญ และสถานการณ์ยิ่งเลวร้ายซ้ำเติมอีก เพราะมักจะเกิดปัญหาน้ำท่วมในปากีสถานตะวันออกเกือบทุกปี ได้เกิดพายุไซโคลนครั้งใหญ่ในปากีสถานตะวันออกในวันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ.1960 มีประชาชนเสียชีวิตจำนวน 2,3000 คน และในปีต่อมาในวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ.1961 เกิดพายุไซโคลนในปากีสถานตะวันออกอีกครั้ง

ประชาชนเสียชีวิตจำนวน 2,000 คนและไร้ที่อยู่อาศัยจำนวน 3,000 คน¹ ผลของพายุไซโคลนทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ขาดแคลนอาหาร สิ่งสาธารณูปโภคและประชาชนไร้ที่อยู่อาศัยจำนวนมาก

นอกจากปัญหาน้ำท่วมที่สร้างความเสียหายต่อการพัฒนาประเทศแล้ว ได้เกิดปัญหาความไม่มั่นคงทางการเมือง มีการแย่งชิงอำนาจและการคอร์รัปชันของข้าราชการ ในวันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ.1958 ประธานาธิบดีอิสกันเดอร์ มีร์ซา ได้ประกาศกฎอัยการศึกทั่วประเทศ ยกเลิกรัฐธรรมนูญและประกาศยุบรัฐบาลกลาง สภาแห่งรัฐและพรรคการเมืองต่างๆ แต่งตั้งพลเอกโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่าน ให้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พลเอกโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่าน ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ทำรัฐประหาร และปลดประธานาธิบดีอิสกันเดอร์ มีร์ซาออกจากตำแหน่งและขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแทน

2.1.3 สมัยประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่าน

ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่านได้เข้ามาดำรงตำแหน่ง เพื่อแก้ปัญหาการยกเลิกรัฐธรรมนูญ และสร้างความสงบเรียบร้อยของประเทศ ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่าน จึงได้ให้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีและร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้เร็วที่สุด

ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่านได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง กำหนดให้มีการเลือกประธานาธิบดีโดยใช้การเลือกตั้งทางอ้อมเรียกว่า ประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานคือให้ประชาชนเลือกผู้แทนจำนวน 80,000คน เพื่อเป็นตัวแทนในการเลือกตั้งประธานาธิบดี² ผลของการเลือกตั้งประธานาธิบดี ปรากฏว่าประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่านได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีต่อไปอีก 5 ปี

ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่านได้ตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นคณะหนึ่งเพื่อร่างรัฐธรรมนูญใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของการจัดระบบการปกครองในการตั้งรัฐบาลกลางอยู่ที่ปากีสถานตะวันตก รัฐธรรมนูญใหม่จึงได้กระจายอำนาจการบริหารให้มีความเท่าเทียมกันทั้ง 2 ภูมิภาค รัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ.1962 จึงกำหนดให้ปากีสถานมีเมืองหลวงสองแห่งคือ เมืองอิสลามมาบัดเป็นที่ตั้งของรัฐบาลกลางซึ่งตั้งอยู่ทางปากีสถานตะวันตกและเมืองชากาเป็นที่ตั้งของรัฐบาลแห่งชาติซึ่งตั้งอยู่ทางปากีสถานตะวันออก

เมื่อเห็นว่าสถานการณ์ทางการเมืองของปากีสถานยังไม่มั่นคง มีการแตกย่อยไปในกลุ่มผู้นำทางทหารและผู้นำทางการเมืองหลายกลุ่ม รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงมีการให้อำนาจแก่ประธานาธิบดีมากขึ้นโดยการเปลี่ยนระบบการปกครองจากระบบรัฐสภาเป็นระบบ

¹ Public Relation Department of Bangla Desh. (1988). *op.cit.* unpagged.

² Shahid Javed, Burki. (1986). *Pakistan : A Nation in the Making.* p.50.

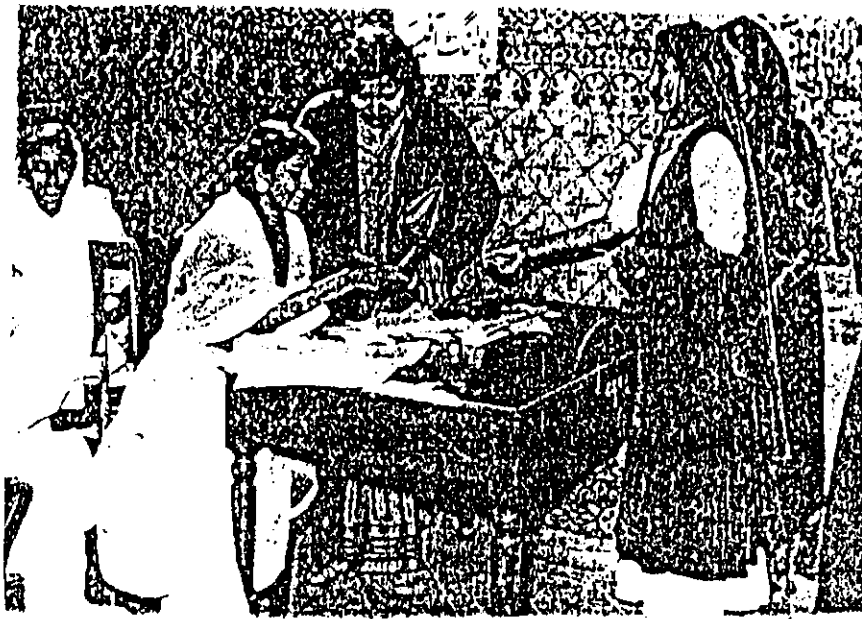
ประธานาธิบดี ประธานาธิบดีเป็นทั้งประมุขของประเทศและหัวหน้ารัฐบาล ซึ่งในรัฐธรรมนูญฉบับเก่าตำแหน่งหัวหน้ารัฐบาลเป็นหน้าที่ของนายกรัฐมนตรี

การบริหารระดับรัฐ มีผู้ว่าราชการรัฐเป็นผู้นำสูงสุดซึ่งแต่งตั้งโดยประธานาธิบดี รัฐบาลประจำรัฐและคณะรัฐมนตรีเป็นฝ่ายบริหาร และรัฐสภาแห่งรัฐเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ การบริหารเป็นอำนาจของคณะรัฐบาลประจำรัฐ และมีสมาชิกของรัฐทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ แต่ทั้งรัฐบาลและสมาชิกของรัฐมีอำนาจน้อย อำนาจส่วนใหญ่ไปตกอยู่กับผู้ว่าราชการซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนประธานาธิบดีซึ่งมีสิทธิที่จะยุบรัฐบาลของทั้ง 2 รัฐได้ถ้าไม่เห็นชอบ

สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก 156 คน แบ่งเป็นสมาชิกจากปากีสถานตะวันตก 75 คน และจากปากีสถานตะวันออก 75 คน และรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังส่งเสริมสิทธิสตรีโดยเปิดโอกาสในการลงวอนที่นั่งสำหรับผู้หญิงให้มีส่วนร่วมในการปกครองจำนวน 6 คน แบ่งเป็นผู้หญิงจากทั้ง 2 รัฐ รัฐละ 3 คน

แต่การจัดอัตราส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ชาวปากีสถานตะวันออกยังไม่พอใจเท่าที่ควร เพราะปากีสถานตะวันออกมีพลเมืองมากกว่าจึงควรจะได้จัดรายการเป็นผู้แทนราษฎรมากกว่า จากการสำรวจใน ค.ศ.1959-1960 ประชากรทั้งประเทศจำนวน 99 ล้านคน เป็นชาวปากีสถานตะวันตกจำนวน 45 ล้านคน และชาวปากีสถานตะวันออกจำนวน 54 ล้านคน¹

¹ Rounaq Jahan. (1972). *op.cit.* p.80

ภาพประกอบ 4 การเลือกตั้งประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานในการาจี

ที่มา : Richard V. Weekes. (1964). *Pakistan : Birth and Growth of a Muslim Nation*. p.118.

ในด้านการบริหารประเทศ ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูบ ข่านได้ถูกกล่าวหาจากชาวปากีสถานตะวันออกว่านำผู้นำทางปากีสถานตะวันออกมารับตำแหน่งระดับสูงในรัฐบาลกลางน้อยเกินไป โดยไม่ได้เปิดโอกาสให้ชาวปากีสถานตะวันออกได้เป็นรัฐมนตรี มีเพียงเอ็มเอ็น อุดา (M.N. Uda) ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีคลังเท่านั้น ส่งผลให้ไม่สามารถที่จะสร้างความนิยมในหมู่ชาวปากีสถานตะวันออกได้ และกลายเป็นข้ออ้างของผู้นำพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่จะขึ้นมาแสดงว่ารัฐบาลกลางของประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูบ ข่านไม่ได้ให้ความสนใจต่อปากีสถานตะวันออกอย่างจริงจัง

2.2.ด้านการเศรษฐกิจ

สำหรับสภาพเศรษฐกิจในสมัยการเริ่มก่อตั้งประเทศ เศรษฐกิจของปากีสถานตะวันตกมีความเจริญมากกว่าปากีสถานตะวันออก ทำให้ประชาชนในปากีสถานตะวันตกมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าประชาชนในปากีสถานตะวันออก ปากีสถานตะวันออกมีประชากรมากกว่าปากีสถานตะวันตก แต่มีรายได้ประชาชาติที่น้อยกว่า จึงทำให้มีเงินทุนหมุนเวียนในการพัฒนาและอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่เพียงพอกับจำนวนประชากรที่มีมากขึ้น

2.2.1 สมัยประธานาธิบดีอิสกันเดอร์ มีร์ซา

ปากีสถานได้วางแผนโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อพยายามที่จะทำให้เขตปากีสถานตะวันออกมีความเจริญทางเศรษฐกิจเทียบเท่ากับปากีสถานตะวันตก โดยมีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจช่วงระยะ 5 ปี ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อ ค.ศ.1955 โครงการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงระยะ 5 ปี มี 4 ระยะ ได้แก่ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปีระยะแรก (ค.ศ.1955-1960) โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 2 (ค.ศ.1960-1965) โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 3 (ค.ศ.1965-1970) โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 4 (ค.ศ.1970-1975)

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปีระยะแรก (ค.ศ.1955-1960) ในช่วง 3 ปีแรกของโครงการเป็นสมัยที่ประธานาธิบดีอิสกันเดอร์ มีร์ซาปกครอง ปากีสถานต้องประสบกับความวุ่นวายทางการเมืองและปัญหาคอร์รัปชันมาก ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจไม่ค่อยได้ผลนัก ด้านสภาพความเป็นอยู่ของประชากรพบว่า ประชากรในปากีสถานตะวันตกมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าประชากรในปากีสถานตะวันออก จากการที่มีปัญหาทางการเมืองในปี ค.ศ.1958 ประธานาธิบดีอิสกันเดอร์ มีร์ซาถูกโค่นล้มให้ออกจากตำแหน่ง ทำให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปีระยะแรกต้องหยุดชะงัก

2.2.2 สมัยประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่าน

ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่านได้พยายามแก้ไขปัญหาของประเทศโดยตั้งคณะกรรมการทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ มีหน้าที่พิจารณาปัญหาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขต่อประธานาธิบดีเพื่อที่จะได้ตราเป็นกฎหมายใช้ปกครองประเทศ มีการออกพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินปี ค.ศ.1959 จำกัดการครอบครองจำนวนที่ดินของบุคคลโดยเฉพาะพวกผู้มีอิทธิพลที่ยึดครองที่ดินเป็นส่วนใหญ่เพื่อกระจายการถือครองที่ดินให้กับประชาชนที่ยากจน¹ ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่าน พยายามส่งเสริมการศึกษาให้คนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา กำหนดให้ประชาชนต้องจบการศึกษาขั้นต่ำในระดับประถมศึกษา มีการอบรมครูและพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพ²

ในด้านโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะแรก ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่านได้เข้ามาบริหารต่อจากประธานาธิบดีอิสกันเดอร์ มิร์ซซา ทำให้สภาพทางการเมืองเริ่มมีเสถียรภาพ ส่งผลถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เริ่มขยายตัวขึ้น รัฐบาลปากีสถานได้จัดสรรงบประมาณแห่งชาติภายใต้แผนพัฒนา 5 ปีระยะแรกจำนวน 9,260 ล้านบาท โดยเป็นงบประมาณของปากีสถานตะวันตก จำนวน 5,940 ล้านบาท และงบประมาณของปากีสถานตะวันออกจำนวน 3,320 ล้านบาท แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางปากีสถานตะวันตกมากกว่าปากีสถานตะวันออก³

รัฐบาลเน้นในเรื่องการพัฒนาการเกษตรในการใช้วิทยาการและเครื่องจักรกลที่ทันสมัยมาช่วยพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรให้ได้ผลดีมากขึ้น จึงทำให้รายได้ประชาชาติของประชากรเพิ่มขึ้นจากช่วงแรก โดยพบว่าค.ศ.1959-1960 ปากีสถานมีรายได้ประชาชาติทั้งหมดจำนวน 31,439 ล้านบาท จากจำนวนประชากรจำนวน 98.88 ล้านคน ปากีสถานตะวันตกมีประชากรจำนวน 45.03 ล้านคน มีรายได้ประชาชาติจำนวน 16,494 ล้านบาท และในปากีสถานตะวันออกมีประชากรจำนวน 53.85 ล้านคน มีรายได้ประชาชาติจำนวน 14,945 ล้านบาท⁴ แต่จากจำนวนรายได้ประชาชาติของประเทศพบว่าประชากรในปากีสถานตะวันตกยังคงมีรายได้ประชาชาติมากกว่าปากีสถานตะวันออก แสดงให้เห็นว่าถึงแม้รัฐบาลจะพยายามสร้างโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อเป็นการแก้ไขสภาพเศรษฐกิจของประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกให้มีความเจริญทัดเทียมกับประชาชนในปากีสถานตะวันตก แต่รัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาค่าเสื่อมค่าทางเศรษฐกิจระหว่างสองภูมิภาคได้เท่าที่ควร

¹ Ian Talbot. (1998). *Pakistan : A Modern History*. p.165

² V.D. Mahajan. (1983). *op.cit*. p.376.

³ Rounaq Jahan. (1972). *op.cit*. p.73.

⁴ Rafe Uz-zaman. (1971). *op.cit*. p.161.

ในด้านโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 2 (ค.ศ.1960-1965) ในช่วงนี้เป็นช่วงที่ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่านเข้ามาบริหารประเทศอย่างเต็มตัว ตามโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่2 เน้นในเรื่องการเกษตร ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจเติบโตขึ้นมาก รัฐบาลยังให้ความสำคัญในการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาปากีสถานตะวันตกมากกว่าปากีสถานตะวันออก โดยปากีสถานตะวันตกได้รับงบประมาณจำนวน 15,390 ล้านดอลลาร์ และปากีสถานตะวันออกได้รับงบประมาณจำนวน 12,510 ล้านดอลลาร์¹ และเมื่อพิจารณาถึงรายได้ประชาชาติในช่วง ค.ศ.1959-1960 ภายใต้การปกครองของประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่าน พบว่ารายได้ประชาชาติของชาวปากีสถานตะวันตกยังคงมีมากกว่าปากีสถานตะวันออก ในค.ศ.1964-1965 ปากีสถานมีประชากรจำนวน 112.41 ล้านคน มีรายได้ประชาชาติจำนวน 41,058 ล้านดอลลาร์ ปากีสถานตะวันตกมีประชากรจำนวน 51.19 ล้านคน มีรายได้ประชาชาติจำนวน 22,499 ล้านดอลลาร์ และปากีสถานตะวันออกมีประชากรจำนวน 61.22 ล้านคน มีรายได้ประชาชาติจำนวน 18,559 ล้านดอลลาร์²

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 3 (ค.ศ.1965-1970) เป็นช่วงที่รัฐบาลภายใต้การนำของประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่าน ได้หันมาให้ความสนใจต่อการพัฒนาปากีสถานตะวันออกให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับปากีสถานตะวันตกมากขึ้น เพื่อแก้ปัญหาสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำของปากีสถานตะวันออกซึ่งชาวปากีสถานตะวันออกยากจนกว่าชาวปากีสถานตะวันตก ทั้งๆที่เป็นดินแดนที่มีประชากรมากกว่า และมีการจ่ายภาษีในการพัฒนาประเทศมากกว่า แต่รัฐบาลมักจะจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาประเทศให้ปากีสถานตะวันตกมากกว่า โดยอ้างว่าปากีสถานตะวันตกเป็นที่ตั้งของรัฐบาลกลาง ทำให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 3 รัฐบาลจึงได้จัดสรรงบประมาณในการพัฒนาประเทศให้ปากีสถานตะวันออกมากขึ้น ปากีสถานตะวันตกได้รับงบประมาณจำนวน 19,620 ล้านดอลลาร์ และปากีสถานตะวันออกได้งบประมาณจำนวน 21,250 ล้านดอลลาร์³

แต่ถึงแม้ว่ารัฐบาลจัดสรรงบประมาณในช่วงโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 3 ให้ปากีสถานตะวันออกมากกว่าปากีสถานตะวันตกแต่เมื่อดูถึงการสำรวจรายได้ประชาชาติใน ค.ศ.1969-1970 พบว่าปากีสถานมีประชากรจำนวน 128.43 ล้านคน มีรายได้ประชาชาติจำนวน 54,276 ล้านดอลลาร์ ปากีสถานตะวันตกมีประชากรจำนวน 58.49 ล้านคน มีรายได้ประชาชาติจำนวน 31,690 ล้านดอลลาร์ และปากีสถานตะวันออกมีประชากรจำนวน 69.94 ล้าน

¹ Rounaq Jahan. (1972). *op.cit.* .p.73

² Rafe Uz-zaman. (1971). *op.cit.* p.161.

³ Rounaq Jahan. (1972). *op.cit.* .p. 73

คน มีรายได้ประชาชาติจำนวน 22,586 ล้านบาท¹ แสดงว่ารัฐบาลยังไม่สามารถแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจได้

ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อียูบ ข่านได้พยายามที่จะใช้นโยบายประนีประนอมกับปากีสถานตะวันออก เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก ในการให้ความสนใจการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมในปากีสถานตะวันออกมากขึ้น มีการสนับสนุนแก่นักธุรกิจที่จะลงทุนในปากีสถานตะวันออก

จากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 3 ที่รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กับปากีสถานตะวันออกมากกว่าปากีสถานตะวันตก ปากีสถานตะวันออกได้รับงบประมาณจำนวน 21,250 ล้านบาท แต่ปากีสถานตะวันตกได้รับงบประมาณจำนวน 19,620 ล้านบาท การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 3 แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลในการที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำของปากีสถานตะวันออกให้มีความเจริญทัดเทียมกับปากีสถานตะวันตก โดยทุ่มเทเงินงบประมาณไปให้กับปากีสถานตะวันออกมากขึ้นทั้งๆที่ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะแรกและระยะที่ 2 รัฐบาลจะให้เงินงบประมาณปากีสถานตะวันตกมากกว่า แต่การทุ่มเงินงบประมาณไปให้มากขึ้นของรัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของปากีสถานตะวันออกได้ เพราะการที่จะพัฒนาปากีสถานตะวันออกให้เจริญต้องพัฒนาตั้งแต่พื้นฐานในด้านสภาพความเป็นอยู่ การศึกษาที่ส่วนมากประชากรจะไม่ค่อยได้รับการศึกษา การประกอบอาชีพที่เน้นการเกษตรกรรมที่ใช้เทคโนโลยีต่ำในการผลิต ทำให้ปัญหาเหล่านี้จึงเป็นเสมือนรากลึกที่ยากต่อการฟื้นฟูให้ปากีสถานตะวันออกมีความเจริญได้ในเวลาอันสั้น

2.2.3 สมัยประธานาธิบดีเยห์ยา ข่าน

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 4 (ค.ศ.1970-1975) เป็นช่วงที่อยู่ในสมัยการปกครองของประธานาธิบดีเยห์ยา ข่าน โครงการนี้มุ่งที่จะให้ปากีสถานยืนหยัดด้วยลำแข้งของตัวเอง เพื่อลดการพึ่งพาจากต่างประเทศลงและเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม แต่โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 4 ต้องหยุดชะงักลง เนื่องจากการเกิดสงครามกลางเมืองในเรื่องปัญหาการต้องการตั้งตนเป็นประเทศอิสระของปากีสถานตะวันออกใน ค.ศ.1970

2.3 ด้านภาษา

รัฐธรรมนูญฉบับค.ศ.1956ได้แก้ปัญหาความขัดแย้งทางภาษา จากการประท้วงก่อการจลาจลของชาวปากีสถานตะวันออกในค.ศ.1952 ซึ่งต้องการให้ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติอีกภาษาหนึ่ง รัฐบาลจึงได้แก้ไขความขัดแย้งด้วยการกำหนดให้ปากีสถานมีภาษาประจำชาติ 2 ภาษา คือ ภาษาอูรดูซึ่งใช้พูดกันในปากีสถานตะวันตก และภาษาเบงกาลีที่พูดกันใน

¹ Rafe Uz-zaman. (1971). *op.cit* p.161

ปากีสถานตะวันออก แต่การที่ประเทศต้องมีภาษาพูดกันถึง 2 ภาษา แสดงให้เห็นถึงการขาดเอกภาพ เป็นอุปสรรคในการสร้างความสามัคคีและขาดความรู้สึกการเป็นชาติร่วมกัน จากการประกาศให้ปากีสถานมีภาษาประจำชาติ 2 ภาษา ทำให้ประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกเริ่มพอใจในการได้ใช้ภาษาเบงกาลีของตนเองสื่อสารกันในฐานะภาษาประจำชาติ

3.บทบาทของพรรคสันนิบาตอะวามีในการก่อตั้งบังคลาเทศ

3.1 การสร้างความนิยมในปากีสถานตะวันออก

การที่ปากีสถานได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี ค.ศ.1962 ทำให้พรรคการเมืองต่าง ๆ ในปากีสถานกลับฟื้นตัวขึ้นมาอีก หลังจากที่ซบเซาอันเนื่องมาจากความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง ใน ค.ศ.1964 ได้เกิดพรรคการเมืองหลายพรรครวมตัวกันขึ้นเป็นพรรคฝ่ายค้านผสม (Combined Opposition Party หรือ COP) พรรคนี้ได้มีนโยบายสนับสนุนนางฟาติมา จินนาห์ (Fatima Jinnah) ซึ่งเป็นน้องสาวของมุฮัมมัด อาลี จินนาห์ให้เข้ารับการเลือกตั้งเพื่อชิงตำแหน่งประธานาธิบดีกับประธานาธิบดีโมฮัมมัด อัยยุบ ข่าน นางฟาติมา จินนาห์ได้โจมตีการคอร์รัปชันในระบบเผด็จการของประธานาธิบดีโมฮัมมัด อัยยุบ ข่าน อย่างหนัก แต่ผลการเลือกตั้งในปี ค.ศ. 1965 ปรากฏว่า นางฟาติมา จินนาห์แพ้การเลือกตั้ง

แม้ว่านางฟาติมา จินนาห์ จะแพ้การเลือกตั้งประธานาธิบดีในเดือนธันวาคม ค.ศ.1965 โดยได้คะแนนเสียงน้อยกว่าประธานาธิบดีโมฮัมมัด อัยยุบ ข่าน แต่พรรคฝ่ายค้านพวกผู้นำของพรรค COP ได้มาประชุมกันที่เมืองละฮอร์ร่วมกับเชก มูจิบูร์ ราห์มานผู้นำพรรคสันนิบาตอะวามี จากการประชุมครั้งนี้พรรค COP และพรรคสันนิบาตอะวามีได้เสนอแผนการ 6 ข้อ เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับปากีสถานตะวันออก

จากการเลือกตั้งประธานาธิบดีใน ค.ศ.1965 พรรคสันนิบาตอะวามีได้รับความนิยมในปากีสถานตะวันออกมากขึ้น เห็นได้จากมีประชาชนมาฟังการปราศรัยของนางฟาติมา จินนาห์อย่างมากมาย และช่วยทำให้นางฟาติมา จินนาห์ได้รับคะแนนเสียงจากชาวปากีสถานตะวันออกผู้มีสิทธิเลือกตั้งประธานาธิบดีมากขึ้นโดยได้รับคะแนนเสียงหลักจากเมืองธากาซึ่งเป็นเมืองหลวงของปากีสถานตะวันออก นางฟาติมา จินนาห์ได้คะแนนเสียง 544 เสียง มากกว่าคะแนนเสียงของประธานาธิบดีโมฮัมมัด อัยยุบ ข่านซึ่งได้ 336 เสียง¹

บรรดาผู้นำพรรคสันนิบาตอะวามีจึงพยายามกระตุ้นความสนใจจากชาวปากีสถานตะวันออก โดยการออกหนังสือพิมพ์ "อิตตาฟัก" (Ittfaq) เพื่อเป็นเสมือนตัวแทนในการเสนอแนวคิดของชาวปากีสถานตะวันออกในการต้องการมีอำนาจบริหารกิจการภายในรัฐและมีสิทธิในการเก็บภาษีมากขึ้น เพราะรัฐบาลกลางจะควบคุมอำนาจส่วนใหญ่ในการจัดเก็บภาษีเช่น ภาษีการ

¹ Rounaq Jahan. (1972). *op.cit.* p.123.

คำ ภาษีศุลกากรขาเข้าและขาออก ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาและนิติบุคคลซึ่งภาษีเหล่านี้เป็น ภาษีที่ช่วยสร้างรายได้ให้กับรัฐบาลเป็นจำนวนมาก

ตั้งแต่ปี ค.ศ.1965 จากความพยายามของพรรคสันนิบาตอะวามีในการแสดงบทบาท ความเป็นผู้นำของชาวปากีสถานตะวันออกในการเรียกร้องความเสมอภาคและการขอมิอำนาจ ในการปกครองตนเองมากขึ้น จนสามารถดึงชาวปากีสถานตะวันออกให้เห็นถึงความจำเป็นที่ จะต้องลุกขึ้นต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของรัฐ

ภาพประกอบ 5 มุฮัมมัด อาลี จินนาห์และนางฟาติมา จินนาห์

ที่มา : Herbert Feldman. (1958). *The Land and People of Pakistan*. p.8.

ภาพประกอบ 6 เซก มุจิบูร์ ราห์มานหัวหน้าพรรคสันนิบาตอะวามี

ที่มา : Tariq Ali. (1970). *Pakistan : Military Rule or People's Power*. unpagged.

3.2 ข้อเรียกร้องของพรรคสันนิบาตอะวามี่

ในปี ค.ศ.1966 พรรคสันนิบาตอะวามี่ได้เสนอแผนการ 6 ข้อ^{*} ต่อรัฐบาลกลาง โดยมีสาระสำคัญดังนี้ ประการแรกคือ ให้มีการปกครองแบบสหพันธรัฐ ปากีสถานจะแบ่งเป็นปากีสถานตะวันตกและปากีสถานตะวันออกซึ่งมีรัฐบาลเป็นของตนเอง ประการที่สองคือ ให้รัฐบาลกลางมีอำนาจในด้านการป้องกันประเทศและการต่างประเทศเท่านั้น ประการที่สามคือ ปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตกมีเงินตราและธนาคารชาติเป็นของตนเอง เพื่อควบคุมการย้ายเงินทุนและทรัพย์สินจากภาคหนึ่งไปอีกภาคหนึ่ง และถ้าจะมีการใช้ระบบเงินตราอันเดียวกัน ก็ให้มีมาตรการควบคุมเงินทุนหมุนเวียน ประการที่สี่คือ รัฐบาลของทั้ง 2 รัฐมีอำนาจในการเก็บภาษีอากรเอง และแบ่งรายได้จากภาษีอากรให้แก่รัฐบาลกลาง เพื่อใช้ในการป้องกันประเทศและการต่างประเทศ ประการที่ห้าคือ ปากีสถานตะวันออกได้รับเงินตราต่างประเทศทั้งหมดที่ปากีสถานตะวันออกหาได้ และประการสุดท้ายคือ ทั้ง 2 รัฐมีกองทัพเป็นของตนเอง เพื่อช่วยในการรักษาความมั่นคงของชาติ¹

ทางด้านรัฐบาลไม่เห็นด้วยกับแผนการ 6 ข้อ เพราะเป็นการทำลายความเป็นเอกภาพของประเทศ เนื่องจากในด้านการคลังซึ่งต้องแยกระบบเงินตราออกจากกัน การขอให้มีความอำนาจในการเก็บภาษีที่รัฐหาได้มาใช้ในกิจการของรัฐ และการขอให้มีการกองทัพเป็นของตนเอง อาจเป็นการง่ายที่จะนำไปสู่การปฏิวัติได้

ความขัดแย้งเรื่องแผนการ 6 ข้อ

พรรคสันนิบาตอะวามี่ได้เผยแพร่แผนการ 6 ข้อจนเป็นที่รู้จักของประชาชน รัฐบาลได้โจมตีแผนการ 6 ข้อ ได้สั่งจับกุมเชค มูจิบูร์ ราห์มานหัวหน้าพรรคสันนิบาตอะวามี่ ตั้งแต่พฤษภาคม ค.ศ.1966 จนถึง 18 มกราคม ค.ศ.1968 ในข้อหาว่ามีแผนการที่จะแยกปากีสถานตะวันออกเป็นประเทศใหม่² แต่การจับกุมในครั้งนี้เป็นการช่วยเพิ่มความนิยมในเชค มูจิบูร์ ราห์มานในปากีสถานตะวันออกให้มากขึ้น

จากการที่รัฐบาลได้โจมตีแผนการ 6 ข้อ ว่าเป็นแผนการที่จะสร้างความแตกแยกในประเทศ พรรคสันนิบาตอะวามี่ได้ออกจูลสารชื่อว่า “แผนการ 6 ข้อ : สิทธิของเราก็จะมีชีวิตต่อไป” เพื่ออธิบายให้ประชาชนเข้าใจกับเรื่องการใช้แผนการ 6 ข้อ เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการปกครองและตอบโต้การโจมตีของรัฐบาล

เรื่องที่สำคัญที่สุดของแผนการ 6 ข้อคือ ต้องการแยกการเก็บภาษีและระบบเงินตราออกจากกัน เพื่อให้รัฐบาลในแต่ละรัฐสามารถบริหารเงินภาษีรายได้ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนา

^{*} คูรายละเอียดยึดต้นฉบับที่เป็นภาษาอังกฤษที่ภาคผนวก ข

¹ ศรีสุวรรณ ภูมทรัพย์. (2539). “สันนิบาตอะวามี่” ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : เศรษฐกิจ* 1 อักษร A-B. หน้า 313-314.

² Ian Talbot. (1998). *op.cit.* p.189.

รัฐให้เหมาะสมเพราะจากงบประมาณที่รัฐบาลจัดสรรให้มายังไม่เพียงพอและไม่ได้กระจายตัวเท่าที่ควร

แม้ว่ารัฐจะเก็บภาษีเพื่อนำเงินมาใช้ในรัฐเองได้ แต่ไม่ใช่ว่าเงินภาษีที่ได้จะไม่นำมาพัฒนาประเทศ เพราะมีการจัดสรรให้กับรัฐบาลกลางเพื่อใช้ในยามฉุกเฉินในการป้องกันประเทศ ส่วนเรื่องการขอให้มีการเงินแยกกันหรือมีระบบเงินเดียวโดยมีการควบคุมเงินทุนหมุนเวียน และต้องการมีธนาคารชาติอยู่ทั้ง 2 รัฐ โดยให้ธนาคารชาติแต่ละแห่งออกเงินตราได้ เพื่อป้องกันการโยกย้ายเงินตราจากปากีสถานตะวันออกไปยังปากีสถานตะวันตก และไม่เห็นด้วยที่จะมีธนาคารชาติเพียงธนาคารเดียวหรือมีกระทรวงการคลังเพียงกระทรวงเดียวอยู่ในปากีสถานตะวันตก ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมและดำเนินงานของชาวปากีสถานตะวันตก เพราะมักจะทำให้เงินทุนหมุนเวียนสะสมอยู่ที่ปากีสถานตะวันตกเท่านั้น และยังผลให้ปากีสถานตะวันตกเจริญก้าวหน้ามากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งถ้าไม่มีการแก้ไขระบบเงินตราใหม่แล้ว การย้ายทุนจากปากีสถานตะวันออกไปปากีสถานตะวันตกจะมีอยู่เรื่อยไปและปากีสถานตะวันออกจะขาดดุลการค้าและด้อยความเจริญกว่าปากีสถานตะวันตก

รัฐบาลแสดงความไม่พอใจต่อพรรคสันนิบาตอะวามีในการเผยแพร่จุลสารดังกล่าว จากการที่จุลสารฉบับนี้เป็นการเขียนเชิงวิชาการ รัฐบาลกลางจึงสงสัยว่าอาจมีนักวิชาการและอาจารย์มหาวิทยาลัยให้การสนับสนุน ทำให้ทหารของรัฐบาลกลางได้จับอาจารย์มหาวิทยาลัยชากาไปฆ่าหลายคน ส่งผลให้ประชาชนปากีสถานตะวันออกมีความโกรธแค้นต่อรัฐบาลกลางมากขึ้น

การปราบปรามประชาชนอย่างรุนแรง ทำให้ในวันที่ 7 มิถุนายน ค.ศ.1966 มีการเดินขบวนประท้วงต่อต้านประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่านในปากีสถานตะวันออก ตำรวจยิงผู้ชุมนุมตายจำนวน 1,000 คน และประชาชนได้รับบาดเจ็บจำนวนมาก เกิดการจลาจลในปากีสถานตะวันออก มีการนัดหยุดงานประท้วง การจลาจลได้ลุกลามจากชากาไปจนถึงเมืองจิตตะกองและเมืองอื่นในปากีสถานตะวันออก¹

3.3. การเสื่อมความนิยมของพรรคสันนิบาตมุสลิม

ตั้งแต่ปีค.ศ.1966 เป็นต้นมา จากการเผยแพร่แผนการ 6 ข้อและการก่อการจลาจลของประชาชน ทำให้ปากีสถานตะวันออกเริ่มเห็นถึงความแตกต่างระหว่าง 2 ภูมิภาค จึงได้มีการเรียกร้องที่จะแยกตัวออกเป็นเอกราช กระแสความขัดแย้งได้ขยายความรุนแรงขึ้น จากช่วงแรกเป็นเพียงกลุ่มพรรคสันนิบาตอะวามีที่ต้องการปลุกจิตสำนึกให้ชาวเบงกาลีหันมาให้ความสำคัญต่อสิทธิอันเท่าเทียมกันในการบริหารประเทศ แต่ต่อมาได้ขยายวงกว้างไปในระดับนักศึกษา นักวิชาการและประชาชนทั่วไป

¹ Public Relation Department of Bangla Desh. (1988). *op.cit.* unpagged.

การเคลื่อนไหวของชาวปากีสถานตะวันออกได้มีเรื่อยมา จนวันที่ 5 มกราคม ค.ศ.1968 นักศึกษาของมหาวิทยาลัยชากาได้จัดนิทรรศการแสดงถึงความแตกต่างระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงจุดยืนของชาวปากีสถานตะวันออกซึ่งเห็นว่า ปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกมีความแตกต่างกันมากจนไม่สามารถรวมกันเป็นประเทศเดียวกันได้ ส่งผลให้ชาวปากีสถานตะวันออกมีการรวมตัวกัน เพื่อแสดงความคิดเห็นในการเรียกร้องสิทธิความเสมอภาค จนนำไปสู่การที่แม่ทัพที่สำคัญของปากีสถานตะวันออกจำนวน 28 คน ต้องถูกจับกุมในข้อหาการพutsch์ให้เกิดการแตกแยกในประเทศ¹ การจับแม่ทัพของปากีสถาน ส่งผลให้เกิดความไม่พอใจของประชาชน มีการประท้วงรัฐบาล ปากีสถานตะวันออกจึงมีแต่ความวุ่นวาย

จากเหตุการณ์ที่เกิดความไม่สงบในปากีสถานตะวันออก ทำให้พรรคสันนิบาตมุสลิมเริ่มเสื่อมความนิยมในปากีสถานตะวันออกมากขึ้น เพราะไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ และยังมีสาเหตุอื่นอีกคือ²

ประการแรก พรรคสันนิบาตมุสลิมขาดประสบการณ์และขาดการวางแผนในการบริหารประเทศ เพราะใช้เวลาส่วนมากไปกับการหาเสียงเพื่อสร้างความร่วมมือในหมู่ชาวมุสลิมในการก่อตั้งประเทศ

ประการที่สองคือ สมาชิกพรรคสันนิบาตมุสลิมเป็นชาวมุสลิมซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในอินเดีย เมื่อย้ายเข้าไปในปากีสถานจึงไม่เป็นที่รู้จักหรือได้รับการยอมรับมากเท่ากับคนท้องถิ่น ไม่เข้าใจความคิดของคนท้องถิ่นในปากีสถาน เพราะพูดภาษาต่างกัน เนื่องจากชาวมุสลิมจากอินเดียนิยมพูดภาษาอูรดูจึงพยายามผลักดันภาษาอูรดูให้เป็นภาษาราชการและภาษาประจำชาติ ทำให้ชาวปากีสถานท้องถิ่นคือ ชาวเบงกาลีซึ่งพูดภาษาเบงกาลีในปากีสถานตะวันออกเกิดความไม่พอใจ

ประการที่สามคือ พรรคสันนิบาตมุสลิมไม่สามารถรักษอำนาจทางการเมืองไว้ได้ หลังจากที่มีอัมมัด อาลี จินนาห์เสียชีวิต พรรคสันนิบาตมุสลิมก็แตกออกเป็นหลายกลุ่ม ปากีสถานต้องประสบปัญหาความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองอยู่ตลอดเวลา ทำให้พรรคสันนิบาตมุสลิมถูกลดบทบาทลงกลายเป็นเพียงพรรคการเมืองพรรคหนึ่งในบรรดาหลายพรรคของประเทศ

การที่พรรคสันนิบาตมุสลิมเริ่มเสื่อมความนิยมลง ทำให้พรรคสันนิบาตอะวามิกัลลาที่จะเป็นผู้นำในการสนับสนุนการเรียกร้องความยุติธรรมของชาวปากีสถานตะวันออกมากขึ้น

¹ Public Relation Department of Bangla Desh. (1988). *op.cit.* unpagged.

² ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. (2539). "สันนิบาตมุสลิม" ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : เอเชีย เล่ม 1 อักษร A-B ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* หน้า 116.

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่กระตุ้นคือการเกิดสงครามแคชเมียร์ เนื่องจากในค.ศ.1958 มีการสู้รบกันบริเวณพรมแดนอินเดียและปากีสถาน ในสงครามครั้งนี้รัฐบาลกลางในปากีสถานตะวันตกได้ส่งกำลังทหารมาป้องกันดินแดนทางปากีสถานตะวันออกค่อนข้างน้อย เพราะรัฐบาลกลางย้ายกำลังทหารกลับไปป้องกันดินแดนทางปากีสถานตะวันตก ปากีสถานตะวันออกกลัวว่าอินเดียจะส่งกองทัพบกเข้ามาโจมตีปากีสถานตะวันออกทางดินแดนที่ติดกับอินเดีย แต่สงครามครั้งนี้อินเดียมุ่งที่จะบุกเมืองทางฝั่งตะวันตกของปากีสถาน ทำให้เกิดความกลัวอินเดียน้อยกว่าสมัยก่อตั้งประเทศ ปากีสถานตะวันออกเห็นว่าจะสามารถสร้างมิตรภาพที่ดีกับอินเดียได้ และการสู้รบในสงครามแคชเมียร์ครั้งนี้ยังได้ทำลายความเชื่อเดิมของชาวปากีสถานตะวันออกที่เห็นว่าทหารปากีสถานตะวันตกมีกองทัพบกที่เข้มแข็ง เมื่อความกลัวอินเดียเริ่มน้อยลงความจำเป็นที่ชาวปากีสถานตะวันออกจะต้องพึ่งพาความช่วยเหลือทางทหารจากรัฐบาลกลางก็มีน้อยลงด้วย

ประกอบกับปัญหาของปากีสถานตะวันออกที่ยังแก้ไขไม่ได้ในเรื่องของประชากรในปากีสถานตะวันออกที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากใน ค.ศ.1970 มีประชากรจำนวน 75 ล้านคน และคาดว่าในปี ค.ศ.1985 จะเพิ่มขึ้นเป็น 125 ล้านคน การอพยพย้ายถิ่นของประชากรจากชนบทไปสู่เมืองหรือจากภาคตะวันออกและภาคกลางไปสู่ภาคเหนือและภาคใต้ซึ่งมีคนน้อยกว่า การเคลื่อนย้ายประชากรนี้ได้เกิดปัญหาตามมาในเรื่องการทะเลาะวิวาทระหว่างผู้อยู่เก่ากับผู้อยู่ใหม่¹ จากการเพิ่มของประชากรจำนวนมากและการอพยพของประชากรในชนบทเข้าสู่เมืองใหญ่ในปากีสถานตะวันออกได้ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานและสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำในปากีสถานตะวันออกเป็นจำนวนมาก ประชากรปากีสถานตะวันออกยังมีรายได้น้อยกว่าชาวปากีสถานตะวันตกอยู่เช่นเดิม จึงทำให้แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของรัฐบาลไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร

จากการที่ปากีสถานตะวันออกต้องประสบกับความยากจนอยู่ และเมื่อฝ่ายต่อต้านรัฐบาลได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากนักศึกษา กรรมกรและชาวนาซึ่งไม่ค่อยจะได้รับความเป็นธรรมจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูบ ข่าน ประชาชนต้องการให้ลดภาษีให้ชาวนาและให้ค่าแรงกรรมกรให้สูงขึ้น และการที่มีพรรคการเมืองที่ไม่เห็นด้วยต่อการปกครองของประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูบ ข่านได้รวมตัวกันจัดตั้งคณะกรรมการปฏิบัติการเพื่อประชาธิปไตย (Democratic Action Committee) เพื่อต่อต้านรัฐบาลของประธานาธิบดีโมฮัมหมัดอัยยูบ ข่าน มีการปลุกระดมกรรมกร ชาวนา และนักศึกษาให้เข้าร่วมขบวนการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย² เกิดการจลาจลมีการนัดหยุดงานและทำการเดินขบวนประท้วงประชาชนมีบาดเจ็บและล้มตายมากมาย ทำให้ปากีสถานตะวันออกอยู่ในสภาพความวุ่นวายในที่สุดประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูบ ข่านจึงลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี เมื่อวันที่ 25

¹ บรรพต วีระลัย. (2537). *การเมืองในกลุ่มประเทศเอเชียใต้*. หน้า 85-86.

² *สารบรรณโลกและเว็นครนนาชาติ ทวีปเอเชีย คอน 1*. (2524). หน้า 597.

มีนาคมค.ศ.1969 และมอบอำนาจให้กับพลเอกยะหิยา ซาน ผู้บัญชาการทหารบกเป็นประธานาธิบดี เพื่อปราบปรามความไม่สงบในประเทศ

สรุป

ในระหว่างค.ศ.1947-1968 ปัญหาความต้องการมีรัฐบาลปกครองตนเองของแต่ละกลุ่ม กลายเป็นปัญหาสำคัญ จากการที่พรรคสันนิบาตอะวามีมีแนวคิดในการจะใช้แผนการ 6 ข้อ เพื่อเป็นเป้าหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งต้องการให้แต่ละรัฐมีอิสระในการปกครองรัฐตนเองให้มากขึ้น แต่พรรคสันนิบาตมุสลิมเห็นว่าเป็นการต้องการแบ่งแยกประเทศ และจากสภาพทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำของปากีสถานตะวันออกที่ยังแก้ไขไม่ได้

ความขัดแย้งจึงได้เริ่มก่อตัวจากการเริ่มมีการเรียกร้องความยุติธรรมต่อการปกครองของชาวปากีสถานตะวันออก โดยเริ่มจากกลุ่มนักศึกษา นักวิชาการ การชุมนุมได้ขยายวงกว้างจนไปถึงระดับประชาชนทั่วไป เกิดการจลาจลมีประชาชนเสียชีวิตจำนวนมาก แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งให้ยุติลงได้โดยเร็ว ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศที่ยังไม่มีเสถียรภาพ เพราะเกิดการทำปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้งจากกลุ่มผู้นำทหารที่ต้องการเป็นผู้นำสูงสุดของประเทศจึงทำให้กลไกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในปากีสถานจึงต้องประกอบด้วย 3 กลุ่มอำนาจคือ พรรคสันนิบาตอะวามี พรรคสันนิบาตมุสลิมและกลุ่มผู้นำทหาร

แม้ว่าผู้นำทั้ง 3 กลุ่ม จะพยายามแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในประเทศ แต่เนื่องจากทั้ง 2 ภูมิภาคมีความแตกต่างกันมากจนกลายเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อและยากที่จะอยู่ร่วมกันได้

บทที่ 4

ความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออก กับปากีสถานตะวันตก

แม้ว่ารัฐบาลปากีสถานจะพยายามหาแนวทางในการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก แต่ยังไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้ ความขัดแย้งได้ทวีความรุนแรงขึ้น จนส่งผลทำให้เกิดเป็นสงครามบังกลาเทศ ซึ่งเป็นสงครามที่นำไปสู่การประกาศเอกราชของปากีสถานตะวันออกและจัดตั้งเป็นประเทศบังกลาเทศ

1. สงครามที่นำไปสู่การก่อตั้งประเทศบังกลาเทศ

1.1 สงครามกลางเมืองในปากีสถานตะวันออก

1.1.1 สาเหตุของสงคราม

สาเหตุของสงครามกลางเมืองในปากีสถานตะวันออก เกิดจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญในค.ศ.1970 เนื่องจากประธานาธิบดีเยห์ยา ข่านซึ่งเข้ามารับตำแหน่งประธานาธิบดีเพื่อรักษาความสงบในประเทศได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติสำหรับเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ในการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เพื่อใช้ปกครองประเทศหลังจากการประกาศใช้กฎอัยการศึกและระงับการใช้รัฐธรรมนูญฉบับค.ศ.1962

ตาราง 5 แสดงผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญใน ค.ศ.1970

พรรค	ปัญจาบ	สินธุ์	ชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ	บาฏิจสถาน	ตะวันตก	ตะวันออก	ทั้งหมด
AL	-	-	-	-	-	160	160
PPP	62	18	1	-	81	-	81
NAP	-	-	3	3	6	-	6
PML (Q)	1	1	7	-	9	-	9
PML(C)	2	-	-	-	2	-	2
CML	7	-	-	-	7	-	7
PDP	-	-	-	-	-	1	1
JUP	-	-	6	1	7	-	7
JUI	4	3	-	-	7	-	7
Ji	1	2	1	-	4	-	4
IND	5	3	7	-	15	1	16

ที่มา : Craig Baxter. 1978. *Government and Politics in South Asia*. p.189.

การเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญของปากีสถานซึ่งใช้คะแนนรวมทั้งเขตปากีสถานตะวันตกและปากีสถานตะวันออกในเดือนธันวาคม ค.ศ.1970 มีผู้ได้รับเลือกตั้งทั้งหมดจำนวน 300 ที่นั่ง พรรคที่มีคะแนนเสียงของทั้งประเทศมากที่สุด คือพรรคสันนิบาตอะวามี (AL) ได้คะแนนเสียงจำนวน 160 ที่นั่ง โดยมีเซค มูจิบูร์ ราห์มานเป็นผู้นำพรรคซึ่งได้รับคะแนนเสียงจากปากีสถานตะวันออกทั้งหมดซึ่งถือเป็นดินแดนที่มีประชากรมากที่สุดของประเทศ โดยไม่ได้รับคะแนนเสียงจากทางปากีสถานตะวันตกเลย แต่พรรคสันนิบาตอะวามียังเป็นพรรคที่มีคะแนนเสียงมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงชัยชนะของพรรคสันนิบาตอะวามีในการสามารถกุมอำนาจทางปากีสถานตะวันออกได้เป็นส่วนใหญ่

ส่วนพรรคที่ได้รับคะแนนเสียงเป็นอันดับสอง คือพรรคประชาชน (PPP) ภายใต้การนำของนายซุลฟิการ์ อาลี บุคโต ได้รับคะแนนเสียงจากรัฐปัญจาบซึ่งเป็นฐานเสียงของพรรค 62 เสียง และจากรัฐสินธุ์ 18 เสียง รัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ 1 เสียง ซึ่งอยู่ทางปากีสถานตะวันตกทั้งหมด ได้รับคะแนนเสียงรวมทั้งหมดจำนวน 81 เสียง ผู้สนับสนุนพรรคส่วนใหญ่เป็นพวกนักศึกษา กรรมกรและกลุ่มนักธุรกิจ

พรรคที่ได้รับคะแนนเสียงอันดับที่สาม คือพรรค IND (Independent) ได้รับคะแนนเสียงจากรัฐปัญจาบ 5 เสียง รัฐสินธุ์ 3 เสียง และรัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ 7 เสียงซึ่งอยู่

ทางปากีสถานตะวันตกทั้งหมด รวมทั้งหมด 15 เสียง และได้รับ 1 เสียงจากปากีสถานตะวันออก รวมคะแนนทั้งประเทศจำนวน 16 เสียง พรรค PML (Q) (Pakistan Muslim League) ภายใต้การนำของ อับดุล โกยัม ข่าน (Abdul Qyum Khan) ในรัฐปัญจาบได้ 1 เสียง รัฐสินธุ์ 1 เสียง และรัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ 7 เสียง รวมทั้งหมดได้จากทางปากีสถานตะวันตกจำนวน 9 เสียง พรรค CML (Council muslim League) ภายใต้การนำของดูลตาน่า (Daultana) ได้รับคะแนนเสียงจากรัฐปัญจาบทั้งหมด 7 เสียง พรรค JUP (Jamiat-ul-Ulema-I-Pakistan) ภายใต้การนำของมุลน่านี่ ฮาซารี (Maulana Hazarni) ได้คะแนนเสียงจากรัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ 6 เสียง รัฐบาลูจิสถาน 1 เสียง รวมทั้งประเทศจำนวน 7 เสียง พรรค JUI (Jamiat-ul-Ulema-I-Pakistan) ภายใต้การนำของมุลน่านี่ มุฟตี มานีมุด (Maulana Mufi Mahmud) ได้คะแนนเสียงในรัฐปัญจาบ 4 เสียง รัฐสินธุ์ 3 เสียง รวมทั้งประเทศจำนวน 7 เสียง พรรค NAP (National Awami Party) ภายใต้การนำของวาลี ข่าน (Wali Khan) ได้คะแนนเสียง 3 เสียงจากรัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ และรัฐบาลูจิสถาน 3 เสียง รวมทั้งประเทศจำนวน 6 เสียง พรรค JI (Jamaat-I-Islami) ภายใต้การนำของมุลน่านี่ มานีมุดดี (Maulana Maududi) ได้รับคะแนนเสียงจากรัฐปัญจาบ 1 เสียง รัฐสินธุ์ 2 เสียงและรัฐชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ 1 เสียง รวมทั้งประเทศจำนวน 4 เสียง พรรค PML (C) (Pakistan Muslim League) ภายใต้การนำของ Pir of Pagaro ได้คะแนนเสียงจากรัฐปัญจาบ 2 เสียง ส่วนพรรคที่ได้รับคะแนนเสียงน้อยสุดคือพรรค PDP (Pakistan Democratic Party) ได้รับคะแนนเสียงจากปากีสถานตะวันออก 1 เสียง รวมทั้งหมดมีผู้ได้รับการเลือกตั้งในครั้งนี้ 300 ที่นั่ง ในปากีสถานตะวันออก 162 ที่นั่ง และในปากีสถานตะวันตกทั้งหมด 138 ที่นั่ง

จากผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญแสดงว่า พรรคสันนิบาตอะวามีเป็นพรรคที่ได้รับคะแนนเสียงมากที่สุด โดยได้รับการยอมรับจากประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกทั้งหมดเป็นคะแนน 160 เสียง แต่กลับไม่ได้รับคะแนนเสียงจากชาวปากีสถานตะวันตกเลย แสดงให้เห็นว่าถึงแม้ว่าพรรคสันนิบาตอะวามีจะสามารถได้รับคะแนนเสียงมากที่สุด แต่ถือว่ายังไม่ได้รับความไว้วางใจจากคนทั้งประเทศ จึงทำให้ชาวปากีสถานตะวันตกไม่พอใจในผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญในครั้งนี้

การที่ปากีสถานตะวันตกแพ้การเลือกตั้งในครั้งนี้ถือเป็นความผิดพลาดของประธานาธิบดียะห์ยา ข่าน เนื่องจากประธานาธิบดียะห์ยา ข่านต้องการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมือง ในการกำหนดให้ชาวปากีสถานตะวันออกมีสิทธิเลือกตั้งตัวแทนเพื่อไปเลือกสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญจำนวนมากกว่าชาวปากีสถานตะวันตก เพื่อต้องการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของชาวปากีสถานตะวันออกที่ต้องการมีอัตราส่วนผู้แทนทางการเมืองมากกว่าปากีสถานตะวันตก ประธานาธิบดียะห์ยา ข่านไม่ได้คาดคิดว่าพรรคสันนิบาตอะวามีในปากีสถานตะวันออกจะได้รับความนิยมมากจนถึงกับสามารถชนะพรรคการเมืองในปากีสถานตะวันตกได้ การคาด

การณที่ผิดพลาดในครั้งนี้จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการที่ชาวปากีสถานตะวันออกสามารถมีเสียงข้างมากในการบริหารประเทศ นำมาสู่การแบ่งแยกเป็นบังกลาเทศ

ตามหลักการเชค มุจิบูร์ ราห์มานหัวหน้าพรรคสันนิบาตอะวามีจะต้องเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล แต่ซุลฟีการ์ อาลี บุคโตผู้นำพรรคประชาชนซึ่งเป็นพรรคที่ได้คะแนนอันดับสองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญได้ขอให้มีการเลื่อนการเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญออกไป จากตามกำหนดจะมีการเปิดประชุมสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญในเดือนมกราคม ค.ศ. 1971 เพื่อทำการร่างรัฐธรรมนูญให้สำเร็จภายใน 120 วัน ซุลฟีการ์ อาลี บุคโตคัดค้านว่าพรรคสันนิบาตอะวามีเป็นเพียงพรรคท้องถิ่นไม่มีสิทธิจัดตั้งรัฐบาล¹ และไม่เห็นด้วยกับแผนการ 6 ข้อของพรรคสันนิบาตอะวามีซึ่งจะใช้ในการร่าง รัฐธรรมนูญ ซุลฟีการ์ อาลี บุคโตเห็นว่าเป็นแผนการที่จะทำให้รัฐบาลกลางไม่มีอำนาจ ซุลฟีการ์ อาลี บุคโตขอเลื่อนการเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญออกไป แต่เชค มุจิบูร์ ราห์มานยืนยันว่าจะร่างรัฐธรรมนูญตามแผนการ 6 ข้อ ทำให้ประธานาธิบดีเยห์ยา ชานแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการเลื่อนการเปิดประชุมสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญออกไปโดยไม่มีกำหนด

เชค มุจิบูร์ ราห์มานซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคสันนิบาตอะวามีได้โจมตีซุลฟีการ์ อาลี บุคโตว่าเป็นผู้ขัดขวางกระบวนการประชาธิปไตยพร้อมกันนั้นได้เรียกร้องให้ชาวเบงกาลีทั่วปากีสถานตะวันออกงดจ่ายภาษีและหยุดงานประท้วงรัฐบาล ในระยะนี้เองชาวเบงกาลีในปากีสถานตะวันออกจำนวน 50,000 คนทำการเดินขบวนประท้วงเรียกร้องเอกราช² กองทัพปากีสถานตะวันออกได้เข้ามาปราบปรามผู้ประท้วงชาวปากีสถานตะวันออก และมีการยิงประชาชนอย่างไร้ความปราณีโดยไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้หญิง ทำให้ประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกเสียชีวิตประมาณ 350 คน และได้รับบาดเจ็บประมาณ 1,000 คน³ ประธานาธิบดีเยห์ยา ชาน พยายามหาทางให้หัวหน้าพรรคการเมืองใหญ่ทั้งสองคือพรรคสันนิบาตอะวามีและพรรคประชาชนประนีประนอมกันให้ได้ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงประกาศว่าให้มีการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญในวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ. 1971

ประธานาธิบดีเยห์ยา ชานและซุลฟีการ์ อาลี บุคโตได้พยายามที่จะขอเจรจาเพื่อยุติปัญหาสงครามกลางเมืองกับเชค มุจิบูร์ ราห์มานโดยได้เดินทางไปปากีสถานตะวันออก แต่เชค มุจิบูร์ ราห์มานยืนยันที่จะให้ผู้นำปากีสถานตะวันออกยอมรับการใช้แผนการ 6 ข้อ เพื่อเป็นหลักในการร่างรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้เชค มุจิบูร์ ราห์มานยังต้องการให้รัฐบาลถอนกำลังทหารชาวปากีสถานตะวันออกออกจากดินแดนของปากีสถานตะวันออก และสอบสวนกรณีการ

¹ ศรีสุวรรณค์ พูลทรัพย์. (2539). "บังกลาเทศ" ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: เอเชีย เล่ม 2 อักษร C-D*. หน้า 519.

² Anthony Mascarenhas. (1986). *The Rape of Bangla Desh*. p.91.

³ Public Relations Department of Bangla Desh. (1986). *op.cit.* p.4.

ฆ่าหมู่ผู้ประท้วงชาวปากีสถานตะวันออกซึ่งถูกทหารชาวปากีสถานตะวันตกฆ่าตาย และในวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ.1971 ซึ่งเป็นวันชาติของปากีสถาน ทำให้ชาวเบงกาลีถือโอกาสประกาศเอกราชของปากีสถานตะวันออกคือ ประเทศ“บังกลาเทศ” โดยการชักธงของบังกลาเทศในสถานที่ราชการในเขตปากีสถานตะวันออก เพื่อประกาศให้ประชาชนได้รับทราบ

สองวันต่อมาในคืนวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ.1971 รัฐบาลของประธานาธิบดีเยห์ยา ข่าน ได้สั่งให้ทหารปราบปรามผู้ก่อการจลาจลมีการยิงนักศึกษามหาวิทยาลัยและประชาชนปากีสถานตะวันออกจำนวนมากที่ออกมาประท้วงเรียกร้องเอกราช¹ ในวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ.1971 ประธานาธิบดีเยห์ยา ข่านได้กล่าวหาว่าเชค มุจิบูร์ ราห์มานเป็นกบฏและถูกส่งตัวไปขังไว้ที่ปากีสถานตะวันตก มีการประกาศห้ามออกนอกบ้านในบังกลาเทศ(ปากีสถานตะวันออก)ในเวลาค่ำคืนและเกิดการจลาจลในเมือง

การจลาจลได้ขยายวงกว้าง จากการต่อสู้ของประชาชนจนกลายเป็นการต่อสู้ทางทหารของทั้ง 2 ภูมิภาค เกิดการต่อสู้ระหว่างกองทหารปากีสถานตะวันตกและกองทหารบังกลาเทศ กองทหารปากีสถานตะวันตกมีกำลังพลประมาณ 40,000 คน ได้ยกกองทัพเข้ามาและกระจายกำลังไปทั่วในบังกลาเทศ ส่วนบังกลาเทศมีกำลังพลเพียง 5,000 คน มาตั้งกองกำลังเป็นกันชนที่ชากา² นอกจากนี้ปากีสถานตะวันตกยังส่งกองทัพเรือที่มีเรือรบ 5 ลำ กระจายกำลังมาคุมพื้นที่บริเวณชากาและโคมิลลา (Comilla) ซึ่งเป็นเมืองที่สำคัญของบังกลาเทศ³

¹ Pubic Relations Department of Bangla Desh. (1986). *op.cit.* p. 5.

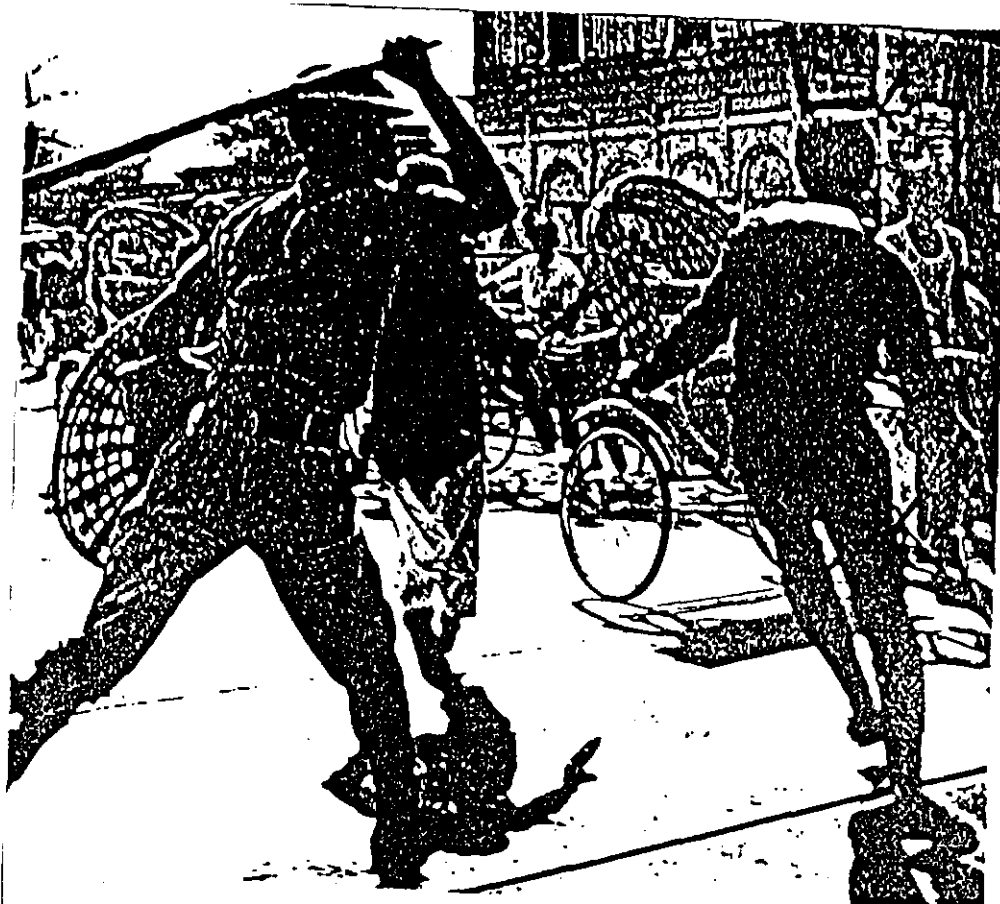
² Robert Jackson. (1978). *op.cit.* p. 33.

³ Pubic Relations Department of Bangla Desh. (1986) *op.cit.* p. 12.

ภาพประกอบ 7 ผู้หญิงชาวเบงกาลีเดินขบวนประท้วงการปราบจลาจลของทหารในค.ศ.1971

ที่มา : Tariq Ali. (1970). *Pakistan : Military Rule or People's Power*. unpaged.

ภาพประกอบ 8 ตำรวจต่อสู้กับผู้ชุมนุมประท้วงในชากาไน ค.ศ.1971

ที่มา : Tariq Ali. (1970). *Pakistan : Military Rule or People's Power*. unpagged.

1.1.2 การต่อสู้ของชาวบังกลาเทศ

การต่อสู้เริ่มตั้งแต่ 26 มีนาคม ค.ศ.1971 เพื่อเรียกร้องการสถาปนาประเทศบังกลาเทศแบ่งช่วงการต่อสู้เป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงแรก ในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ค.ศ.1971 เป็นการต่อสู้แบบตั้งรับโดยไม่มี การเตรียมตัวและวางแผนล่วงหน้า เป็นช่วงแรกที่ทหารปากีสถานตะวันตกเข้ามาปราบปราม การจลาจลในบังกลาเทศ ประชาชนและทหารบังกลาเทศต้องร่วมมือกันต่อสู้กับทหารปากีสถาน ตะวันตก โดยที่มีกำลังพลที่น้อยกว่าและขาดกำลังอาวุธที่ใช้ในการต่อสู้ จะสู้โดยอาศัยแต่การ ตั้งรับเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ชาวเบงกาลีสูญเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก เพราะต้องสู้กับกระสุนปืน ของกองทัพปากีสถานตะวันตกจนมาถึงเดือนพฤษภาคมเมืองใหญ่ทุกเมืองในบังกลาเทศถูกยึด โดยกองทัพปากีสถานตะวันตก ผู้อพยพชาวบังกลาเทศได้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาในอินเดีย ผ่านมาทางรัฐตรีปุระ มณีปุระและรัฐอื่นๆที่มีชายแดนติดกับอินเดีย¹

ช่วงที่สอง ในช่วงเดือนมิถุนายน-พฤศจิกายน ค.ศ.1971 เป็นช่วงที่มีการวางแผนการ ต่อสู้ ในช่วงนี้ผู้นำแยกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ ผู้นำที่ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในกัลกัตตาประเทศอินเดีย ซึ่งได้แก่ผู้นำพรรคสันนิบาตอะวามีและข้าราชการที่เป็นชาวเบงกาลี

อีกกลุ่มหนึ่งคือผู้นำที่ทำการรวมตัวกันเป็นกองทัพปลดปล่อย เรียกว่า“มุกติ บาหินี” * (Mukti Bahini) โดยดำเนินการต่อสู้แบบกองโจรอยู่ในประเทศ มีการลอบทำร้ายฝ่ายตรงข้าม² กองทัพปลดปล่อยใช้ระบบอาสาสมัครมีประชาชนชาวบังกลาเทศที่ประกอบอาชีพต่างๆ เช่น นัก การทูต นายธนาคาร นักธุรกิจ กรรมกร เป็นต้น มาเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก³

ส่วนการเคลื่อนไหวภายนอกประเทศ มีการตั้งกลุ่มเพื่อเรียกร้องขอความช่วยเหลือจาก นานาชาติ ในสหรัฐอเมริกามีการรวมตัวกันของชาวเบงกาลีที่อาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกาและชาว สหรัฐอเมริกาเองที่ต้องการให้เกิดสันติภาพในบังกลาเทศ ได้รวมตัวกันประท้วงเพื่อต่อต้าน รัฐบาลสหรัฐอเมริกาไม่ให้เข้าไปช่วยเหลือปากีสถานตะวันตกในการทำสงครามกับบังกลาเทศ ทั้งทางเศรษฐกิจและการส่งอาวุธให้กับรัฐบาลปากีสถานตะวันตก ตั้งเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มเพื่อน ของชาวเบงกอล กลุ่มศูนย์ข้อมูลบังกลาเทศ และกลุ่มสตรีเรียกร้องสันติภาพ⁴

ช่วงที่สาม ในช่วงเดือนธันวาคม ค.ศ.1971 เป็นระยะของการใช้ยุทธวิธีแบบกองโจร และการปะทะของรัฐบาลบังกลาเทศในการต่อสู้กับปากีสถานตะวันตก โดยเฉพาะตามเขตชาย

¹ Richard Sisson & Leo E. Rose. (1990). *War and Secession : Pakistan, India , and the Creation of Bangladesh.* p.153.

* มุกติ แปลว่า อิสราภาพ บาหินี แปลว่า พาหนะหรือการรับภาระ

² บรรพต วีระสัย. (2537). *เล่มเดิม.* หน้า 90.

³ Shri Swaran Singh & Shirs Sen. (1984). *Bangla Desh and Indo-Pak War : India speaks at the UN.* p.121.

⁴ ริชาร์ด เทเลอร์. (2521). *ปิดล้อม.* แปลโดย วิศิษฐ์ วัจวิญญู. หน้า 19.

แดน ทำให้อินเดียได้ตัดสินใจช่วยเหลือกองทัพของบังกลาเทศอย่างจริงจัง รัฐบาลอินเดียภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีอินทรา กานธี (Indira Gandhi) ได้นำเรื่องของสงครามกลางเมืองในปากีสถานตะวันออกเสนอต่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และได้เรียกร้องรัฐบาลปากีสถานตะวันตกให้ยุติการปราบปรามชาวบังกลาเทศโดยการใช้กำลังรุนแรง อินเดียได้เสนอให้สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นพันธมิตรที่สำคัญของปากีสถานตะวันตกช่วยเหลือในการห้ามปรามไม่ให้ทำ ความรุนแรงต่อบังกลาเทศ และขอให้ปากีสถานตะวันตกยุติสงครามกลางเมืองในบังกลาเทศ

อินเดียเห็นว่าสงครามครั้งนี้เป็นการทำลายเสถียรภาพของเอเชียใต้ สหรัฐอเมริกาไม่สามารถทำตามข้อเสนอของอินเดียได้ทันที และสงวนท่าทีต่อสถานการณ์ในบังกลาเทศ ส่วนปากีสถานตะวันตกยังไม่ยอมยุติการปราบปรามชาวบังกลาเทศ เพราะสงครามกลางเมืองในบังกลาเทศเป็นเรื่องของการเมืองในปากีสถานตะวันตก อินเดียไม่มีสิทธิเข้าไปแทรกแซง

2. บทบาทของประเทมหาอำนาจ

2.1 บทบาทของสหรัฐอเมริกา

ในฐานะประเทศมหาอำนาจจากการเกิดสงครามกลางเมืองในบังกลาเทศซึ่งมีประชาชนเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก จากการสู้รบในสงครามกลางเมืองได้ขยายวงกว้างไปจนถึงชายแดนที่ติดกับอินเดีย สหรัฐอเมริกาจึงกลัวว่าจะกลายเป็นการลุกลามเป็นสงครามระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกาจึงต้องเข้ามาใกล้เคียง ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ได้ประกาศนโยบายในการสร้างสันติภาพในเอเชียใต้ แต่ในทางปฏิบัติสหรัฐอเมริกายังไม่สามารถทำตามข้อเรียกร้องของอินเดียในเรื่องต้องการให้สหรัฐอเมริกใช้อำนาจในการห้ามปากีสถานตะวันตกที่ใช้กำลังรุนแรงในการปราบปรามการประท้วงของบังกลาเทศได้อย่างเด็ดขาด เนื่องจากมีสาเหตุที่ทำให้สหรัฐอเมริกาไม่กล้าใช้กำลังรุนแรงกับปากีสถานตะวันตกดังนี้

ประการแรกคือ สหรัฐอเมริกาไม่ต้องการเสียอิทธิพลในเอเชียใต้ เพราะปากีสถานตะวันตกเป็นประเทศพันธมิตรที่สำคัญของสหรัฐอเมริกา จากการที่มีการตกลงในการร่วมมือกันทางทหารในค.ศ. 1954 ทำให้สหรัฐอเมริกาดำเนินการอาศัยปากีสถานตะวันตกในการช่วยขยายอิทธิพลในเอเชียใต้ ประกอบกับประธานาธิบดีเยห์ยา ชานของปากีสถานตะวันตกเป็นตัวกลางคนสำคัญที่ช่วยให้สหรัฐอเมริกได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนหลังจากที่ต้องยุติในช่วงสงครามเย็น สหรัฐอเมริกายังกลัวอิทธิพลของโซเวียตที่จะเข้าไปแทรกแซงในสงครามครั้งนี้ จึงต้องพยายามรักษาพันธมิตรด้านปากีสถานตะวันตกไว้

ประการที่สองคือ สหรัฐอเมริกากลัวว่าปากีสถานตะวันตกจะไปขอความช่วยเหลือจากจีน เพราะปากีสถานตะวันตกมีความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีกับจีน เห็นได้จากรัฐบาลจีนได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและการทหารกับปากีสถานตะวันตก เมื่อจีนซึ่งเป็นประเทศ

มหาอำนาจของเอเชียเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยอาจจะเป็นชนวนให้สงครามยืดเยื้อจนกลายเป็นสงครามระหว่างประเทศ

สหรัฐอเมริกาพยายามประนีประนอมกับอินเดียโดยได้ออกคำสั่งระงับการขายอาวุธให้แก่ปากีสถานตะวันตก แต่การกระทำของสหรัฐอเมริกาไม่ได้ทำให้อินเดียพอใจ เพราะการลดการช่วยเหลือทางการทหารไม่ได้ทำให้แสนยานุภาพทางกองทัพของปากีสถานตะวันตกลดลง

สหรัฐอเมริกาพยายามใช้อิทธิพลบีบบังคับปากีสถานตะวันตกให้ผ่อนปรนต่อบังกลาเทศในบางเรื่อง เช่น ได้ขอให้ปากีสถานตะวันตกยุติการใช้กำลังทหารที่รุนแรงในการปราบปรามชาวบังกลาเทศ ขอให้รัฐบาลปากีสถานตะวันตกยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของบังกลาเทศและพรรคกัสนีบาตอะวามี ในเรื่องการไวชีวิตแก่เชค มุจิบูร์ ราห์มาน ซึ่งถูกคุมขังในปากีสถานตะวันตก และขอให้แก้ปัญหาคความขัดแย้งระหว่างกันด้วยสันติ โดยใช้วิธีการทางการเมืองแทนการใช้กำลังทางทหาร แต่ความพยายามของสหรัฐอเมริกา หลายฝ่ายเห็นว่าอ่อนเกินไปและไม่ได้รับการตอบสนองเท่าที่ควร ปากีสถานตะวันตกได้ทำตามข้อเสนอเพียงเรื่องการไวชีวิตเชค มุจิบูร์ ราห์มานเท่านั้น แต่ภายในฝ่ายบริหารดูเหมือนว่าสหรัฐอเมริกายังคงดำเนินนโยบายที่ขัดแย้งกับความพยายามสร้างสันติภาพ เพราะในทางปฏิบัติประธานาธิบดีนิกสันได้แสดงท่าทีเข้าข้างฝ่ายปากีสถานตะวันตกโดยไม่ได้ใช้อิทธิพลทางการเมืองบีบบังคับปากีสถานตะวันตกโดยตรงทั้งๆ ที่อยู่ในฐานะที่สหรัฐอเมริกาคouldทำได้¹

นโยบายในครั้งนี้ได้สร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนชาวสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมากจึงนำไปสู่การที่ประชาชนชาวสหรัฐอเมริกาและประชาชนชาวบังกลาเทศที่อาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกาได้รวมตัวกันประท้วง เพื่อต่อต้านรัฐบาลไม่ให้เข้าไปช่วยเหลือปากีสถานตะวันตกในการทำสงครามกับบังกลาเทศ

หนังสือพิมพ์นิวยอร์ก ไทม์ของสหรัฐอเมริกาฉบับวันที่ 19 สิงหาคม ค.ศ.1971 ได้บรรยายเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของผู้ลี้ภัยชาวบังกลาเทศที่อพยพเข้าไปอยู่ในค่ายลี้ภัยที่อินเดียว่า

ในหมู่บ้านของอินเดียผู้อพยพอยู่กันอย่างคับแค้น มีผู้อพยพอาศัยอยู่ทุกตารางนิ้วของพื้นแผ่นดิน จะเต็มไปด้วยร่างของผู้พลพที่ต้องการหาที่กำบังจากแสงแดดอันแผดเผาหรือจากฝนที่สาครกระหน่ำลงมา ผู้อพยพหลังไหลกันมาประคูดสายธารไหลตามถนนไม่สามารถหาที่พักพิงได้แม้สักแห่งเดียว คนในหมู่บ้านของอินเดียได้แบ่งอาหารซึ่งตัวเองมีอยู่เพียงเล็กน้อยให้แก่ผู้ลี้ภัยที่มาใหม่ผู้เต็มไปด้วยความตื่นตระหนกและหิวโหย เนื่องจากผู้อพยพชาวบังกลาเทศมีจำนวนมากมายประมาณ 10 ล้านคนจึงไม่มีที่พักพิงเพียงพอจึงต้องอาศัยที่ระบายน้ำเป็นที่นอนโดยมีผ้าพลาสติกกันฝนไว้ด้านบน ชาย หญิง และเด็กเป็นพันๆ คนรอเรียงคิวภายใต้แสงแดดอันร้อนรนด้วยความอดทน เพื่อจะได้รับ

¹ วิมลวรรณ ภัทโรดม. (2532). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา* (ค.ศ.1947-ค.ศ.1980). หน้า 141-142.

อาหารส่วนแบ่งซึ่งก็เป็นเพียงหยิบมือหนึ่งของข้าวสาลีและถั่วเท่านั้น การรับประทานอาหารจำนวนน้อยมากนี้สามารถ ทำให้เป็นโรคขาดอาหารและโรคตับหรือโรคอื่นๆ นอกไปจากอหิวาตกโรค โรคปอดบวม โรคหลอดลมอักเสบซึ่งระบาดหนักอยู่ในหมู่ผู้อพยพอยู่แล้ว ...¹

แสดงให้เห็นถึงความยากลำบากของผู้อพยพชาวบังกลาเทศที่เข้ามาในอินเดีย ผู้อพยพต้องประสบกับปัญหาหลายด้านในค่ายผู้อพยพ เช่น ปัญหาการขาดแคลนอาหาร ปัญหาที่อยู่อาศัยที่มีไม่เพียงพอกับผู้อพยพจำนวนประมาณ 10 ล้านคนจนต้องอาศัยที่ระบายน้ำเป็นที่นอน ปัญหาทางด้านสาธารณสุขโรคและปัญหาด้านการติดโรคระบาด เป็นต้น การดูแลผู้อพยพในครั้งนี้นี้จึงเป็นปัญหาที่หนักสำหรับรัฐบาลอินเดียในการต้องรับผิดชอบ

ส่วนในบังกลาเทศได้เกิดการสังหารหมู่ประชาชนเป็นจำนวนมาก มีการจับผู้หญิงไปข่มขืน จับพวกนักศึกษา ทนายความไปฆ่าโดยทหารปากีสถานตะวันตก แสดงให้เห็นถึงความโหดร้ายของวิกฤติการณ์ในครั้งนี้

ทางด้านอินเดียภายใต้การนำของนางอินทิดา คานธี นายกรัฐมนตรีได้ใช้ความพยายามทางการทูตโน้มน้าวใจของสหรัฐอเมริกาให้ปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของอินเดียเป็นครั้งสุดท้าย โดยการเดินทางไปสหรัฐอเมริกาเพื่อพบกับประธานาธิบดีนิกสันในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1971 เพื่อเจรจาปัญหาบังกลาเทศ แต่ประสบความล้มเหลว เนื่องจากสหรัฐอเมริกาปฏิเสธที่จะใช้อิทธิพลบีบบังคับประธานาธิบดีเยห์ยา ชาน แห่งปากีสถานตะวันตกให้ยอมให้อเอกราชแก่บังกลาเทศ ตามที่นางอินทิดา คานธีเรียกร้อง แม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะยอมรับว่าการให้อิสระภาพแก่บังกลาเทศเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ก็เห็นว่าการให้อเอกราชยังไม่ควรเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเกินไป²

2.2 บทบาทของจีน

จีนได้เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐอเมริกา หลังจากที่ได้ยุติความสัมพันธ์ทางการทูตกันตั้งแต่สมัยสงครามเย็น โดยนายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล (Zhou Enlai) ของประเทศจีนได้เชิญประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน แห่งสหรัฐอเมริกาให้เดินทางเยือนจีนอย่างเป็นทางการ แสดงให้เห็นถึงความพยายามของทั้งสองประเทศ ในการพัฒนาความสัมพันธ์ทางการทูต แต่เบื้องหลังการที่จีนและสหรัฐอเมริกาสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกลับกันได้ เนื่องจากการช่วยเหลือจากประธานาธิบดีเยห์ยา ชาน แห่งปากีสถาน การที่จีนและสหรัฐอเมริกาหันมาสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้จีนได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางทหารแก่ปากีสถานตะวันตกเพิ่มขึ้น เพื่อตอบแทนปากีสถาน ทำให้อินเดียกลัวว่าถ้าปากีสถานตะวัน

¹ ริชาร์ด เทอเลอร์. (2521). *เล่มเดิม*. หน้า 140-141.

² วิมลวรรณ กัทโรคม. (2532). *เล่มเดิม*. หน้า 143.

ตกได้รับความช่วยเหลือทางทหารจากจีนและสหรัฐอเมริกา อินเดียคงไม่สามารถสู้กองทัพปากีสถานตะวันตกได้

2.3 บทบาทของโซเวียต

การที่สหรัฐอเมริกาและจีนได้เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน โดยได้รับความช่วยเหลือจากปากีสถานตะวันตก ทำให้อินเดียกลัวว่าสหรัฐอเมริกาและจีนจะช่วยเหลือปากีสถานตะวันตกในสงครามบังกลาเทศ อินเดียจึงหันไปขอความร่วมมือกับโซเวียต อินเดียและโซเวียตได้ลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือระหว่างกัน (The Treaty of Peace Friendship and Co-operation) หรือสนธิสัญญาอินโด-โซเวียต เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1971¹ การลงนามในครั้งนี้เป็นความพยายามของอินเดียที่จะตอบโต้ความเคลื่อนไหวทางการทูตด้านสหรัฐอเมริกากับจีน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่อินเดียทั้งด้านการทหารและการเมืองระหว่างประเทศในส่วนที่เกี่ยวกับสงครามบังกลาเทศ

การลงนามในสนธิสัญญาอินโด-โซเวียตฉบับนี้จะทำให้อินเดียได้ประโยชน์สามประการ² ประการแรกคือ เป็นเครื่องค้ำประกันความมั่นคงให้แก่อินเดียในระยะยาว โดยเป็นเครื่องค้ำประกันว่าโซเวียตจะช่วยเหลืออินเดียอย่างแน่นอน ในกรณีที่อินเดียต้องทำสงครามกับปากีสถานตะวันตกในเรื่องของการเรียกร้องเอกราชของบังกลาเทศ ถ้าปัญหามังกลาเทศต้องเข้าไปถึงเวทีการเมืองระหว่างประเทศในองค์การสหประชาชาติ โซเวียตก็ต้องเข้าข้างอินเดีย ในเวทีองค์การสหประชาชาติเรื่องการใช้อิทธิพลยับยั้ง (Veto Right) ซึ่งโซเวียตมีสิทธิในคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ

ประการที่สองคือ เป็นการสร้างความสมดุลทางอำนาจขึ้นมาในเอเชียใต้ โดยมีอินเดียและโซเวียตทำหน้าที่ถ่วงดุลอำนาจของสหรัฐอเมริกา จีนและปากีสถานตะวันตก ทำให้โครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชียใต้ต้องเปลี่ยนแปลงไป เพราะจากเมื่อก่อนที่มีขั้วอำนาจเดียวคือสหรัฐอเมริกา จีนและปากีสถานตะวันตก แต่ตอนนี้มีอินเดียและโซเวียตเป็นอีกขั้วอำนาจที่มีอิทธิพลในภูมิภาคนี้

ประการที่สามคือ การลงนามในสนธิสัญญาอินโด-โซเวียตในครั้งนี้สร้างความมั่นใจให้แก่อินเดียว่าอินเดียจะได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารจากโซเวียตมากขึ้น อินเดียต้องการลดการพึ่งพิงทางด้านเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกา จากการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตของสหรัฐอเมริกากับจีน ทำให้อินเดียเชื่อว่าความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้าของตนกับสหรัฐอเมริกาอาจลดลงตามไปด้วย

¹ Richard Sisson & Leo E. Rose. (1990). *op.cit.* p.230.

² วิมลวรรณ ภักโรตม. (2532). *เล่มเดิม*. หน้า 135-136.

ก่อนการลงนามในสนธิสัญญาอินโด-โซเวียต ในวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ.1971 อินเดียยังไม่ต้องการให้แยกบังกลาเทศเป็นเอกราช แต่ผลของการลงนามในสนธิสัญญาอินโด-โซเวียตทำให้อินเดียแสดงถึงจุดยืนในการแก้ปัญหาบังกลาเทศอย่างชัดเจนคือ อินเดียต้องการให้อเอกราชกับบังกลาเทศให้เร็วที่สุด แม้ว่าจะต้องทำสงคราม และให้ปากีสถานตะวันตกและบังกลาเทศรับผู้อพยพชาวบังกลาเทศจำนวน 10 ล้านคนกลับคืนไป¹

แม้ว่าโซเวียตจะลงนามในสนธิสัญญาอินโด-โซเวียตกับอินเดีย แต่โซเวียตยังพยายามรักษาท่าทีในการเป็นพันธมิตรกับปากีสถานตะวันตก โดยยังมีการให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ แต่โซเวียตเพิ่งเปลี่ยนท่าทีในช่วงเดือนพฤศจิกายนค.ศ.1971 เพราะเห็นว่าการสู้รบลุกลามไปมาก ถ้าปล่อยให้การสู้รบยืดเยื้อกว่านี้จะทำให้ประชาชนเสียชีวิตจำนวนมาก จึงต้องมีการทำสงครามเพื่อให้เอกราชกับบังกลาเทศอย่างรวดเร็วที่สุด

3. ผลของสงครามกลางเมือง

3.1 สงครามบังกลาเทศ

3.1.1 สาเหตุของสงคราม

สาเหตุของการเกิดสงครามบังกลาเทศ มี 3 ประการ

ประการแรกคือ ความรุนแรงของการสู้รบในสงครามกลางเมืองในปากีสถานตะวันออก ทำให้ประชากรชาวบังกลาเทศต้องอพยพหนีภัยสงครามเข้าไปในอินเดีย รวมทั้งหมด ตั้งแต่ 26 มีนาคม- 3 ธันวาคม ค.ศ.1971 ในระยะเวลา 9 เดือน² เป็นจำนวนถึงประมาณ 10 ล้านคน จนทำให้อินเดียต้องเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือชาวบังกลาเทศในการทำสงครามครั้งนี้ เพราะการอพยพของชาวบังกลาเทศสร้างภาระแก่รัฐบาลอินเดียในการใช้งบประมาณของประเทศที่ต้องเลี้ยงดูผู้ลี้ภัย³ อินเดียต้องการหาทางผลักดันผู้อพยพชาวบังกลาเทศที่หนีภัยสงครามได้เข้าไปพักพิงอยู่ในอินเดียทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองจนอินเดียไม่อาจทนแบกรับภาระต่อไปได้

ประการที่สองคือ เพื่อความมั่นคงของประเทศ เพราะการสู้รบของสงครามกลางเมืองเกิดขึ้นที่ชายแดนระหว่างปากีสถานตะวันออกกับอินเดีย บริเวณรัฐตรีปุระ มณีปุระและเบงกอลตะวันตก รัฐบาลอินเดียกลัวว่า สงครามจะขยายตัวเข้าไปในเขตแดนอินเดีย เพราะอินเดียมีอาณาเขตติดต่อกับทั้ง 2 ด้าน ทั้งด้านปากีสถานตะวันตกและบังกลาเทศ และกลายเป็นปัญหากระทบความมั่นคงต่อเสถียรภาพของประเทศ

¹ วิมลวรรณ ภัทโรดม. (2532). เล่มเดิม. หน้า 137.

² Golam Mawla Choudhury. (1988). *Pakistan : Transition from Military to Civilian Rule*. p.9.

³ Shri Swaran Singh & Shirs Sen. (1984). *op.cit.* p.6.

ประการที่สามคือ เพื่อการเป็นประเทศมหาอำนาจในเอเชียใต้ เนื่องจากอินเดียและปากีสถานเป็นศัตรูเก่ากันตั้งแต่การสู้รบในการแบ่งแยกอินเดียในค.ศ.1947 และจากสงครามแคชเมียร์ซึ่งเกิดกรณีพิพาทกันในการแย่งชิงดินแดนรัฐแคชเมียร์ เนื่องจากรัฐแคชเมียร์เป็นรัฐที่มีความสำคัญทางภูมิศาสตร์ซึ่งติดกับจีนและโซเวียต และเป็นรัฐที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติมากมาย จึงเป็นที่ต้องการของอินเดียและปากีสถาน อินเดียจึงถือว่าเป็นคู่แข่งทางการเมืองกับปากีสถาน เมื่อเกิดปัญหาความไม่สงบในปากีสถาน อินเดียจึงต้องการช่วยชาวบังกลาเทศให้แยกตัวออกจากปากีสถานตะวันตก เพราะการแยกตัวของชาวบังกลาเทศ ทำให้ประเทศปากีสถานต้องเสียดินแดนที่เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญคือ รัฐเบงกอลตะวันออก เมื่อปากีสถานหมดอิทธิพลในรัฐเบงกอลตะวันออก จึงเป็นโอกาสที่ดีของอินเดียในการที่จะขยายอิทธิพลในเอเชียใต้ และเป็นการลดขนาดการขยายอำนาจของปากีสถานในเอเชียใต้ได้อีกด้วย

ประการสุดท้ายคือ เพื่อสิทธิมนุษยชนเพราะชาวบังกลาเทศถูกกองทัพปากีสถานตะวันตกปราบปรามอย่างรุนแรง อินเดียจึงต้องเข้ามาช่วยเหลือ

อินเดียจึงต้องทำให้สงครามกลางเมืองในบังกลาเทศให้กลายเป็นปัญหาระหว่างประเทศ เพื่อเรียกร้องให้องค์การสหประชาชาติเข้ามาช่วยเหลือ ทำให้สงครามยุติลงอย่างรวดเร็ว ไม่ให้อินเดียต้องแบกรับภาระแต่เพียงผู้เดียว ในตอนแรกอินเดียเพียงแต่ต้องการให้สงครามกลางเมืองในบังกลาเทศยุติอย่างรวดเร็ว และต้องการให้ปากีสถานทั้งสองส่วนหาทางแก้ไขโดยสันติวิธีเท่านั้น อินเดียยังไม่ได้ต้องการที่จะสนับสนุนให้บังกลาเทศแยกตัวเป็นเอกราช เนื่องจากอินเดียกลัวว่าการประกาศเอกราชของบังกลาเทศจะเป็นตัวอย่างที่ทำให้ชาวเบงกาลีในอินเดียกระทำตาม¹

3.1.2. การสู้รบในสงครามบังกลาเทศ

สงครามบังกลาเทศหรือสงคราม 14 วัน เป็นสงครามการต่อสู้ระหว่างอินเดียกับปากีสถานตะวันตก ซึ่งนำไปสู่การสถาปนาประเทศบังกลาเทศของชาวปากีสถานตะวันออก โดยเป็นการต่อสู้ระหว่างรัฐบาลปากีสถานตะวันตกกับรัฐบาลอินเดียซึ่งถือว่าเป็นฝ่ายที่คอยช่วยเหลือบังกลาเทศ สงครามเริ่มเกิดขึ้นในตอนกลางคืนของวันที่ 3 ธันวาคม ค.ศ.1971 เนื่องจากปากีสถานตะวันตกได้เปิดฉากทำสงครามกับอินเดีย โดยการส่งฝูงบินเพื่อเข้าโจมตีสนามบิน 3 แห่งในอินเดียด้านตะวันตก ฝ่ายอินเดียจึงได้ตอบโต้ด้วยการเคลื่อนกองทัพเข้าบังกลาเทศ เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือขบวนการชาตินิยมบังกลาเทศในการทำสงครามกู้เอกราชเพื่อสถาปนาประเทศบังกลาเทศ

กองทัพอินเดียประกอบด้วยกองทหารขนาดใหญ่ที่มีแสนยานุภาพสูง โดยแบ่งเป็นกองทหารหน่วยรบที่มีความสามารถเชี่ยวชาญในการใช้อาวุธในการรบบนภูเขาและที่ราบจำนวน 10 กองพล กองพลทหารขนาดใหญ่ 6 กองพล กองทหารร่มชูชีพ 2 กองพล และกอง

¹ ริมลารรณ กัทโรดม. (2532). *เล่มเดิม*. หน้า 129.

ทหารราบไว้สำหรับเป็นกองกำลังสำรองต่อสู้กับปากีสถานตะวันตกอีก 12 กองพลและรถถังเป็นจำนวนมากซึ่งได้รับความช่วยเหลือด้านอาวุธจากโซเวียต ทางด้านกองทัพอากาศของอินเดียมีฝูงบินทิ้งระเบิดที่มีประสิทธิภาพสูง เครื่องบินประจัญบานความเร็วสูงและติดอาวุธพร้อม 8 ลำ เครื่องบินรุ่น F-56S พร้อมด้วยเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์สำหรับขนส่ง และเรือรบพร้อมติดขีปนาวุธซึ่งเป็นรุ่นที่ผลิตในโซเวียต ส่วนฝ่ายปากีสถานตะวันตกมีกองทหารขนาดใหญ่ โดยแบ่งเป็นกองทหารสรรพาวุธ กองทหารราบและรถถังโดยได้รับความช่วยเหลือทางด้านอาวุธจากสหรัฐอเมริกา ทางด้านกองทัพอากาศมีฝูงบินทิ้งระเบิด เครื่องบินประจัญบานความเร็วสูงรุ่น F-86S และเครื่องบินที่ประกอบในจีนรุ่น MIG-19S เครื่องเฮลิคอปเตอร์สำหรับขนส่ง และเรือดำน้ำอีก 4 ลำ¹

นอกจากมีการต่อสู้กันทางบกของกองทหารปากีสถานตะวันตกกับอินเดียซึ่งต่อสู้กันบริเวณพรมแดนที่ติดต่อกันในรัฐปัญจาบ ทหารอินเดียได้รุกกองทัพขึ้นมาจนสามารถยึดครองเมืองชากการา (Shakargarh) ซึ่งอยู่ทางเหนือและเมืองเซคราห์ (Sehja) ซึ่งอยู่ตอนกลางของรัฐปัญจาบไว้ได้ นอกจากนั้นมีการต่อสู้กันตามเมืองต่างๆ คือ ราชสถาน (Rajasthan) และรัฐแคชเมียร์ ทำให้อินเดียสามารถใช้กองกำลังทหารที่มีแสนยานุภาพสูงยึดครองพื้นที่ส่วนใหญ่ได้ และในการต่อสู้ที่รัฐแคชเมียร์ทหารอินเดียเสียชีวิต จำนวน 440 คนและเรือรบถูกทำลาย 17 ลำ ส่วนทหารปากีสถานตะวันตกเสียชีวิต จำนวน 1,350 คนและเรือรบถูกทำลาย 36 ลำ² นอกจากนั้นยังเกิดการต่อสู้ทางอากาศโดยเครื่องบินอินเดียได้โจมตีสนามบินของปากีสถานตะวันตกบริเวณเมืองสำคัญๆ การสู้รบได้ลุกลามไปจนถึงการต่อสู้ทางทะเล กองทัพเรืออินเดียได้ปิดล้อมท่าเรือปากีสถาน เพื่อปิดกั้นไม่ให้เรือของปากีสถานตะวันตกได้ออกมาจากฐานทัพ และเป็นการปิดกั้นเรือจากชาติพันธมิตรของปากีสถานตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและจีนจะได้ไม่สามารถเข้ามาช่วยเหลือทางทหารแก่ปากีสถานตะวันตกได้

สงครามกลางเมืองในบังกลาเทศจึงได้กลายเป็นสงครามระหว่างประเทศอย่างเต็มรูปแบบโดยบังกลาเทศได้รับความช่วยเหลือจากอินเดีย ในวันที่ 6 ธันวาคม ค.ศ.1971 อินเดียได้ประกาศรับรองแก่รัฐบาลเฉพาะกาลของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยบังกลาเทศที่ลี้ภัยในอินเดีย นายซาเยด นายูล อิสลาม (Sayed Nayul Islam) เป็นประธานาธิบดีและนายตายู ดิน อาเหม็ด (Taudin Armed) เป็นนายกรัฐมนตรี โดยทั้งสองคนเคยเป็นสมาชิกในพรรคสันนิบาตอะวามี³ การกระทำของอินเดียในครั้งนี้ทำให้ปากีสถานตะวันตกไม่พอใจมากจึงได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับอินเดีย

¹ Robert Jackson. (1978). *op.cit.* p.106.

² *Ibid.* p. 119.

³ *Ibid.* p. 136.

สหรัฐอเมริกาจึงตัดสินใจเข้าไปแทรกแซงในสงครามบังคลาเทศโดยตรง จากการต่อสู้ทางทะเลโดยส่งให้กองทัพเรือสหรัฐอเมริกาเคลื่อนย้ายเรือเอนเทอร์ไพรส์ (Enterprise) ซึ่งเป็นเรือบรรทุกที่ทันสมัยมีอาวุธนิวเคลียร์ เพื่อไปปิดล้อมอ่าวเบงกอลและแสดงแสนยานุภาพแก่อินเดีย ในวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ.1971¹ และเป็นการเตรียมพร้อมเมื่อต้องปะทะกับโซเวียตโดยตรง วันที่ 14 ธันวาคม ค.ศ.1971 เรือเอนเทอร์ไพรส์เดินทางไปถึงอ่าวเบงกอล

การส่งเรือรบเอนเทอร์ไพรส์เข้าไปในอ่าวเบงกอลของสหรัฐอเมริกา ทำให้อินเดียไม่พอใจมากโดยนางอินทรีรา คานธีผู้นำอินเดียได้ส่งจดหมายแสดงถึงความเสียใจที่สหรัฐอเมริกาได้ส่งเรือรบเข้ามาในครั้งนี้ต่อประธานาธิบดีนิกสัน แต่ไม่ได้ทำให้สหรัฐอเมริกาเปลี่ยนใจ อินเดียต้องหันมาใช้ในการส่งกำลังทหารเข้าไปในบังคลาเทศอย่างเต็มที่

ในวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ.1971 กองทหารอินเดียสามารถเข้ายึดบังคลาเทศได้สำเร็จ โดยสามารถขับไล่กองทัพปากีสถานตะวันตกให้แตกและถอยร่นไปทางเหนือ กองทหารอินเดียประมาณ 90,000 คน สามารถยึดเมืองชากาซึ่งเป็นเมืองหลวงของบังคลาเทศได้จากการยึดครองของกองทหารของปากีสถานตะวันตก หลังจากการทำการต่อสู้ของปากีสถานตะวันตกทำให้แม่ทัพประจำของปากีสถานตะวันตกที่ประจำอยู่ที่ชากาประกาศยอมแพ้ต่อกองทัพอินเดีย เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ.1971 ทั้งสองฝ่ายยอมปฏิบัติตามคำสั่งให้หยุดยิงของสหประชาชาติ

จากสงครามบังคลาเทศ ปากีสถานตะวันตกในฐานะผู้แพ้สงครามต้องยอมให้บังคลาเทศแยกตัวเป็นเอกราช ประธานาธิบดีเยห์ยา ชานในนามของผู้นำปากีสถานตะวันตกจึงลาออกจากตำแหน่ง เพื่อแสดงความรับผิดชอบและให้ซุลฟิการ์ อาลี บุคโตเป็นประธานาธิบดีแทน และปล่อยตัวเชค มูจิบูร์ ราห์มานผู้นำของชาวบังคลาเทศซึ่งถูกคุมขังในปากีสถานตะวันตกกลับสู่บังคลาเทศ แสดงถึงชัยชนะของชาวบังคลาเทศต่อสงครามในครั้งนี้

การที่อินเดียสามารถชนะในสงครามบังคลาเทศมีสาเหตุหลายประการดังนี้

ประการแรกคือ อินเดียมีภูมิประเทศที่ใกล้สมรภูมิการสู้รบในบังคลาเทศมากกว่าสหรัฐอเมริกา ถึงแม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะช่วยเหลือทางทหารแก่ปากีสถานตะวันตก แต่เนื่องจากการที่อินเดียมีความได้เปรียบทางสภาพภูมิศาสตร์ซึ่งอยู่ตรงกลางของการสู้รบระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก ทำให้อินเดียสามารถส่งกำลังทหารไปปราบปรามได้ทั้ง 2 ด้าน แต่สหรัฐอเมริกาซึ่งตั้งอยู่ในทวีปอเมริกาเหนือต้องใช้เวลาในการเคลื่อนย้ายกองทัพเข้ามาช่วยเหลือปากีสถานตะวันตก จนทำให้อินเดียสามารถใช้กำลังทหารยึดเมืองชากาซึ่งเป็นเมืองหลวงของบังคลาเทศจากการยึดครองของปากีสถานตะวันตกได้สำเร็จ

¹ Richard Sisson & Leo E. Rose. (1990). *op.cit.* p.263.

ประกอบกับสหรัฐอเมริกามีปัญหาการสู้รบในสงครามเวียดนาม เพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์จึงต้องใช้กำลังทหารและงบประมาณจำนวนมากในการตั้งกองกำลังรักษาความสงบที่เวียดนาม ทำให้ไม่สามารถขยายอำนาจในบังคลาเทศได้มากนัก

ประการที่สองคือ อินเดียเป็นประเทศมหาอำนาจในเอเชียใต้ เนื่องจากเป็นประเทศที่มีอาณาเขตกว้างขวางและมีพรมแดนติดกับประเทศต่าง ๆ มากมาย และจากการที่อินเดียมีการพัฒนาประเทศที่ทันสมัยในด้านการทหารและเศรษฐกิจที่มีบทบาทสำคัญประเทศหนึ่งของภูมิภาคเอเชียใต้ ประกอบกับการที่อินเดียได้รับความร่วมมือทางด้านการทูตระหว่างประเทศใกล้เคียงคือ โซเวียตในการทำสนธิสัญญาอินโด-โซเวียต อินเดียได้รับความช่วยเหลือด้านอาวุธและเทคโนโลยีทางการทหารจากโซเวียต จนทำให้สามารถเอาชนะปากีสถานตะวันตกได้

ประการที่สามคือ ถึงแม้ว่าจีนจะให้การช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและการทหารกับปากีสถานตะวันตก แต่จากการที่สถานการณ์ในประเทศจีนเพิ่งเปิดการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตกับต่างประเทศ หลังจากที่ยุติความสัมพันธ์ในช่วงสงครามเย็น ผลจากสงครามเย็นทำให้ภายในประเทศจีนเกิดเศรษฐกิจตกต่ำ จึงทำให้จีนไม่สามารถช่วยปากีสถานตะวันตกในการทำสงครามบังคลาเทศได้อย่างเต็มที่

4. ผลของสงครามบังคลาเทศ

อินเดียเป็นฝ่ายชนะสงคราม อินเดียสามารถจับเชลยศึกซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารปากีสถานได้จำนวน 94,000 คน ยึดดินแดนรัฐสินธุในปากีสถานได้กว่า 8,000 ตารางกิโลเมตร* และสามารถยึดดินแดนส่วนรัฐแคชเมียร์ที่เรียกว่า รานออฟคัตช์ (Rann of Kutch) ที่เสียให้ปากีสถานเมื่อค.ศ.1965¹ ปากีสถานสามารถยึดรัฐปัญจาบของอินเดียได้ 109 ตารางกิโลเมตรจากชัยชนะในสงครามของอินเดีย ทำให้ปากีสถานตะวันออกสามารถประกาศเอกราชบังคลาเทศได้สำเร็จเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ.1971

องค์การสหประชาชาติได้เรียกร้องให้ทั้งสองประเทศยุติความเป็นศัตรูต่อกัน และให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามอนุสัญญาเจนีวาปี ค.ศ.1949 ที่มีข้อกำหนดให้ป้องกันผู้บาดเจ็บ เชลยศึก และประชาชน รวมทั้งขอความช่วยเหลือจากประเทศต่าง ๆ ในการช่วยเหลือผู้ลี้ภัยทางการเมืองให้กลับสู่แผ่นดินเกิดอย่างปลอดภัย

* ดินฉบับมีหน่วยเป็นตารางไมล์ เพื่อความเข้าใจที่ง่ายจึงเปลี่ยนหน่วยเป็นตารางกิโลเมตร

¹ จุมพล เณยถ้อย. (2546). *ผลประโยชน์แห่งอินเดียและปากีสถานในกรณีพิพาทแคว้นภูมัมและแคชเมียร์จากอดีตถึงปัจจุบัน*. หน้า 57

ผลของสงครามบังคลาเทศยังทำให้สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงดังนี้

ประการแรกคือ จากการพ่ายแพ้ของทหารปากีสถานต่ออินเดีย จึงทำให้ปากีสถานเกิดความไม่พอใจสหรัฐอเมริกา ในการที่สหรัฐอเมริกาส่งกำลังทหารมาช่วยปากีสถานเข้าเกินไป อินเดียจึงสามารถยึดบังคลาเทศได้สำเร็จ และเห็นว่าสหรัฐอเมริกายังไม่ได้แสดงความจริงใจในการส่งอาวุธและทหารมาช่วยอย่างเต็มที่ จากการพ่ายแพ้ในสงครามบังคลาเทศในครั้งนี้จึงกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสหรัฐอเมริกากับปากีสถาน

ประการที่สองคือ สหรัฐอเมริกาเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะแสดงให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ล้มเหลว จากการต้องสู้รบกับอินเดียที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับปากีสถานซึ่งสหรัฐอเมริกาสันนิบาตสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง จึงได้เกิดความไม่พอใจของรัฐบาลอินเดียต่อสหรัฐอเมริกา ทำให้สหรัฐอเมริกาต้องสูญเสียด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ดีกับอินเดีย

ประการที่สามคือ โซเวียตกลายเป็นประเทศที่มีอิทธิพลในเอเชียใต้ โซเวียตเป็นประเทศมหาอำนาจที่สำคัญของโลกและเป็นคู่แข่งทางการเมืองของสหรัฐอเมริกา จากชัยชนะของอินเดียในสงครามบังคลาเทศซึ่งโซเวียตให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง ทำให้โซเวียตสามารถขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคเอเชียใต้ได้มากขึ้น เพราะโซเวียตเป็นพันธมิตรกับอินเดีย โซเวียตยังสามารถสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในเอเชียใต้ได้อีกด้วย

4.1 การทำข้อตกลงระหว่างอินเดียกับปากีสถาน

อินเดียและปากีสถานได้ทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาบังคลาเทศในวันที่ 28 มิถุนายน - 3 กรกฎาคม ค.ศ. 1972 ที่เมืองสิมลา ฝ่ายอินเดียมีนายมีดี.พี.ชาร์ (Mr.D.P.Dhar) ประธานกรรมการกำหนดนโยบายกระทรวงการต่างประเทศอินเดียเป็นหัวหน้าคณะ ส่วนปากีสถานมีนายอาซิช อาห์เหม็ด (Mr.Aziz Ahmed) ปลัดกระทรวงการต่างประเทศเป็นหัวหน้าคณะ ในเรื่องต่อไปมีนี้

ประการแรกคือ อินเดียและปากีสถานจะยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอดีต ปัจจุบันและจะรักษามิตรภาพไม่ให้เกิดความขัดแย้งในอนาคต มีการปรับแนวหยุดยิงเป็นแนวควบคุมและถอนทหารออกจากเขตยึดครอง ส่วนในเรื่องของกรณีพิพาทรัฐเคชเมียร์จะยึดถือตามการแบ่งในค.ศ. 1971 ส่วนเรื่องปัญหาเชลยศึกจะมีการเจรจาในครั้งต่อไป

ประการที่สองคือ อินเดียและปากีสถานเป็นดินแดนแห่งสันติภาพและร่วมมือกันในการพัฒนาด้านทรัพยากรและพลังงานของตน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชากร มีการปรับปรุงด้านการติดต่อสื่อสารคมนาคมและการค้าระหว่างกันให้เหมือนเดิม หลังจากที่ต้องยุติในช่วงการเกิดสงครามบังคลาเทศ

¹ ทวี ทวีวร. (2522). ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ภายหลังการประกาศเอกราชจนถึงปัจจุบัน. หน้า 52.

อาณาเขตรัฐสิ้นรุ้งของปากีสถานมีเนื้อที่ประมาณ 8,000 ตารางกิโลเมตร ซึ่งอินเดียเป็นฝ่ายยึดครอง อินเดียจะถอนทหารออกและคืนให้ปากีสถาน ส่วนปากีสถานจะต้องถอนทหารออกจากบริเวณรัฐปัญจาบที่ยึดครองเนื้อที่ 109 ตารางกิโลเมตร และคืนให้แก่อินเดีย

ผลจากการทำข้อตกลงที่เมืองคิมลาในครั้งนี้ ทำให้อินเดียและปากีสถานเริ่มเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีต่อกัน แต่ปากีสถานยังไม่ยอมประกาศรับรองบังคลาเทศเป็นประเทศที่มีอำนาจอธิปไตย จีนซึ่งเป็นสมาชิกความมั่นคงขององค์การสหประชาชาติได้คัดค้านการเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติของปากีสถาน เมื่อมีประเทศในคณะสมาชิกความมั่นคงของสหประชาชาติไม่เห็นด้วย ทำให้ปัญหามังคลาเทศจึงต้องรอการประชุมในสมัยหน้า

4.2 ข้อตกลงเดลี (Delhi Accord)

ส่วนเรื่องเชลยศึกซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญ อินเดียและปากีสถานได้ลงนามร่วมกันในข้อตกลงเดลี ค.ศ.1973 มีดังนี้

เชลยศึกปากีสถานที่ถูกจับอยู่ในอินเดียจะถูกส่งตัวกลับปากีสถาน ยกเว้นนักโทษจำนวน 195 คน ในบังคลาเทศที่ต้องถูกลงโทษในฐานะอาชญากรสงคราม ชาวเบงกาลีในปากีสถานได้รับอนุญาตให้กลับไปบังคลาเทศได้ จากการแลกเปลี่ยนเชลยศึกในครั้งนี้ส่งผลให้มีการอพยพของประชาชน เพื่อกลับแผ่นดินเกิดของตนประมาณ 300,000 คน¹ การแลกเปลี่ยนเชลยศึกกันในครั้งนี้จึงเปรียบเสมือนสะพานก้าวแรกในการสร้างมิตรภาพของทั้ง 2 ประเทศ สำหรับปัญหาเรื่องนักโทษได้มีการเจรจาครั้งต่อมา นักโทษชาวปากีสถานจำนวน 195 คน จะไม่ได้รับการลงโทษและส่งกลับปากีสถาน เมื่อสามารถยุติปัญหาเรื่องเชลยศึกได้แล้ว ปากีสถานจึงประกาศรับรองบังคลาเทศในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1974 และบังคลาเทศได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติในปีเดียวกันนี้

ทางด้านสถานการณ์ในประเทศบังคลาเทศ หลังจากประกาศเอกราชในค.ศ.1971 บังคลาเทศได้สถาปนาประเทศเป็น“สาธารณรัฐอิสลามบังคลาเทศ” มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ชาวบังคลาเทศจึงมีความหวังในการที่จะสร้างชาติให้มั่นคงและเจริญก้าวหน้า แต่ความหวังไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ เนื่องจากปัจจัยดังนี้

ประการแรกคือ ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำภายในประเทศ จากการทำสงครามบังคลาเทศได้สร้างความเสียหายอย่างมาก อาคารบ้านเรือนและสิ่งสาธารณูปโภคถูกทำลาย ประชาชนไม่มีงานทำ เกิดการขาดแคลนอาหาร ทำให้รัฐบาลต้องเสียงบประมาณในการฟื้นฟูประเทศ ประกอบกับการเกิดพายุไซโคลนถล่มในปีค.ศ.1970 ทำให้พืชผลทางการเกษตรเสียหายไม่สามารถที่จะผลิตบริโภคภายในประเทศและส่งเป็นสินค้าออกได้เลย ส่งผลถึงสภาพการคลังภายในประเทศที่ตกต่ำ

¹ ศรีตระกูล เวลาคี. (2542). เสริมเติม. หน้า 90.

ประการที่สองคือ การที่ประชากรไม่มีคุณภาพ เนื่องจากในสมัยที่รวมอยู่กับปากีสถาน ชาวเบงกาลีในบังกลาเทศเป็นกลุ่มที่ขาดโอกาสทางสังคม โดยเฉพาะทางด้านการไม่ค่อยได้รับการศึกษาและจากการมีฐานะยากจน ประชากรส่วนมากจึงจบแค่ชั้นประถมซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ แต่ไม่ค่อยได้เรียนในระดับสูงขึ้นจนถึงระดับมหาวิทยาลัย เมื่อต้องแยกเป็นบังกลาเทศ ประชากรเหล่านี้ก็ต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศจึงไม่เชี่ยวชาญในด้านการพัฒนาประเทศ เพราะอาชีพที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนา เช่น วิศวกร หมอ ทนายความ นักธุรกิจ เป็นต้น ส่วนมากจะเป็นชาวปากีสถานตะวันตกที่ประกอบอาชีพนี้ ส่วนชาวเบงกาลีจะประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ บังกลาเทศจึงขาดแคลนบุคลากรที่มีความสามารถในการบริหารประเทศ

ประการที่สามคือ ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง แม้ว่าเชค มูจิบูร์ ราห์มานซึ่งเปรียบเสมือนบิดาของบังกลาเทศจะได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำสูงสุดของประเทศ เชค มูจิบูร์ ราห์มานต้องการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการประกอบกิจกรรมต่างๆ แต่เมื่อประเทศต้องประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ส่งผลให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจ มีการชุมนุมประท้วงและก่อการจลาจล ประกอบกับสภาพทางการเมืองที่ยังไม่มั่นคง เพราะเกิดการแตกแยกเป็นกลุ่มย่อยของนักการเมืองกลุ่มต่างๆ มีการคอร์รัปชันของข้าราชการและนักการเมือง เมื่อประเทศเกิดความวุ่นวายจึงต้องปกครองประเทศแบบเผด็จการโดยนำระบบสังคมนิยมมาใช้ มีการโอนกิจการของรัฐวิสาหกิจและเอกชนมาเป็นของรัฐบาล เพื่อจ่ายต่อการดูแล

การเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบเผด็จการของบังกลาเทศ ทำให้ประชาชนจำนวนมากเกิดความไม่พอใจในตัวเชค มูจิบูร์ ราห์มานและเห็นว่าไม่ทำตามคำพูดที่บอกว่า เมื่อตั้งประเทศแล้วจะปกครองประเทศตามหลักประชาธิปไตย ประกอบกับมีกลุ่มผู้นำทางทหารที่ต้องการยึดอำนาจการปกครองอยู่ก่อนแล้ว เมื่อเห็นจุดอ่อนว่าเชค มูจิบูร์ ราห์มานบริหารประเทศอย่างไม่มีประสิทธิภาพ จึงได้ร่วมกันทำรัฐประหารและสังหารเชค มูจิบูร์ ราห์มานในค.ศ.1975 แม้ว่าจะก่อตั้งประเทศได้แล้ว แต่บังกลาเทศยังต้องประสบปัญหาด้านการเมืองต่อไป

สรุป

ก่อนการก่อตั้งปากีสถาน ชาวมุสลิมในปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตกยังมีความร่วมมือกันดีภายใต้อุดมการณ์เดียวกันคือ ต้องการที่จะแยกทางตะวันตกและตะวันออกของอินเดียเพื่อก่อตั้งเป็นประเทศของชาวมุสลิม ปากีสถานเกิดขึ้นมาได้เนื่องจากทฤษฎีสองชนชาติของเซอร์ไซยิด อาหมัด ข่าน แนวคิดสองชนชาติซึ่งเห็นว่าชาวฮินดูและชาวมุสลิมมีความแตกต่างกันในเรื่องการนับถือศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมและสภาพสังคม แสดงให้เห็นว่าชาวฮินดูและชาวมุสลิมเป็นคนละกลุ่มกัน แม้ว่าจะอยู่ในประเทศเดียวกันก็ยากที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ จึงควรที่จะแยกประเทศเป็นของแต่ละกลุ่มชน แนวความคิดนี้ได้รับการสานต่อโดย

มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ผู้นำพรรคสันนิบาตมุสลิมซึ่งถือเป็นพรรคตัวแทนของชาวมุสลิม จนสามารถก่อตั้งประเทศปากีสถานได้สำเร็จ

แต่เมื่อปากีสถานได้เกิดขึ้นแล้ว ชาวปากีสถานตะวันออกและชาวปากีสถานตะวันตกซึ่งเคยอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดกลุ่มชนนิยมซึ่งเป็นแนวคิดที่แสดงว่า การมีศาสนาเดียวกันคือ ศาสนาอิสลาม จะทำให้มีความเชื่อ ประเพณีและสภาพความเป็นอยู่เหมือนกัน แนวคิดนี้ไม่สามารถแก้ไขความแตกต่างกันของปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตกซึ่งมีทั้งเรื่อง ภูมิศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของปากีสถานได้ เมื่อภายในประเทศมีความแตกต่างของกลุ่มชน 2 ภูมิภาค แนวความคิดกลุ่มชนนิยมจึงได้แปรเปลี่ยนเป็นแนวคิดภูมิภาคนิยม เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้กับภูมิภาคของตนเอง

ตั้งแต่ค.ศ.1966 เมื่อเชค มูจิบูร์ ราห์มานผู้นำพรรคสันนิบาตอะวามีซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่ถือเป็นตัวแทนของชาวปากีสถานตะวันออกได้เสนอแผนการ 6 ข้อ ต่อรัฐบาลกลาง แผนการ 6 ข้อ เป็นนโยบายที่ต้องการให้รัฐบาลของรัฐมีอำนาจในการปกครองตนเองได้มากขึ้น แต่รัฐบาลกลางไม่เห็นด้วย เพราะอาจทำให้ประเทศต้องแตกแยกได้ เมื่อกลุ่มชนทั้ง 2 ภูมิภาคต่างมีแนวคิดต่างกันจึงได้เกิดความขัดแย้งขึ้น เกิดการต่อสู้ระหว่างชาวปากีสถานตะวันออกกับชาวปากีสถานตะวันตก การต่อสู้ได้รุนแรงขึ้นจนเกิดเป็นสงครามบังกลาเทศและนำไปสู่การสถาปนาประเทศบังกลาเทศใน ค.ศ.1971

บทที่ 5

บทสรุป

ประเทศปากีสถานตั้งขึ้นจากอุดมการณ์ของทฤษฎีสองชนชาติเป็นแรงบันดาลใจในการรวบรวมชาวมุสลิมให้รวมใจกันเป็นหนึ่งเดียว โดยมีมุฮัมมัด อาลี จินนาห์ซึ่งเป็นผู้นำของพรรคสันนิบาตมุสลิมได้นำทฤษฎีสองชนชาติมาเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการแบ่งแยกประเทศ ทฤษฎีสองชนชาติได้ถูกเผยแพร่ไปในหมู่ชาวมุสลิม จึงทำให้ชาวมุสลิมเกิดความรู้สึกร่วมกันในการต้องการแยกดินแดนออกจากอินเดียใน

ชาวมุสลิมต้องการมีประเทศที่เป็นของชาวมุสลิมเองและนับถือศาสนาอิสลามเหมือนกัน เนื่องจากชาวมุสลิมถือว่าตนเองเป็นชนกลุ่มน้อยในอินเดียและไม่ได้รับความเป็นธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง จากการปกครองของชาวฮินดูซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ ชาวมุสลิมจึงเรียกร้องขอแบ่งแยกประเทศของชาวมุสลิมเองและก่อตั้งเป็นประเทศปากีสถาน

การที่สามารถรวบรวมชาวมุสลิมให้เป็นหนึ่งเดียวกันและก่อตั้งเป็นประเทศปากีสถานได้ เนื่องจากชาวมุสลิมเห็นความสำคัญของกลุ่มชนนิยมเป็นหลักซึ่งถือว่าชาติที่มีประชากรนับถือศาสนาอิสลามเหมือนกันจะสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้

หลังจากก่อตั้งปากีสถานใน ค.ศ.1947 และมีศาสนาอิสลามเป็นศูนย์รวมจิตใจ แต่ปากีสถานได้พบกับปัญหาของความหลากหลายของประชากรในปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตก ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มมีความแตกต่างกันในหลายด้านนำมาสู่การแสวงหาเป้าหมายที่ต่างกันจึงไม่สามารถไปด้วยกันได้ จนนำไปสู่การเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนใน 2 ภูมิภาค ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกมีหลายประการดังนี้

ประการแรกคือ จากสภาพภูมิศาสตร์ที่แยกออกเป็นสองส่วนคือ ปากีสถานตะวันตกและปากีสถานตะวันออก ซึ่งดินแดนทั้งสองแห่งนี้อยู่ห่างกันประมาณ 1,600 กิโลเมตร โดยมีประเทศอินเดียคั่นกลาง ทำให้ลำบากต่อการคมนาคมสื่อสารระหว่างกัน ปากีสถานตะวันตกประกอบด้วยดินแดนปัญจาบ ดินแดนบางส่วนของอัฟกานิสถาน แคชเมียร์ สินธุและบาลูจิสถานซึ่งมีอักษรชื่อย่อปรากฏอยู่ในคำว่า “ปากีสถาน” ส่วนปากีสถานตะวันออก ประกอบด้วยดินแดนเบงกอลตะวันออกซึ่งมีคนมุสลิมอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่จึงได้มารวมกับประเทศปากีสถาน

ถ้าพิจารณาจากการตั้งชื่อประเทศจะเห็นได้ว่าผู้นำพรรคสันนิบาตมุสลิมไม่ได้ให้ความสำคัญต่อรัฐเบงกอลตะวันออกซึ่งจะกลายเป็นปากีสถานตะวันออก เพราะไม่ปรากฏตัวอักษรย่อของดินแดนในปากีสถานตะวันออกเพื่อนำมาเป็นอักษรประกอบคำว่า “ปากีสถาน” ตัวอักษรที่มารวมกันเป็นชื่อของปากีสถานมาจากดินแดนในปากีสถานตะวันตก แสดงให้เห็นว่าผู้นำพรรคสันนิบาตมุสลิมไม่ได้ให้ความสำคัญกับปากีสถานตะวันออกเท่ากับปากีสถานตะวันตก

ประการที่สองคือ ด้านการเมืองจากการที่รัฐบาลกลางตั้งอยู่ทางปากีสถานตะวันตก โดยมีเมืองอิสลามาบัตเป็นเมืองหลวง การที่รัฐบาลกลางตั้งอยู่ทางปากีสถานตะวันตกจึงไม่ได้ให้โอกาสชาวปากีสถานตะวันออกได้มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศเท่าที่ควรทั้งทางด้านการเมือง การเข้ารับราชการและการทหาร ถึงแม้ว่าปากีสถานตะวันออกจะมีประชากรมากกว่าปากีสถานตะวันตก ทำให้ประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกเรียกร้องความยุติธรรมในการขอมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ จนทำให้รัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ.1962 กำหนดให้ปากีสถานมีเมืองหลวง 2 แห่งคือ ในปากีสถานตะวันตกมีเมืองอิสลามาบัตเป็นที่ตั้งของรัฐบาลกลาง และปากีสถานตะวันออกมีเมืองชากาเป็นที่ตั้งของรัฐบาลแห่งชาติ

ประการที่สามคือ ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ เนื่องจากทางปากีสถานตะวันตกมีพื้นที่มากแต่มีประชากรน้อย พื้นฐานทางเศรษฐกิจอยู่ที่อุตสาหกรรมและการค้าซึ่งพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ประชากรมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าทางปากีสถานตะวันออก แต่ปากีสถานตะวันออกมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจอยู่ที่เกษตรกรรมซึ่งต้องอาศัยสภาพทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดอย่างมาก และปรากฏว่าบริเวณปากีสถานตะวันออกต้องประสบกับภัยธรรมชาติอยู่เสมอทั้งน้ำท่วมและฝนแล้ง ทำให้ผลผลิตต่ำ ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าทางปากีสถานตะวันตกมาก

ประการที่สี่คือ ด้านสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในด้านการสาธารณสุข การสาธารณสุขโรค และการได้รับการศึกษา ประชากรปากีสถานตะวันตกมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าประชากรปากีสถานตะวันออก เพราะได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลมากกว่า

ประการที่ห้าคือ ด้านเชื้อชาติและภาษา ประชากรในปากีสถานตะวันตกส่วนใหญ่มีเชื้อสายอารยัน มีรูปร่างสูงใหญ่และผิวขาว ใช้ภาษาอูรดูเป็นภาษาหลัก ส่วนทางปากีสถานตะวันออกนั้น ประชากรส่วนใหญ่เป็นพวกดราวิเดียน มีรูปร่างเตี้ยและผิวดำ พูดภาษาเบงกาลีเป็นภาษาหลัก แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างและหลากหลายของประชากรในปากีสถาน ปากีสถานได้เกิดความขัดแย้งในเรื่องของการใช้ภาษาประจำชาติ เนื่องจากรัฐบาลกำหนดให้ภาษาอูรดูที่นิยมพูดกันในปากีสถานตะวันตกเป็นภาษาประจำชาติ จึงเกิดความไม่พอใจของประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกที่ต้องการให้ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติด้วย เพราะประชากรชาวปากีสถานตะวันออกมีมากกว่าประชากรปากีสถานตะวันตก ทำให้มีคนพูดภาษาเบงกาลีมากกว่า รัฐบาลจึงได้กำหนดให้ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติอีกภาษาหนึ่งใน ค.ศ.1956

การเรียกร้องสิทธิของชาวปากีสถานตะวันออกได้มีเรื่อยมาจนเมื่อถึง ค.ศ.1966 พรรคสันนิบาตอะวามีซึ่งถือเป็นพรรคการเมืองที่เป็นตัวแทนของชาวปากีสถานตะวันออกได้เสนอแผนการ 6 ข้อ เพื่อขอให้รัฐบาลแห่งรัฐมีอำนาจในการปกครองตนเองได้มากขึ้น โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจที่ต้องการให้แยกระบบเงินตราและแยกระบบการเก็บภาษีจากทางปากีสถานตะวันตก และเป็นการป้องกันการย้ายเงินทุนหมุนเวียนจากปากีสถานตะวันออกไปยังปากีสถานตะวันตก เพื่อนำเงินที่หามาได้ใช้พัฒนาภูมิภาคของตนเอง การเสนอแผนการ 6 ข้อ จึงถือเป็นจุดมุ่ง

หมายสูงสุดของชาวปากีสถานตะวันออก แต่รัฐบาลกลางไม่เห็นด้วย เพราะแผนการ 6 ข้อ อาจนำไปสู่การแบ่งแยกประเทศได้

ในช่วงแรกชาวปากีสถานตะวันออกยังไม่ได้ต้องการให้แยกประเทศ แต่ต้องการให้รัฐบาลกระทำตามแผนการ 6 ข้อ ความขัดแย้งได้เริ่มก่อตัวขึ้นหลังมีการเรียกร้องขอให้รัฐบาลกระทำตามแผนการ 6 ข้อ โดยเริ่มจากกลุ่มนักศึกษา นักวิชาการและขยายไปจนถึงประชาชนทั่วไป จนนำไปสู่การจลาจลที่ทำให้ประชาชนเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก

แม้ว่ารัฐบาลกลางจะพยายามแก้ปัญหาความขัดแย้ง แต่การแก้ปัญหาความขัดแย้งในปากีสถานจะต้องอาศัยความร่วมมือของทั้ง 3 กลุ่มอำนาจคือ พรรคสันนิบาตอะวามี พรรคสันนิบาตมุสลิมและกลุ่มผู้นำทางทหารแต่มีความขัดแย้งระหว่าง 3 กลุ่มอำนาจ ดังนั้นปากีสถานต้องประสบปัญหาความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง เกิดการรัฐประหารบ่อยครั้ง ส่งผลทำให้มีการเปลี่ยนผู้นำอยู่เสมอและผู้นำทางทหารได้มีบทบาทในการปกครองประเทศ เช่น ประธานาธิบดีอิสกันเดอร์ มีร์ซา ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่าน ประธานาธิบดียะห์ยา ข่าน จากความไม่มั่นคงทางการเมืองของประเทศจึงเป็นปัจจัยที่สร้างความลำบากในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก

ปัจจัยที่เป็นตัวเร่งการเรียกร้องการปกครองตนเองของชาวปากีสถานตะวันออกคือ การเสื่อมความนิยมของพรรคสันนิบาตมุสลิมในปากีสถานตะวันออกอันสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการดังนี้

ประการแรกคือ หลังจากได้รับเอกราชเพียงหนึ่งปี มุฮัมหมัด อาลี จินนาห์ซึ่งถือเป็นบิดาของประเทศได้เสียชีวิตใน ค.ศ.1948 เมื่อไม่มีมุฮัมหมัด อาลี จินนาห์จึงไม่มีทายาททางการเมือง พรรคสันนิบาตมุสลิมจึงเกิดการแตกแยกกันในพรรค

ประการที่สองคือ พรรคสันนิบาตมุสลิมไม่ได้เตรียมการว่าเมื่อปกครองปากีสถานแล้วจะต้องบริหารประเทศอย่างไร เพราะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการหาความร่วมมือจากประชาชนในการก่อตั้งประเทศ และสมาชิกพรรคสันนิบาตมุสลิมยังไม่มีประสบการณ์ในการบริหารประเทศ เพราะสมัยตอนที่รวมอยู่กับอินเดียตำแหน่งคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลกลางเป็นของพรรคองเกรสแห่งชาติอินเดีย

ประการที่สามคือ สมาชิกพรรคสันนิบาตมุสลิมมีถิ่นฐานเดิมอยู่อินเดีย เมื่อย้ายเข้าไปในปากีสถานจึงไม่ได้รับการยอมรับมากเท่ากับคนท้องถิ่นในปากีสถาน เพราะพูดภาษาต่างกัน เนื่องจากชาวมุสลิมจากอินเดียนิยมพูดภาษาอูรดูจึงพยายามผลักดันภาษาอูรดูให้เป็นภาษาประจำชาติ ทำให้ชาวปากีสถานท้องถิ่นคือ ชาวเบงกาลีที่พูดภาษาเบงกาลีในปากีสถานตะวันออกเกิดความไม่พอใจ

เมื่อพรรคสันนิบาตมุสลิมเริ่มเสื่อมความนิยมในปากีสถานตะวันออก จึงทำให้พรรคสันนิบาตอะวามีได้รับความนิยมมากขึ้นในปากีสถานตะวันออก เมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญใน ค.ศ.1970 พรรคสันนิบาตอะวามีภายใต้การนำของเชค มุจิบูร์ ราห์มาน เป็น

พรรคก็ได้รับคะแนนเสียงมากที่สุดของประเทศโดยได้รับเลือกตั้งได้ที่นั่งในส่วนของปาเกีสถานตะวันออกทั้งหมด และไม่ได้รับคะแนนเสียงในปาเกีสถานตะวันตกเลย ดังนั้นซุลฟีการ์ อาลี บุคโตผู้นำพรรคประชาชนซึ่งได้คะแนนเป็นอันดับที่สองจึงไม่ยอมให้เปิดการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ เพราะซุลฟีการ์ อาลี บุคโตไม่ต้องการให้เซค มูจิบูร์ ราห์มานใช้แผนการ 6 ข้อของพรรคสันนิบาตอะวามีในการร่างรัฐธรรมนูญ เนื่องจากซุลฟีการ์ อาลี บุคโตเห็นว่าเป็นหลักการแบ่งแยกประเทศ

การที่รัฐบาลไม่ยอมเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญตามกำหนด ทำให้ประชาชนปาเกีสถานตะวันออกไม่พอใจจนเกิดก่อการจลาจลและได้ลุกลามจนเกิดเป็นสงครามกลางเมืองในปาเกีสถานตะวันออก มีการสู้รบระหว่างทหารปาเกีสถานตะวันตกกับทหารปาเกีสถานตะวันออกนานถึง 9 เดือน รัฐบาลซึ่งเปรียบเหมือนตัวแทนของปาเกีสถานตะวันตกได้ส่งทหารเข้าปราบปรามชาวปาเกีสถานตะวันออก มีประชากรชาวปาเกีสถานตะวันออกล้มตายเป็นจำนวนมากและประชากรปาเกีสถานตะวันออกจำนวน 10 ล้านคน อพยพไปในอินเดีย สงครามกลางเมืองได้ทวีความรุนแรงขึ้น

ดังนั้นปาเกีสถานตะวันออกจึงไปขอความช่วยเหลือจากอินเดียและอินเดียส่งทหารมาช่วยปาเกีสถานตะวันออก การสู้รบได้ขยายตัวออกไปจนเกิดเป็นสงครามบังกลาเทศ ทหารปาเกีสถานตะวันตกไม่สามารถสู้กองทัพอินเดียได้ ผลของความขัดแย้งในครั้งนี้ทำให้ปาเกีสถานตะวันออกสามารถแยกตัวออกจากปาเกีสถานตะวันตกได้ใน ค.ศ.1971 และเกิดเป็นประเทศใหม่คือ “บังกลาเทศ” แสดงให้เห็นถึงชัยชนะของชาวเบงกาลีในการต่อสู้เพื่อเอกราช

จากการแยกตัวของชาวเบงกาลีในปาเกีสถานตะวันออกจนสถาปนาประเทศบังกลาเทศแสดงให้เห็นถึงการใช้ทฤษฎีสองชาติของเซอร์ ไฮยิด อาหมัด ข่าน ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากทฤษฎีสองชาติเป็นแรงบันดาลใจของชาวมุสลิมในการก่อตั้งประเทศสาธารณรัฐอิสลามปาเกีสถาน เพราะทฤษฎีสองชาติให้ความสำคัญของกลุ่มคนที่มีศาสนาเดียวกันคือ ศาสนาอิสลามมากกว่าเชื้อชาติ และเห็นว่าการมีศาสนาเดียวกัน ทำให้มีวัฒนธรรม ประเพณี และสภาพทางสังคมเดียวกันจะสามารถรวมกันเป็นชาติได้ แต่เมื่อนำมาใช้ในปาเกีสถานซึ่งเป็นประเทศที่เกิดจากความต้องการของชาวมุสลิม ทฤษฎีสองชาติไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างชาวปาเกีสถานตะวันตกกับชาวปาเกีสถานตะวันออกได้ เนื่องจากชาวปาเกีสถานตะวันออกเห็นตัวตนเป็นมุสลิมชาวเบงกอลซึ่งมีประเพณีและวัฒนธรรมแตกต่างจากชาวมุสลิมในปาเกีสถานตะวันตก และเห็นถึงความแตกต่างของเชื้อชาติมากกว่าการที่นับถือศาสนาอิสลามเหมือนกัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

จันทร์หา บวรณฤกษ์. (2521). *อิทธิพลวัฒนธรรมอิสลามในอินเดีย*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จันทงค์ ทองประเสริฐ. (2524). *ป่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย=Sources of India Tradition*. เล่ม 2 ภาค 5-6. กรุงเทพฯ : นิวไทยมิตร.

เขาวลี จงประเสริฐ. (2528). *ประวัติศาสตร์อินเดีย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน.

ดนัย ไชยโยธา. (2539). *นาวาสาสนา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ทวี ทวีวาร. (2522). *ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ภายหลังการประกาศเอกราชจนถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บรรพต วีระสัย. (2537). *การเมืองในกลุ่มประเทศเอเชียใต้*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ริชาร์ด เทเลอร์. (2521). *ปีศาจ*. แปลโดย วิศิษฐ์ วัชรวิญญู. กรุงเทพฯ : มุลนิธิโกมลคีมทอง.

วิภาวดี รังสิต, หม่อมเจ้า. (2539). *ตามเสด็จปากีสถาน*. กรุงเทพฯ : เลิฟ แอนด์ ลิฟเพรส.

วิมลวรรณ ภัทโรดม. (2532). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา(ค.ศ.1947-ค.ศ.1980)*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศาสนาของโลก. (2534). กรุงเทพฯ : สุริยบรรณ.

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. (2539ก). "สันนิบาตมุสลิมแห่งอินเดีย," ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : เอเชีย เล่ม 1 อักษร A-B*. หน้า 113. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

_____. (2539ข). "สันนิบาตมุสลิม," ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : เอเชีย เล่ม 1 อักษร A-B*. หน้า 118. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

_____. (2539ค). "สันนิบาตอะฮ์มาดี," ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : เอเชีย เล่ม 1 อักษร A-B*. หน้า 313-314. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

_____. (2539ง). "บังกลาเทศ," ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : เอเชีย เล่ม 2 อักษร C-D*. หน้า 519. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

สารบรรณโลกและเวินตรานานาชาติ ทวีปเอเชีย ตอน 1. (2525). กรุงเทพฯ : บางกอกบลู๊ต.

สาวิตรี เจริญพงศ์. (2545). *ภาวะอารยธรรมอินเดียตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงหลังได้รับเอกราช*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วารสาร

รสนิน ศิริยะพันธุ์. (2531, เมษายน). "ปากีสถาน," *เอเชียรายปี*. หน้า 217-218.

วิทยานิพนธ์

- จุมพล เฉลยถ้อย. (2548). *ผลประโยชน์แห่งอินเดียและปากีสถานในกรณีพิพาทควั่นมูมูและแคชเมียร์จากอดีตถึงปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ ร.ม. (การระหว่างประเทศและการทูต). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ฟ้าพิไล หงสตา. (2548). *ความขัดแย้งระหว่างชาวฮินดูกับมุสลิมที่นำไปสู่การก่อตั้งประเทศปากีสถาน ค.ศ. 1906-1947*. สารนิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เรือรบ เมืองมัน. (2543). *มหาดม คานธีกับการพยายามแก้ไขปัญหความขัดแย้งระหว่างฮินดูกับมุสลิม*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ศรีตระกูล เวลาคี. (2542). *บทบาทของสหประชาชาติในการแก้ไขปัญหความขัดแย้งระหว่างอินเดีย-ปากีสถาน : ศึกษากรณีปัญหจัมมู-แคชเมียร์ (พ.ศ. 490-2542)*. วิทยานิพนธ์ ร.ม. (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

หนังสือภาษาอังกฤษ

- Ali, Chaudhri Muhammad. (1967). *The Emergence of Pakistan*. New York : Columbia University Press.
- Ali, Tariq. (1970). *Pakistan : Military Rule, or People's power*. New York : William Morrow.
- Public Relations Department of Bangla Desh. (1986). *Why Bangla Desh ?*. Bangla Desh : Public Relations Department of Bangla Desh.
- Baxter, Craig. (1978). *Government and Politics in South Asia*. Boulder : Westview Press.
- Bertocci, peter. (1970). *Prelude to crisis Bengal and Bengal Studies in 1970*. Michigan : Michigan State University Press.
- Brown, Judith M. (1985). *Modern India : The Origins of An Asian Democracy*. New Delhi : Oxford University Press.

- Burki, Shahid Javed. (1991). *Pakistan : The Continuing Search for Nationhood*. Colorado : Westview Press.
- _____. (1986). *Pakistan : A Nation in the Making*. London : Oxford University Press.
- Campbell, D Robert. (1963). *Pakistan Emerging Democracy*. Canada : D. Van Nostrand Press.
- Chand, Tara. (1992). *History of the Freedom Movement in India*. New Delhi : Publications Division Ministry of Information and Broadcasting.
- Chopra, P.N. et al. (1996). *A New Advanced History of India*. New Delhi : Prentice Hall of India Private Limited.
- Choudhury, Golam Mawla. (1988). *Pakistan : Transition from Military to Civilian Rule*. London : Scorpion Publishing.
- Feldman, Herbert. (1961). *Pakistan : An Introduction*. Karachi : Oxford University Press.
- _____. (1958). *The Land and People of Pakistan*. London : Adam and Charles Black.
- Ganguly, Rajat, & Macduff, Ian. (2003). *Ethnic Conflict & Secessionism in South & Southeast Asia, Causes, Dynamics, Solutions*. London : Sage Publications.
- Haq, Mushir R. (1970). *Muslim Politic in Modern India 1857-1947*. Meerut : Meenakshi Prakashan.
- Hasan, Masudul. (1979). *Pakistan : The Call of Islam*. Islamabad : Printing Corporation of Pakistan.
- Isthiaq, Ahmed. (1996). *State ,Nation and Ethnicity in Contemporary South Asia*. London : Pinter.
- Jackson, Robert. (1978). *South Asian Crisis : India - Pakistan-Banga Desh*. New Delhi : Vikas Publishing House.
- Jahan, Rounaq. (1972). *Pakistan : Failure in national integration*. New York : Columbia University Press.
- James, Lawrence. (1997). *Raj : The Making and Unmaking of Birtish India*. London : Little, Brown.
- Mahajan, V.D. (1983). *History of Modern India (1919-1982)*. New Delhi : S. Chand & Company.

- Majumdar, R.C. & Chopra P.N. (1979). *Main Currents of India History*. New Delhi : Sterling Publishers.
- Mascarenhas, Anthony. (1986). *The Rape of Bangla Desh*. Delhi : Vikas Publications.
- Morrison, Barrie M. (1970). *Political Centers and Cultural Regions in Early Bengal*. Arizona : The University of Arizona Press.
- Prasad, Ishawari & Subedar, S.K. (1974). *Hindu-Muslim Problems*. Allahabad : Chugh Publications.
- Rizvi, Hasan-Askari. (1993). *Pakistan and the Geostrategic Environment : A Study of Foreign Policy*. London : ST. Martin' s Press.
- Singh, Shir Swaran & Sen, Shris. (1984). *Bangla Desh and Indo-Pak War : India speaks at the UN*. Delhi : S. Sagar.
- Sisson, Richard & Rose, Leo E. (1990). *War and Secession : Pakistan, India, and the Creation of Bangladesh*. Los Angeles : University of California Press.
- Talbot, Ian. (1998). *Pakistan : A Modern History*. New York : ST. Martin' s Press.
- Theodore de Bary, Willam. (1965). *Source of India Tradition*. New York : Columbia University.
- Tinker, Hugh. (1967). *India and Pakistan : A Political Analysis*. London : Pall Mall Press.
- Uz-zaman, Rafe. (1971). *Pakistan-Year-Book 1971*. Karachi : National Publishing House.
- Watson, Francis. (2002). *India : A Concise History*. Singapore : Thames & Hudson.
- Weekes, Richard V. (1964). *Pakistan : Birth and Growth of a Muslim Nation*. New Jersey : D. Van Nostrand Company.
- Wilber, Donald N. (1964). *Pakistan, Yesterday and Today*. New York : Holt , Rinehart And Winston.
- Wint, Guy. (1966). *Asia Handbook*. London : Penguin Books.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- Map of India. (Online). (2005,10 July). Available : <http://www.mapquest.com/atlas/main.adp?region=india>.
- Map of Pakistan. (Online). (2005,10 July). Available : <http://www.mapquest.com/atlas/main.adp?region=pakistan>.

Map of Pakistan. (Online). (2005,10 July). Available :
[http://www.mapquest.com/atlas/main.adp? region=bangladesh.](http://www.mapquest.com/atlas/main.adp?region=bangladesh)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ลำดับเหตุการณ์ก่อนการสถาปนาประเทศบังกลาเทศ*

1947

- 20 มิถุนายน สมาชิกสภาเบงกอลได้ออกเสียง 56 ต่อ 21 เสียงในการตัดสินใจแบ่งแยกรัฐ
- 25 สิงหาคม เกิดการขาดแคลนอาหารอย่างหนักในปากีสถานตะวันออก เนื่องจากน้ำท่วม

1948

- 11 มีนาคม เซก มูจิบูร์ ราห์มานถูกจับกุม เนื่องจากแสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการใช้ภาษาในปากีสถาน
- 14 สิงหาคม นายกรัฐมนตรีควาจา นาซิมุดดินแต่งตั้งผู้ว่าราชการไปปกครองปากีสถานตะวันออก

1950

- 6 ตุลาคม นายกรัฐมนตรีลียากัต อาลี ข่านประกาศการร่างรัฐธรรมนูญให้เป็นแบบสหพันธรัฐ
- 24 พฤศจิกายน สมัชชาพรรคสันนิบาตมุสลิม จำนวน 13 คนเข้าร่วมรับฟังคำแถลงและเรียกร้องเกี่ยวกับการต้องการปกครองตนเองของปากีสถานตะวันออก

1952

- 21 กุมภาพันธ์ ในปากีสถานตะวันออกเกิดการจลาจล เนื่องจากประชาชนชุมนุมกันต่อต้านที่ไม่ให้ใช้ภาษาเบงกาลีเป็นภาษาประจำชาติ ทำให้นักศึกษา 19 คนถูกฆ่าตายและประชาชนถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมากโดยตำรวจที่มาปราบปรามการจลาจล

* ที่มา : Public Relations Department. of Bangla Dosh . (1986). *Why Bangla Dosh ?*. unpagged.

1954

19 มีนาคม

พรรคแนวร่วมนำโดยอูซเซน ซาฮิด ชูห์ราวาร์ดี ผู้นำพรรคสันนิบาต
อะวามีและเอ ฟาซุล ฮัก (A. Fazlul Haq) ผู้นำพรรคกริชัก สรามิก
(Krishak Sramik) ชนะการเลือกตั้งระดับรัฐและร่วมกันจัดตั้งรัฐบาล
ผสม

29 พฤษภาคม

คณะรัฐบาลของพรรคแนวร่วมถูกปลดออกโดยประธานาธิบดีอีส์กัน
เดอร์ มีร์ซา

4 สิงหาคม

เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในปากีสถานตะวันออก ประชาชนกว่า 10 ล้านคน
ได้รับความเสียหาย

1958

7 ตุลาคม

ประธานาธิบดีอีส์กันเดอร์ มีร์ซาประกาศใช้กฎอัยการศึกในปากีสถาน
ตะวันออก และประกาศยุบพรรคการเมือง

12 ตุลาคม

เชก มูจิบูร์ ราห์มานถูกจับกุมในข้อหาเป็นอาชญากร

1959

8 พฤษภาคม

มันซุร์ อาลี (Mansur Ali) รัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรมของปากี
สถานตะวันออกถูกจับกุมในข้อหาคอร์รัปชัน

1960

12 กันยายน

เชก มูจิบูร์ ราห์มานถูกตัดสินว่าเป็นอาชญากรและถูกจำคุก 2 ปีใน
ซากา

10 ตุลาคม

เกิดพายุไซโคลนในปากีสถานตะวันออก ภายใน 24 ชั่วโมงพลังของ
พายุทำให้ประชาชนเสียชีวิตมากกว่า 3,000 คน

31 ตุลาคม

ผลของพายุไซโคลนทำให้ประชาชนเสียชีวิตประมาณ 20,000 คน
ประชาชนไร้ที่อยู่อาศัยจำนวนมาก

1961

9 พฤษภาคม

เกิดพายุไซโคลนในปากีสถานตะวันออกอีกครั้ง ประชาชนเสียชีวิต
2,000 คนและประชาชนไร้ที่อยู่อาศัยกว่า 3,000 คน

21 กันยายน

ตำรวจยิงนักศึกษาที่ต่อต้านประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูป ข่านในซา
กานักศึกษาประมาณ 100 คนถูกจับ

24 กันยายน

อูซเซน ซาฮิด ชูห์ราวาร์ดี ผู้นำชาวปากีสถานตะวันออกเรียกร้องการ
นำประชาธิปไตยกลับคืนมา

- 1962
- พฤษภาคม มีการชุมนุมของประชาชนต่อต้านประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูบ ช่านในปากีสถานตะวันออก ประชาชนปากีสถานตะวันออกถูกฆ่าตายจำนวนมาก คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลกลางซึ่งเป็นชาวเบงกอล 4 คนประกาศลาออกจากคณะรัฐบาล
- 9 มิถุนายน รัฐบาลภายใต้กฎอัยการศึกประกาศรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ชาวปากีสถานตะวันออกต่อต้านการใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่
- 1966
- กุมภาพันธ์ เซก มูจิบูร์ ราห์มานประกาศแผนการ 6 ข้อเพื่อประชาธิปไตย
- 20 มีนาคม เซก มูจิบูร์ ราห์มานถูกจับ
- 27 มีนาคม มีการต่อต้านรัฐบาลในการจับผู้นำพรรคสันนิบาตอะวามี
- 7 มิถุนายน มีการต่อต้านประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูบ ช่านในปากีสถานตะวันออก ตำรวจยิงผู้ชุมนุมตายจำนวน 1,000 คนและประชาชนได้รับบาดเจ็บจำนวนมาก เกิดการจลาจลในปากีสถานตะวันออก มีการนัดหยุดงานประท้วง การประท้วงจากอากาศได้ลุกลามไปถึงจิตตะกองและเมืองอื่น ๆ ในปากีสถานตะวันออก
- 17 มิถุนายน พรรคสันนิบาตอะวามี พรรคอะวามีแห่งชาติและพรรคกรวิซัค สรามิตรร่วมกันก่อตั้งขบวนการเรียกร้องในแผนการ 6 ข้อ
- 1967
- 2 กุมภาพันธ์ ผู้นำพรรคฝ่ายค้านชาวปากีสถานตะวันออกร่วมกันก่อตั้งพรรคแนวร่วมเพื่อให้ปากีสถานตะวันออกได้มีบทบาทในการปกครองตนเองมากขึ้น
- 27 เมษายน เซก มูจิบูร์ ราห์มานถูกตัดสินจำคุก 15 เดือน ในข้อหาการพutschให้เกิดความแตกแยกภายในประเทศ
- 3 ธันวาคม ขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยในปากีสถานเปิดการต่อต้านอำนาจเผด็จการของประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยูบ ช่าน
- 1968
- 5 มกราคม นักศึกษาของมหาวิทยาลัยธากาจัดนิทรรศการแสดงถึงเรื่องความแตกต่างระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก
- 6 มกราคม แม่ทัพ 28 คนชาวปากีสถานตะวันออกถูกจับในข้อหาการพutschให้เกิดการแตกแยกในประเทศ
- 18 มกราคม เซก มูจิบูร์ ราห์มานถูกจับในข้อหาการจะประกาศเอกราชของปากี

- สถานตะวันออก
- 18 กรกฎาคม 17 เมืองของปากีสถานตะวันออกถูกพายุไซโคลนถล่มประชาชนเสียชีวิต 1,000 คนและประชาชนไร้ที่อยู่อาศัยจำนวนมาก
- 7 ธันวาคม มีการต่อต้านประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่านในชากา จิตตะกอง และเมืองอื่นๆในปากีสถานตะวันออก ตำรวจปราบการจลาจลมีคนตายและถูกจับจำนวน 500 คน
- 14 ธันวาคม ตำรวจปราบการจลาจลที่จิตตะกอง ประชาชนเสียชีวิตจำนวนมาก มีประชาชนมารวมตัวกันเพื่อขับไล่ประธานาธิบดีโมฮัมหมัด อัยยุบ ข่านออกจากตำแหน่ง
- 1969
- 25 มีนาคม ประธานาธิบดีเยร์ยา ข่านประกาศกฎอัยการศึกและประกาศยุบสภาแห่งชาติและสมัชชาแห่งชาติ
- 26 มีนาคม ประธานาธิบดีเยร์ยา ข่านสัญญาที่จะคืนอำนาจให้กับประชาชน หลังจากจัดระเบียบบ้านเมืองให้เรียบร้อย
- 28 มีนาคม เซค มูจิบูร์ วาห์มานประกาศแผนในการจัดตั้งสหพันธรัฐ
- 29 มีนาคม มุลลาน่าห์ บาซานี (Maullana Basani) ผู้นำพรรคอะวามีแห่งชาติถูกจับกุม
- 30 มีนาคม มุลลาน่าห์ บาซานีเรียกร้องให้มีการจัดตั้งรัฐบาลแห่งชาติ
- 10 เมษายน ประธานาธิบดีเยร์ยา ข่านประกาศว่าจะให้มีการเลือกตั้ง
- 28 พฤศจิกายน ประธานาธิบดีเยร์ยา ข่านกำหนดให้ วันที่ 5 ตุลาคม ค.ศ.1970 เป็นวันเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ
- 1970
- 1 มกราคม เกิดการจลาจลต่อต้านรัฐบาลจนตำรวจต้องปราบปรามผู้ประท้วง
- 2 กันยายน เกิดพายุไซโคลนในปากีสถานตะวันออก จึงต้องเลื่อนให้วันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ.1971 เป็นวันเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ
- 7 ธันวาคม การเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ปรากฏว่าพรรคสันนิบาตอะวามีภายใต้การนำของเซค มูจิบูร์ วาห์มานได้รับคะแนนมากที่สุด และพรรคประชาชนของซุลฟิการ์ อาลี บุดโตได้รับคะแนนมากเป็นอันดับที่สอง
- 9 ธันวาคม เซค มูจิบูร์ วาห์มานประกาศจัดตั้งรัฐธรรมนูญภายใต้แผนการ 6 ข้อ
- 10 ธันวาคม มุลลาน่าห์ บาซานีเรียกร้องการเป็นเอกราชและอธิปไตยของปากีสถานตะวันออก

- 12 ธันวาคม พรรคการเมืองมากกว่า 3 พรรคในปากีสถานตะวันออกเข้าร่วมในการเรียกร้องเอกราช
- 1971
- 14 มกราคม ประธานาธิบดีเยห์ยา ช่านประกาศจะสถาปนาเซค มูจิบูร์ ราห์มาน เป็นนายกรัฐมนตรี
- 29 มกราคม มีการเจรจาระหว่างเซค มูจิบูร์ ราห์มานและซุลฟิการ์ อาลี บุคโต ในฉากาในเรื่องการร่างรัฐธรรมนูญ
- 13 กุมภาพันธ์ ประธานาธิบดีเยห์ยา ช่านกำหนดให้วันที่ 3 มีนาคมเป็นวันเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ
- 15 กุมภาพันธ์ ซุลฟิการ์ อาลี บุคโตคัดค้านการเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ถ้าเซค มูจิบูร์ ราห์มานจะใช้แผนการ 6 ข้อในการร่างรัฐธรรมนูญ
- 16 กุมภาพันธ์ เซค มูจิบูร์ ราห์มานกำหนดให้มีการเลือกตั้งผู้นำในสภาร่างรัฐธรรมนูญ
- 21 กุมภาพันธ์ ประธานาธิบดีเยห์ยา ช่านประกาศปรับคณะรัฐมนตรี
- 28 กุมภาพันธ์ ซุลฟิการ์ อาลี บุคโตขอให้เลื่อนการเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ
- 1 มีนาคม ประธานาธิบดีเยห์ยา ช่านประกาศเลื่อนการเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญออกไป เซค มูจิบูร์ ราห์มานเรียกร้องให้ประชาชนในฉากาหยุดงานประท้วง เพื่อต่อต้านการเลื่อนการเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ
- 2 มีนาคม ประชาชนที่ไม่พอใจต่อการจลาจลในฉากาและเมืองอื่นๆทั่วปากีสถานตะวันออก ทหารมาปราบการจลาจลมีการห้ามประชาชนออกนอกบ้าน ในระยะเวลาที่กำหนด (มักเป็นเวลากลางคืน) ถ้าฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ
- 3 มีนาคม พรรคสันนิบาตอะวามีเริ่มปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง โดยหันมาใช้วิธีไม่เข้าร่วมกับรัฐบาล
- 5 มีนาคม ประชาชนจำนวน 300 คนถูกฆ่าตายโดยทหารในการชุมนุมต่อต้านรัฐบาล
- 6 มีนาคม ประธานาธิบดีเยห์ยา ช่านประกาศเปิดประชุมสมัชชาสภาร่างรัฐธรรมนูญในวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ.1971
- 7 มีนาคม เซค มูจิบูร์ ราห์มานขอรับรองประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกไม่ให้จ่ายภาษี ให้ข้าราชการไม่ให้ทำงานให้รัฐบาลและมีการชุมนุมประท้วง
- 14 มีนาคม รัฐบาลออกแถลงการณ์ขอรับรองให้ประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกยุติการชุมนุมและกลับไปทำงาน
- 19 มีนาคม ประธานาธิบดีเยห์ยา ช่านและเซค มูจิบูร์ ราห์มานเริ่มเจรจากัน

- เรื่องการร่างรัฐธรรมนูญอีกครั้ง
- 21 มีนาคม ชูลฟิการ์ อาลี บุคโตเดินทางมาจากกา เพื่อพบกับประธานาธิบดียะห์ยาช่านเพื่อเจรจากันเรื่องการร่างรัฐธรรมนูญ
- 22 มีนาคม ประธานาธิบดียะห์ยา ช่านเลื่อนการเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ
- 25 มีนาคม พรรคสันนิบาตอะวามีแถลงว่าการเจรจาเรื่องการร่างรัฐธรรมนูญยังไม่สามารถสรุปได้ ประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกก่อการจลาจล ทั่วประเทศ ทหารเข้ามาปราบปรามผู้ประท้วงมีประชาชนถูกฆ่าตายจำนวนมาก การปลาล้างเผ่าพันธุ์ได้เริ่มต้นขึ้นในปากีสถานตะวันออก

ภาคผนวก ข

The Awami League's Six Points**

EXTRACT FROM AWAMI LEAGUE MANIFESTO

Pakistan shall a Federation granting full autonomy on the basis of the six-point formula to each of federating units :

Point No. 1

The character of the government shall be federal and parliamentary, in which the election to the federal legislature and to the legislatures of the federating units shall be direct and on the basis of universal adult franchise. The representation in the federal legislature shall be on the basis of population

Point No. 2

The federal government be responsible only for defence and foreign affairs and subject to the conditions provided in (3) below, currency.

Point No. 3

There shall be two separate currencies mutually or freely convertible in each wing for each region, or in the alternative a single currency , subject to the establishment of a federal reserve system in which there will be regional federal reserve banks which shall devise measures to prevent the transfer of resources and flight of capital from one region to another.

Point No. 4.

Fiscal policy shall be the responsibility of federating units. The federal government shall be provided with requisite revenue resources for meeting the requirements of defence and foreign affairs, which revenue resources would be automatically appropriable by the federal government in the manner provided and on the basis of the ratio to be determined by the procedure laid down in the constitution. Such constitutional provisions would ensure that federal government ' s revenue requirements are met consistently with the objective of

** ১ : Robert Jackson. (1978). *South Asian Crisis : Indo-Pakistan-Bangla Desh*. pp.166-167.

ensuring control over the fiscal policy by the governments of the federating units.

Point No. 5.

Constitutional provisions shall be made to enable separate accounts to be maintained of the foreign exchange earnings of each of the federating units, under the control of the respective governments of the federating units. The foreign exchange requirement of the federal government shall be met by the governments of the federating units on the basis of a ratio to be determined in accordance with the procedure laid down in the constitution. The regional governments shall have power under the constitution to negotiate foreign trade and aid within the framework of the foreign policy of the country, which shall be the responsibility of the federal government.

Point No. 6.

The government of the federating units shall be empowered to maintain a militia or para-military force in order to contribute effectively towards national security.

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล นางสาวสิริมาศ ศรีคง

วันเดือนปีเกิด 14 ธันวาคม 2521

สถานที่เกิด อ.เมือง จ.สตูล

สถานที่อยู่ปัจจุบัน 39 เขตคันนายาว จ.กรุงเทพมหานคร

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2540 มัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนคณะราษฎรบำรุง

พ.ศ.2545 กศ.บ. (สังคมศึกษา) จากมหาวิทยาลัยทักษิณ

พ.ศ.2548 ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ